T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARININ MEVCUT GÖRÜNÜMÜ VE GELİŞİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

SEREN ÖZTÜRK

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. UĞUR TAŞKAN

EDİRNE 2017

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ANABİLİM DALI

.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEREN ÖZTÜRK tarafından hazırlanan Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kadın Hakların Mevcut Görünümü ve Gelişmiş Üzerine Bir İnceleme Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca 04/07/2017 günü saat 14:00 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof Dr Sibel TURAN	Kabul Edilmesine	
Yrd Doç Dr Abdullah TOKUR	Kabul edilmesine	
Yrd Doç Dr Uğur TAŞKAN	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10156650
Yazar Adı / Soyadı	SEREN ÖZTÜRK
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 19742466302
Telefon	5535975545
E-Posta	dagseren@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Kadın Haklarının Mevcut Görünümü Ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme
Tezin Tercümesi	A Study on the Current Status and Development of Women's Rights in the European Union and Turkey
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	179
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. UĞUR TAŞKAN 10069125644
Dizin Terimleri	Kadın hakları=Women rights ; CEDAW=CEDAW ; Avrupa Birliği=European Union
Önerilen Dizin Terimleri	Türkiye'de Kadın Hakları = Women's Rights in Turkey ; Feminizm Hareketleri = Feminism Movements
Kısıtlama	24 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 17.07.2019 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

17.07.2017

İmza:.....

Tezin Adı: Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Kadın Haklarının Mevcut Görünümü Ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme

Hazırlayan: Seren ÖZTÜRK

ÖZET

İlk olarak Türkiye'nin 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmak istemesiyle gündeme gelen Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, elli yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Geçen bu süreçte kadın haklarına yönelik çeşitli yasalar oluşturulmuş ve aday ülkelerden de ulusal mevzuatlarını bu doğrultuda uyumlaştırmaları istenmiştir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde demokrasi ve insan haklarına verilen önem, kadın hakları özelinde incelenmiştir. AB'nin demokrasi anlayışının temelinde yer alan insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi kavramların önemine ve uygulamaya yansımalarına yer verilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olabilmek ve kamu politikalarında dengeyi sağlayabilmek adına çeşitli çalışmalarda bulunsa da, siyasi ve sosyal boyutu uzun süre ihmal edilmiş, birliğe katılabilmek için genelde ekonomik ilişkilerin boyutunu derinleştirilmeye çalışılmıştır. Günümüzde ise tam üyelik arzusu her dile getirilişinde "insan hakları-demokrasi" engeli ile karşılaşılıyor olmak, Türk halkını derinden etkilemektedir. Tezin kapsamı içinde, AB'ye adaylık kriterleri çerçevesinde Türkiye'nin tam üyelik yolunda kaydettiği ilerlemeler de ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye-AB İlişkileri ve Kadın Hakları

Name of Thesis: A Study on the Current Status and Development of Women's Rights in the European Union and Turkey

Prepared by: Seren ÖZTÜRK

ABSTRACT

Firstly, Turkey-European Union (EU) relations, which came to light in 1957 due to Turkey's desire to become a member of the European Economic Community, have continued over fifty years. In this process, a number of laws on women's rights have been established by EU and also the EU Candidate Countries have been asked to harmonize their national legislation with this legislation.

In this study, the importance of democracy and human rights has been examined within the scope of women's rights in EU and Turkey, which is in the process of full membership in the EU. The importance of concepts such as human rights and the rule of law, which are at the core of the EU's understanding of democracy, and the status of these concepts in practice have been tried to be mentioned.

Although Turkey has made various efforts to become a member of the European Union and to balance public policies, the political and social dimension of these efforts has been neglected for a long time and Turkey has tried to deepen the economic dimension in relations in order to be able to join the EU. That Turkey is faced with the "human rights-democracy" obstacle whenever it expresses its desire for full membership in the EU affects the Turkish people so deeply in this day and age. In this thesis, Turkey's progress towards full membership in the EU has also been discussed within the framework of EU candidacy criteria.

Key words: European Union, Turkey-EU Relations, Women's Rights

ÖN SÖZ

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti, günümüz itibariyle Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin başında gelmektedir. AB'ye kabul edilmenin en önemli koşullarından biri ise, insan haklarının aday devletin işleyişinde kurumsallaşmış olmasıdır. Bu nedenle, Avrupa Birliği adaylığı ve üyeliği ile insan hakları ve demokrasi ilişkisinin incelenmesi bir anlamda zorunluluk haline gelmektedir. AB sadece siyasi ya da ekonomik bir birlik adıyla nitelendirilmeyip, aynı zamanda bir medeniyet birliği olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği bağlamında kadın hakları konusunun önemi vurgulanarak, kavramlara açıklık getirilecektir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde kanun önünde herkes eşit olarak kabul edilmektedir. Uygulama boyutunda ise durum farklılık gösterip kadın hakları ile ilgili sorunlar devam etmektedir. Bu süreçte Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kıyasla kadın hakları ve kadın-erkek eşitliği alanında özellikle de uygulamadaki eksiklikleri, uyum ve birlik yolunda Türkiye'nin karşısına önemli bir engel olarak çıkmaktadır. AB'yi inceleyen çalışmaların çoğu genellikle AB'nin Avrupa'sını temel alan, birleşme sürecini tarihsel olarak anlatan eserlerdir. Bu çalışmada, Avrupa'nın genişleme sürecine paralel olarak Türkiye'nin tam üyeliği konusu ve bu konu bağlamında özellikle kadın hakları konusu üzerine odaklanılmıştır. Kadın- erkek eşitliği alanında Türkiye ve Avrupa Birliği mevzuat ve uygulamalarının karşılaştırılması faydalı olacaktır. Devletler üstü ortak bir politika üreticisi olan AB'nin, kadın hakları konusundaki politikasının ve bakış açısının da incelenmesi gerekmektedir. AB'nin bu konusundaki politikasının ve bakış açısının uyum sürecindeki devletlere nasıl yansıdığı, Türkiye örneği üzerinden verilmiş ve ülkedeki örgütsel çalışmalar kapsamında değerlendirilmiştir. Bu konudaki mevcut bilgiler, yorumlayıcı bir anlayış içerisinde ele değerlendirilmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezinin hazırlanmasında gerek konu seçiminde gerekse konu bütünlüğünün sağlanmasında ve çalışmanın tüm aşamalarında değerli görüşlerinden yararlandığım Sayın Yrd. Doç. Dr. Uğur TAŞKAN hocama emeklerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖN SÖZ ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **x**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ **3**
1.1. Avrupa Birliği'nin Tanımı 3
1.2. Avrupa Birliği Fikrinin Oluşum Süreci 4
1.3. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişimi 8
1.3.1. Ankara Antlaşması ve Katma Protokol 8
1.3.2. Gümrük Birliği 10
1.3.3. Lüksemburg Zirvesi 12
1.3.4. Cardiff ve Viyana Zirveleri 13
1.3.5. Köln Zirvesi 14
1.3.6. Helsinki Zirvesi 14
1.3.7. Laeken Zirvesi 15
1.3.8. Helsinki Zirvesi Sonrası Yaşanan Gelişmeler 16
1.3.9. Müzakere Süreci 17
1.3.10. Avrupa Birliği Müktesebatı 17
1.4. Türkiye'nin Üyelik Süreci 22
1.4.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve Dönüşümü 25
1.4.2. Kopenhag Kriterleri 29
1.4.3. Türkiye'nin AB'ye Üye Olmasının Önündeki Engeller 32

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN KAVRAMI, KİMLİĞİ VE TOPLUMSAL YAŞAM İÇİNDEKİ ÖNEMİ **35**
2.1. Kadının Kimliği ve Tarihçesi 35
2.1.1. Kavramsal Olarak Kadının Kimliği 35
2.1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde (İlk Çağlardan Modern Döneme Kadar) Kadının Kimliği 37
2.1.2.1. İlk Çağlarda Kadının Kimliği 38

2.1.2.1.1. Anaerkil Toplum Yapısında Kadının Kimliği ..... …..38
2.1.2.1.2. Ataerkil Toplum Yapısında Kadının Kimliği 40
2.1.2.2. Ortaçağ Döneminde Kadının Kimliği 41
2.1.2.3. Yeniçağ Döneminde Kadının Kimliği..... 42
2.2. Modernite Sürecinde Kadın ve Kadının Toplumdaki Yeri 43
2.2.1. Modernleşme Hareketinin Etkilerinin Görüldüğü Ülkeler..... 44
2.2.1.1. Fransa'da Modernleşme Dönemi Sonrasında Kadın Haklarına Yönelik Düzenlemeler..... 44
2.2.1.2. İngiltere'de Modernleşme Dönemi Sonrasında Kadın Haklarına Yönelik Düzenlemeler..... 46
2.2.1.3. Amerika'da Modernleşme Dönemi Sonrasında Kadın Haklarına Yönelik Düzenlemeler..... 49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN HAKLARI VE GÜNÜMÜZDEKİ KAPSAMI..... 52

3.1. Hak Kavramı 52
3.1.1. Kamu Hakları..... 53
3.1.2. Özel Haklar 53
3.2. Kadın Haklarının Tanımı..... 53
3.2.1. Farklı Kültürler Açısından Kadın Hakları..... 56
3.2.2. Feminizm Açısından Kadın Hakları..... 59
3.2.2.1. Liberal Feminizm 60
3.2.2.2. Marksist Feminizm..... 61
3.2.2.3. Radikal Feminizm 62
3.2.2.4. Sosyalist Feminizm 63
3.2.2.5. Post-Modern Feminizm..... 64
3.2.3. Uluslararası Belgeler Açısından Kadın Hakları 66
3.2.3.1. Beyaz Irkların Canlı Takasları Aleyhine İlişkin Uluslararası Kongre (1904)..... 67
3.2.3.2. Beyaz Köle Ticaretiyle Mücadele İçin Hazırlanan Uluslararası Sözleşme (1910) 67
3.2.3.3. Kadın ve Çocuk Ticaretiyle Mücadele İçin Hazırlanan Uluslararası Sözleşme (1921)..... 68
3.2.3.4. Kadın Ticaretinin Önlenmesi Sözleşmesi (1933)..... 68
3.2.3.5. Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi (1952)..... 68
3.2.3.6. Köleliğin Yasaklanmasına İlişkin Ek Protokol (1956)..... 69
3.3. Kadın Haklarıyla İlgili Uluslararası Konferanslar 69

3.3.1. Kadınlar Haklarıyla İlgili Yapılan İlk Uluslararası Konferans-Mexico City(1975) 70
3.3.2. Kadın Haklarıyla İlgili Yapılan İkinci Uluslararası Konferans-Kopenhag (1980) 72
3.3.3. Kadın Haklarıyla İlgili Yapılan Üçüncü Uluslararası Konferans-Nairobi (1985) 73
3.3.4. Kadın Haklarıyla İlgili Yapılan Dördüncü Uluslararası Konferans-Pekin (1995) 75
3.3.5. Pekin Toplantıları +5 (2000) 78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KADIN KİMLİĞİ VE KADIN HAKLARI 80

4.1. Avrupa Birliğinin Oluşum Sürecinde Kadının Yeri 80
4.1.1. Kurumsal Süreç 81
4.1.1.1. Avrupa Birliği Konseyi ve Kadın Erkek Eşitliği Politikası 83
4.1.1.2. Avrupa Birliği Komisyonu ve Kadın Erkek Eşitliği Politikası ... 84
4.1.1.3. Avrupa Birliği Parlamentosu ve Kadın Erkek Eşitliği Politikası 85
4.1.1.4. Avrupa Birliği Adalet Divanı ve Kadın Erkek Eşitliği Politikası 85
4.1.2. Yasal Süreç 86
4.1.2.1. Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmalarında Kadın Haklarına Yönelik Yasal Süreç 86
4.1.2.1.1. Roma Antlaşmasında Kadın Haklarına Yönelik Yasal Süreç 86
4.1.2.1.2. Maastricth Antlaşmasında Kadın Haklarına Yönelik Yasal Süreç 88
4.1.2.1.3. Amsterdam Antlaşmasında Kadın Haklarına Yönelik Yasal Süreç..... 88
4.1.2.2. Avrupa Birliği'nde Kadın Haklarına Yönelik Çıkartılan Direktifler 89
4.1.2.2.1. 75 / 117 / EEC Sayılı Eşit Değerde İşe Eşit Ücret İlkesine İlişkin Direktif 89
4.1.2.2.2. 76 / 207 / EEC Sayılı İşe Alımda, Mesleki Eğitim ve İşte Yükselmede ve Çalışma Koşullarında Kadınlara ve Erkeklere Eşit Davranılmasına İlişkin Direktif..... 92
4.1.2.2.3. 79 / 7 / EEC Sayılı Sosyal Güvenlik Alanında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Direktifi..... 95
4.1.2.2.4. 86 / 378 / EEC Sayılı İş Yerlerinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Direktifi..... 95
4.1.2.2.5. 86 / 613/ EEC Sayılı Serbest Çalışan (Tarım Sektörü Dahil) Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Direktifi..... 96

4.1.2.2.6. 92 /85 / EEC Sayılı Gebe, Doğum Yapmış ve Emziren Kadınların İşyerlerinde Sağlık ve Güvenliklerinin İyileştirilmesine İlişkin Asgari Önlemlerin Belirlenmesine Dair Direktif 96
4.1.2.2.7. 96 / 34/ EEC Sayılı Ebeveyn İzni Direktifi 97
4.1.2.2.8. 87 / 80 / EEC Sayılı Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Durumlarında İspat Yükümlülüğüne İlişkin Direktif 97
4.1.2.2.9. 2000/ 78 / EEC Sayılı İşe Alma ve Mesleki Eğitime Giriş ve Çalışma Koşulları ile İlgili Direktif 98
4.1.2.2.10. 2002 / 73 / EEC Sayılı Cinsel Tacize İlişkin Direktif 98
4.1.2.2.11. 2004/ 113 / EC Sayılı Mal ve Hizmetlere İlişkin Kadın ve Erkek Eşitliğine Dair Direktif 99
4.1.2.2.12. 2006 / İstihdam ve Çalışma Koşullarında Kadın ve Erkeklere Eşit Davranılması ve Eşit Fırsatlar İlkesinin Uygulanmasına Dair Direktif 99
4.1.3. Sosyal Süreç 100
4.1.3.1. Paris Antlaşmasın ve Sosyal Süreç 100
4.1.3.2. Avrupa Tek Senedi Ve Sosyal Politika 101
4.1.3.3. Avrupa Sosyal Şartı 102
4.1.3.4. Maastricht Antlaşması ve Sosyal Dönem 107
4.1.3.5. Yeşil ve Beyaz Kitabın Kabul Edilmesi 108
4.1.3.6. Essen Zirvesi 109
4.1.3.7. Amsterdam Antlaşması ve Sosyal Politika 109
4.1.3.8. Lizbon Stratejisi ve Avrupa İstihdam Politikası 110
4.1.3.9. Nice Antlaşması ve Sosyal Politika 112
4.1.4. Politik Süreç 113
4.2. Avrupa Birliği Yapısı İçinde Kadın Çalışmaları 117
4.2.1. Avrupa Birliği Yapısı İçinde Kadının Örgütsel Faaliyetleri 118
4.2.2. Avrupa Kadın Lobisi 120
4.2.2.1. Avrupa Kadın Lobisi'nin Tarihçesi 121
4.2.2.2. Avrupa Kadın Lobisi'nin Misyon, Vizyon ve Değerleri 121
4.2.2.3. Avrupa Kadın Lobisi'nin Organizasyon Yapısı 122
4.3. Kadının Kimliği ve Kadın Hakların Yapısal Görünümü 123
4.3.1. Doğum İznine Yönelik Düzenlemeler 123
4.3.2. Hamile Ve Yeni Doğum Yapmış Emziren Kadına Yönelik Düzenleme 124
4.3.3. Ebeveyn İznine Yönelik Düzenlemeler 124

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADIN KİMLİĞİ VE KADIN HAKLARI 125

5.1. Türkiye'de Kadının Kimliği ve Kadın Haklarına Tarihsel Bakış 125

5.1.1. 1920-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Kadının Kimliği ve Kadın Hakları 125
5.1.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanununun (Eğitim Birliği Kanunu) Kabul Edilmesi 127
5.1.1.2. 1926 Yılında İsviçre Medeni Kanununun Kabul Edilmesi 127
5.1.1.3. 1928 Yılında Yeni Alfabe ve Yeni Harflerin Kabul Edilmesi .. 127
5.1.1.4. Kadınlara Siyasal Haklarının Tanınması 128
5.1.2. 1960- 1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kadının Kimliği ve Kadın Hakları 129
5.1.3. 1980 Sonrası Süreçte Kadın Hakları 129
5.1.3.1. Türkiye'de Kadın Haklarına Yönelik Anayasal Düzenlemeler. 129
5.1.3.1.1. Kanun Önünde Eşitlik 129
5.1.3.1.2. Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler 130
5.1.3.1.3. Milletlerarası Antlaşmaları Uygun Bulma 130
5.1.3.2. Türk Medeni Kanununda Yapılan Düzenlemeler 130
5.1.3.3. Türk Ceza Kanununda Yapılan Düzenlemeler 132
5.1.3.4. Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla, Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik . 132
5.2. Türkiye'de Çalışma Mevzuatında Kadın Hakları Konusunda Yapılması Öngörülen Düzenlemeler 133
5.3. Türkiye'de Kadın ve Aile Politikalarına Yön Veren Kurum ve Kuruluşların İncelenmesi 134
5.3.1. Aile Araştırma Kurumu 134
5.3.2. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) 137
5.3.3. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu 140
5.3.4. Kalkınma Planlarında Kadın ve Aileye Yönelik Politikalar 141
5.3.5. Hükümet Programlarında Kadın ve Aile Politikaları 144
5.3.6. Toplum Merkezleri 146
5.3.7. Aile Danışma Merkezleri 150
SONUÇ VE ÖNERİLER 153
KAYNAKÇA 156

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemeleri
AKÇT : Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP : Avrupa Parlamentosu
ASF : Avrupa Sosyal Fonu
AT : Avrupa Topluluğu
ABAD : Avrupa Adalet Divanı
AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
BM : Birleşmiş Milletler
C. : Cilt
CEEP : Avrupa Kamu Kuruluşları Birliği
DGM : Devlet Güvenlik Mahkemeleri
EC : European Community
EEC : European Economic Community
ETUC : Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu
EWL : European Women's Lobby - Avrupa Kadın Lobisi
GÜHFD : Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ILO : International Labour Organization
NATO : North Atlantic Treaty Organization
s. : Sayfa
S. : Sayı
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
Vd. : ve devamı, ve diğerleri
YÖK : Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Bir kadın doğduğunda cinsiyetini kendisi seçememesine rağmen, hayat akışında karşısına birçok engel çıkmaktadır. Geleneksel roller ve aile yapısı adı altında toplum tarafından ayrımcı politikalara destek verilmesi, kadını güçsüz duruma düşürmüştür. Kadının bu durumdan kurtulabilmesi ve var olan düzenin ortadan kaldırılabilmesi, kadın ve erkeğin eşit haklardan yararlanması ile mümkündür. Bunu sağlayan üst bir yapı olarak Avrupa Birliği örgütü karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Birliği her ne kadar başlangıçta ekonomik bir birleşme olsa da, zamanla sosyal ve siyasal alanlarda kadına gereken ağırlığı vermiştir. Bizim de bu çalışmamızda "Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Kadın Haklarının Mevcut Görünümü Ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme" başlığı altında daha çok Türkiye'nin ulusal mevzuatlarındaki kadın haklarına yönelik politikalara ağırlık verilmiştir.

1980'lerle birlikte kadın hareketleri kadının toplumsal konumunu kamusal alanda olduğu kadar özel alanda da tartışmaya açmış ve kadın haklarını politik gündeme taşımıştır. 1980'li yıllardan itibaren kadınların toplumsal statüsünün artması ve ayrımcılıklarla mücadelede devletin rolünü ve sorumluğunu öne çıkaran kurumsal yapıların geliştirilmesi, benzer şekilde kadın hareketinin kazandırdığı ivmeyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca uluslararası kadın kuruluşlarının ve çalışmalarının öncülüğü, Avrupa Birliği uyum süreci ve uygulanan neo-liberal politikalarla birlikte süreç, gelişme kaydetmiştir.

Avrupa Birliği (AB) uyum politikalarıyla birlikte, kadının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için atılması gereken somut adımlar ve yasal gereklilikler tartışmaya açılmış, Türkiye'nin değişen refah politikaları doğrultusunda kurumsal mekanizma ve politika uygulamaları ve modelleri ortaya çıkmıştır. Farkındalık bilinci, yasal düzenleme ve kurumsallaşma sürecine hız kazandırmıştır. 2003'den itibaren ise, kamu politikalarının uygulanabilirliğini ve etkinliğini artırmak için kurumsal yapıların yerelleşme çalışmalarına geçilmiştir. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik geliştirilen ulusal eylem planlarının odak noktası, aile içi şiddet ve istihdam politikaları olmuştur. Ancak tüm bu önlemlere ve kurumsal gelişmelere karşın Türkiye toplumsal cinsiyet

eşitliğini sağlayamamış ve İnsani ve Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endekslerinde riskli ülke olma konumunu sürdürmüştür. Bunda Türkiye'de izlenen yeni liberal piyasa odaklı ekonomik politikaların yanı sıra, sosyal alanda halen baskın konumunu sürdüren ataerkil muhafazakâr aile odaklı anlayışın rolü büyüktür.

Bu tezin amacı; kadının yüzyıllardır maruz kaldığı baskıcı ve olumsuz koşulların ortaya konulması ve oluşturulan Avrupa Birliği sisteminde kadına ne gibi pozitif ayrımcılıklar getirildiği ve buna bağlı olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere sürecinde kadın haklarına yönelik yaptığı çalışmaları açıklamaktır. Kadının ilk çağlardan modern döneme kadar olan kimliği ile Avrupa Birliği sistemi içinde kadın hakları oluşum sürecinin kurumsal, politik, sosyal ve siyasal boyutu ve Avrupa Birliği'ne aday ülkelerden biri olan Türkiye'nin ulusal mevzuatındaki kadın haklarına yönelik yapmış olduğu düzenlemeler ise tezin genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkilerinin tarihsel seyri ile ilgili tanımlar yapıldıktan sonra, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin gelişimi, protokol ve zirveler tarihçesiyle açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise kadın kavramı, kimliği ve toplumsal yaşam içerisindeki öneminden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde kadın hakları ve günümüzdeki kapsamı kadın haklarının tanımı ve kadınlarla ilgili düzenlenen ulusal konferansların açıklanmasıyla tamamlanmıştır. Dördüncü bölümde Avrupa Birliği'nde kadın kimliği ve kadın hakları ile ilgili bilgiler verildikten sonra, son olarak beşinci bölümde ise Türkiye'de kadın kimliği ve kadın hakları konusu irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ

1.1. Avrupa Birliği'nin Tanımı

Avrupa Birliği'nin oluşumunu incelemeden önce, Avrupa kelimesinin veya kavramının nasıl ortaya çıktığını ifade etmek gerekmektedir. Avrupa kelimesine ilk kez Yunan uygarlıklarında rastlanılmaktadır.[1] Bir rivayete göre bugünkü Lübnan ya da eski Fenike bölgesinde, Sur (Tyre) şehrinin kralı olan Agenor'un kızı Europa ile Zeus bir aşk yaşarlar ve Zeus, Europa'yı Girit'e götürür. Europa, Ege'nin doğu yakasında kalan ülkesine bir daha geri dönmez. Bundan sonra Europa'nın adı, mekâna ilişkin bir anlam kazanarak bir kara parçası olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Yunan kolonilerinin yayılmaya başlamasıyla Avrupa adı, Yunanistan'ın batısında ve kuzeyindeki ülkeleri ifade etmek için kullanılmıştır.[2]

6. yüzyılda dünyanın bölümlere ayrılmasında, Yunan kolonilerinin yayılması ve Roma İmparatorluğu'nun tarih sahnesinde yükselmesi etkili olmuştur. Dünyanın bölümlere ayrılmasında özellikle, Ege denizinin ve Akdeniz havzasının merkez alındığı görülmektedir. Dolayıyla Akdeniz havzasının kuzeyinde kalan ülkeler Avrupa olarak adlandırılmıştır. Görüldüğü gibi, Avrupa deyimi ilk başta coğrafi bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır.

Avrupa deyiminin toplumsal ve kültürel bir anlam ifade etmesi, 15. ve 16. yüzyılda, Avrupa'nın resmi olarak Hıristiyanlık dinini benimsemesiyle başlar. Ayrıca Avrupa'nın toplumsal ve kültürel bir anlam ifade etmesinde İslamiyet'in yayılmaya başlamasının da önemli katkısı vardır.[3] Bu gelişmeler doğrultusunda Avrupa'da ortak bir bilinç oluşmaya başlamış ve Avrupalı kimliği şekillenmiştir.

---

[1] A.Nuri Yurdusev, *Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 1997, s.30.
[2] A. Nuri Yurdusev, a.g.e., s.31.
[3] A. Nuri Yurdusev, a.g.e., s.34.

Kimlik, toplumsal bir olgudur ve kimlikten söz edebilmek için toplumda mutlaka farklılığın ya da öteki unsurunun olması gerekmektedir. [4] Avrupa kimliğinin oluşmasını sağlayan diğer faktör Haçlı Seferleri'dir. Bu durumda Avrupalılar İslamiyet karşısında ortak bir tutum sergilemişlerdir. Orta çağ boyunca Avrupa kimliği, Hıristiyanlık ile ifade edilmiştir. 15.yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna kadar olan dönemde ise Avrupa kimliğinin belirlenmesinde, ulus-devlet faktörü etkili olmuştur. Ayrıca Avrupa'da yaşanan Rönesans, Reform ve Aydınlanma Hareketi de Avrupa kimliğinin ve bilincinin oluşmasında belirleyici olmuştur. 20. yüzyılda ise üst bir kimlik şeklinde Avrupa kavramı oluşmuştur ve bundan böyle üst kimliğe karşılık gelen kuruluşların en prestijlisi Avrupa Birliği olacaktır.

1.2. Avrupa Birliği Fikrinin Oluşum Süreci

Türklerin 1071'de Anadolu'ya ayak basmasıyla başlayan Avrupa ile tanışma süreci üzerinden neredeyse 1000 yıla yakın bir zaman geçmiştir. Avrupa kültür ve medeniyeti bu süre içerisinde sadece Türkleri değil, bütün dünyayı etkilemiş ve biçimlendirmiştir. Bu süreçte Endüstri Devrimi tarihsel bir dönüm noktası olmakla birlikte geçen yüz yılda yaşanan iki büyük savaşın da bu kıtada meydana gelmiş olması anlamlıdır. Avrupa'nın yeniden imarı sürecinde kalıcı barışın ancak birleşmiş, bütünleşmiş bir Avrupa'da mümkün olabileceği düşüncesi, AB'nin temellerinin atılmasında etkili olmuştur.

Avrupa'nın gitmekte olduğu yönü tanımlayan ilk kişi Winston Churchill olmuştur. "Avrupa nedir? " diye yazmıştır. "Bir çöplük yığını, ölülerin doldurduğu bir mahzen, bulaşıcı hastalıklar ile nefret büyüten bir bölge"[5]

Birleşmiş Avrupa ülküsü, uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce de, bazı filozofların düşüncelerinde yaşıyordu. Avrupa Birleşik Devletleri hümanist ve barışçıl bir hayalden ibaretti. Toprakları, sık sık yaşanan kanlı savaşlara sahne oldu ve birçok kişi yaşamını yitirdi.[6] Bu yıkımlar sonucunda Avrupalı devlet adamları ve düşünürler barış ortamını sağlayıp süreklilik elde edebilmek için,

[4] İbrahim S. Canbolat, *Avrupa Birliği*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, s.2.
[5] Burcu Çığman, *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi, İstanbul 2015, s.31.
[6] Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliğinin Tarihçesi, http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105&l=1 (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

ekonomik ve siyasi olarak birleşme düşüncesine yöneldiler. Yapılan birçok denemeye rağmen birliktelik sağlanamamış ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ulus devletler sorunlarını aşacak çözümler aramaya başlamışlardır. Bu doğrultuda atılan ilk adım siyasi olmaktan ziyade bölgesel ekonomik birlik olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında benzer felaketlerin bir daha yaşanmaması için Avrupa ülkeleri arasında siyasal birlik oluşturma adına projeler geliştirildi. Bu projelerin amacı daimi barışı sağlamak olsa da bazı ülkelerin parlamentolarından geçememiş ve girişim başarısızlığa uğramıştır. Bu başarısız girişimler arasında 1952 yılında yapılan Avrupa Savunma Topluluğu ve 1953 yılında Avrupa Siyasal Birliği projeleri yer almaktadır. Bu tarihlerde başarıya ulaşan tek proje Avrupa Kömür ve Çelik Birliği olmuştur.[7]

19 Eylül 1946'da Churcill Zürih'te "bir çeşit Avrupa Birleşik Devletleri" adına bir konuşma yaptı. "Zaman kısa" diyordu; "atom silahlarının yayılması bir süre sonra var olan bölünmeleri keskinleştirecektir. İlk aşama Fransa ile Almanya arasında bir ortaklık kurmak olmalıdır". "Eğer Birleşik Avrupa Devletleri kuracaksak, şimdi başarmak zorundayız" diyordu. Bu dönemde Churchill'in stratejik görüşü, İngiliz Uluslar Topluluğu, Avrupa Birliği ve ABD'den oluşan, birbirine karşılıklı bağımlı üç daireden meydana gelen bir "kardeşlik birliği" olarak ortaya konulmuştu.[8]

AB bütünleşme sürecinde hiç kuşkusuz tarihsel birikimlerin yeri ayrıdır. 20.yy.da yaşanan savaşların merkezi olan Avrupa, bu savaşlardan sonra eski gücünü yitirmiş ve adeta söz hakkını ABD ile SSCB'ye devretmiştir. Doğal olarak da bu iki kutuplu dünyada eski gücünü elde etmek üzere arayışlara girmiştir. Avrupa'nın modern bütünleşme süreci II. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Bu süreç yalnızca savaşların engellenmesi ve Avrupa'nın sonsuz bir barışa kavuşması değil, aynı zamanda demokrasi ve insan hakları bilincinin de tam manasıyla yerleşmesini içermektedir.

1945 yılında Avrupa hegemonyasının devam etmesinin neredeyse imkânsız hale gelmesinin pek çok nedeni vardı. Bunların ilki ve önde geleni, birçoğu Avrupa'da eğitim almış olan sömürge halklarının seçkinlerinin, ustalarından

[7] İlhan Tekeli – Selim İlkin, *Avrupa Birliği Türkiye ve Yerellik*. İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.23.
[8] Burcu Çığman, a.g.e., s.32.

milliyetçilikle demokrasiyi öğrenmiş olmaları ve artık bağımsızlık istemeleriydi. Sömürgelerle sömürgeci ülkeler arasındaki bağlar savaş sırasında zayıflamıştı. Bunları yeniden güç kullanarak kurmak için gereken kaynaklar mevcut değildi. Birleşmiş Milletlerin tavrı da bu yöndeydi. Sömürgecilik bundan böyle ne ayakta durabilir ne de saygın olabilirdi. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa halkları üzerinde egemenliğini yaydığı bir dönemde, Batı Avrupa'nın sömürgeci hükümetleri, kendi imparatorluklarını dağıtmanın yollarını arıyorlardı.[9]

1922'den itibaren İtalya'da faşizmin gelişmesi Avrupa'yı da etkilemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasına kadar Avrupa, faşist iktidarlar arası ittifak ile faşizme karşı ittifaklar arasında gidip gelmiştir. Faşizm için devlet mutlak, bunun karşısında birey ve gruplar görecelidir. Kim liberalizm derse birey, kim faşizm derse devlet demiş olmaktadır.19.yy liberalizmi tümüyle 18.yy aydınlanmasına bağlıdır. 19.yy. liberalizmin, demokrasinin yüz yılı olsa bile 20.yy da İtalya'da ortaya çıkan faşist akım tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Hatta 1939–1945 arası II. Dünya Savaşı'nın, "faşizme karşı savaş" ve "iyi"nin "kötü"ye karşı galibiyetini tanımlayan olay olarak algılandığı görülmektedir.[10] Yine de Avrupa'da faşizmin yok oluşu yavaş olmuştur. Bu düşünce biçimi; Portekiz'de 1974'e kadar, İspanya'da 1975'e kadar yaşamıştır.[11]

Avrupa'nın ulusal yapılarının siyasi ve ekonomik bakımdan çökmesi, bu kıtada yeni düzenin kurulmasını zorunlu kılarken, II. Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı direniş hareketleri bu değişim ihtiyacını güçlendirmiştir. O dönemde Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve askeri bir güç olarak ortaya çıkması zamanı gelmişti. Ayrıca yeni bir savaş olasılığının engellenmesi gerekmekteydi. Uluslararası arenada Avrupa dünya düzenine daha fazla katkıda bulunabilecekti. AB düşüncesi, yaşama geçmesi halinde Avrupa'nın karmaşık sorunlarını daha basitleştireceği şeklinde halkta da bir algı yaratılmasını sağlamıştır.

Bugün hukuk ve demokrasi temeli üzerine kurulmuş olan AB'nin dört ana hedefi bulunmaktadır:

---

[9] Burcu Çığman, a.g.e., s.35.
[10] Burcu Çığman, a.g.e., s.11.
[11] Burcu Çığman, a.g.e., s.43.

- “Avrupa Vatandaşlığı” kavramı ile temel hak ve özgürlüklerin, sosyal ve siyasal hakların geliştirilmesi, korunması;

- Güvenlik, adalet ve özgürlüğün korunması;

- Ekonomik ve sosyal gelişmenin sürdürülmesi;

- Avrupa’nın dünyada söz sahibi etkili konumunun varlığı ve sürdürülmesidir.

Tüm hukuk sistemleri muhtelif insan hakları normları içerirler ve tüm hükümetler ve kişiler insan haklarını ihlal etmeme yükümlülüğünü taşırlar. Doğal olarak, insan hakları sadece hükümetlerin var olmasına karar verdikleri haklar değildir. Bunlar sadece yasal olanlardır. Hükümetler hangi insan haklarının var olduğu konusunda farklı görüşlere sahip olabilirler. Ancak bu durum birtakım hakların varlığını hükümsüz kılamaz.

II. Dünya Savaşı sonrasında temelleri atılan bugünkü AB’nin oluşumunu ele aldığımızda karşımıza çıkan süreç, sürekli gelişim ve değişim sürecidir. AB durağan değil, zaman içinde ortaya çıkan şartlara uyum sağlamak üzere sürekli değişkenlik arz eden bir oluşumdur.

Uluslararası ilişkilerin iklimi, evrensel bir olgu olan savaştan duyulan nefrete dayanıyordu. Yirmi yıl içinde (1925–1945) birçok saldırmazlık antlaşması imzalanmıştı, ancak saldırı niyeti olmayan devletler için bunun hiç önemi yoktu. Saldırı niyeti olanlar için ise mükemmel bir örtü sağlanmış oldu.[12]

AB’nin oluşumunun başlıca sebeplerinden birisi, kıtada yüzyıllarca süren savaşlar sonucunda harabeye dönen Avrupa’yı inşa etmek ve insanlar arasında barışı, huzuru ve refahı sağlamaktır. Savaş bitse de savaşa neden olan ekonomik-sosyal çekişmeler bitmiş değildi. AB’nin oluşumunda bir diğer etken, II. Dünya Savaşı’nın ardından oluşan iki kutuplu dünyada Avrupa’yı üçüncü bir kutup olarak söz sahibi yapmaktır. Tehlike olarak görülen “nazizim” ve “faşizm” in

[12] Burcu Çığman, a.g.e., s.12.

yerini, "komünizm" alınca sıcak savaş yerini soğuk savaşa bırakmıştı. Başka bir etken ise, savaştan sorumlu tutulan Almanya'nın kontrol altına alınması, Almanya tehdidinin bertaraf edilmesi olmuştur. Avrupa kıtasında ulus devlet ve milliyetçilik kavramlarının yol açtığı savaşları, uluslar üstü birlik anlayışıyla frenlemek amaçlanmıştır.

1.3. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişimi

Avrupa Birliği, küreselleşen dünyada bütünleşmenin en başarılı örneğidir. Özellikle birçok gelişmekte olan ülke açısından bu birliğe katılmak büyük önem taşımaktadır. Ülkeler AB'ye üye olmak için büyük bir çaba harcamaktadırlar. Türkiye AB'nin bu özelliğini çok önceden fark etmiş, Soğuk Savaş sonrası değişen dünya sisteminde Batı bloğunun bir parçası olmak istemiştir. Türkiye birliğe dâhil olmak için büyük girişimlerde bulunmuştur.[13]

1959 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmak istemesiyle başlayan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, günümüze kadar geçen süreçte birçok gelişme kaydetmiştir. Bu bölümde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin tarihsel boyutu ele alınarak, Türkiye'nin üyelik sürecinde kaydettiği gelişmeler incelenecektir.

1.3.1. Ankara Antlaşması ve Katma Protokol

Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin başlamasında, Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurması etkili olmuştur.[14] Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuru yapmasından sonra, Türkiye 31 Temmuz 1959'da Adnan Menderes hükümeti döneminde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortaklık başvurusunda bulunmuştur.[15]

Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yaptığı bu başvuruyu kabul ederek, üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık antlaşması önermiştir. Ancak 27 Mayıs 1960'da Türk Silahlı Kuvvetleri

---

[13] Sevdet Ülgen Belli, *Helsinki Zirvesinden Günümüze Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kürt Meselesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s.51.

[14] Şaban H. Çalış, *Türkiye AB İlişkileri Kimlik Arayışları, Politik Aktörler ve Değişim*, Ankara 2004, s.39.

[15] İrfan Kaya Ülger, *AB'nin Avrupa Galaksisi'nde Türk Yıldızı*, İstanbul 2005, s.101.

yönetime ele koymuş ve 1950'den beri devam eden Demokrat Parti iktidarı devrilmiştir. Bu dönemde Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkileri kısa bir süre kesintiye uğramıştır.[16]

Sivil hükümetin kurulması ile birlikte ilişkiler tekrar düzelmiş, 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ilişkilerinin temeli olarak kabul edilen Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

Ankara Antlaşması 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[17] Ankara Antlaşması'nın 28. maddesine göre; "Antlaşmanın işleyişi topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlerinin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde akit taraflar Türkiye'nin topluluğa karışmasının mümkün olup olmadığını ele alırlar."[18] 28. maddede belirtildiği gibi Ankara Antlaşması'nın nihai hedefinin Türkiye'nin tam üye olması gerektiğidir; fakat bu örtülü bir şekilde ifade edilmiştir.

Ankara Antlaşması; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olmak üzere üç aşamalı bir bütünleşme modeli öngörmüştür. Hazırlık dönemi; Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihinde başlar. Bu dönemde Avrupa Ekonomik Topluluğu, Türkiye'yi geçiş dönemine hazırlamak için ekonomik destek vermekle yükümlü kılınmıştır. 13 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol imzalanmıştır. Katma Protokol ile Ankara Antlaşması'nda belirtilen hususlara açıklık kazandırılmıştır. Aynı zamanda Katma Protokol'ün kabul edilmesiyle hazırlık dönemi sona ermiş, geçiş dönemine ilişkin koşullar belirlenmiştir. 1 Ocak 1973 tarihinde Katma Protokol yürürlüğe girmiştir. Ancak antlaşmanın ekonomik hükümleri 1971 yılında uygulamaya konulmuştur.[19]

Katma Protokol'ün 9. maddesine göre "Sanayi mamullerinde topluluk kendi iç pazarında uyguladığı hükümleri Türkiye'ye de uygulayacak bu süreç de protokolün yürürlüğe konulmasıyla başlayacaktır". Ancak topluluk Türkiye'nin ihracatta en rahat olabileceği tekstil ve petrol ürünlerini bunlardan istisna etmiş, sadece bazı kotalar tanımayla yetinmiştir. Türkiye geçiş döneminde AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrükleri 12–22 yıllık listeler dahilinde

[16] Şaban H. Çalış, a.g.e., s.66.
[17] Ramazan Kılıç, *Türkiye AB İlişkileri ve Gümrük Birliği*, Ankara 2005, s.102.
[18] İrfan Kaya Ülger, a.g.e., s.102.
[19] İrfan Kaya Ülger, a.g.e., s.103.

kademeli olarak azaltarak sıfırlamayı ve topluluğun ortak gümrük tarifesine uyum sağlamayı üstlenirken; tarım alanında ise Türkiye bu 22 yıllık dönemde kendi tarım politikasını topluluğunkine uyabilecek bir noktaya getirmeye çalışacaktır.[20]

Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu ilişkileri 1970'li yıllarda iç ve dış gelişmelerin etkisiyle istikrarsız bir seyir izlemiştir. Bundan dolayı Türkiye Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirememiştir. Ayrıca o dönemde 1973 yılında Arap-İsrail savaşının ardından patlak veren petrol krizinin görülmesi ve petrolün varilinin 4 katına ulaşması; 1974 Kıbrıs müdahalesi ve ardından gelen ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ambargosunun yarattığı sıkıntılar, Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine engel teşkil etmiştir. Türkiye'de 1970'li yıllarda genel olarak kamuoyunun düşüncesi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun bir çeşit sömürü düzeni kurmakta olduğu, pazarımızı topluluk ürünlerine açmanın sanayileşmemizi ve kalkınmamızı baltalayacağı ve dolayısıyla koruma duvarlarının muhafaza edilmesi gerektiği yönündeydi. Türkiye bu modeli olumlu görmeyip, tam tersi içe dönük, ithalat ikamesine dayalı politikalar uygulamıştır.[21]

Öte yandan 12 Eylül 1980 darbesi nedeniyle Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki ilişkiler tamamen dondurulmuş ve mali işbirliğine son verilmiştir. Katma Protokol'ün ise sadece ticari hükümleri işlemeye devam etmiş, diğer bütün hükümleri atıl durumda kalmıştır.

1.3.2. Gümrük Birliği

6 Kasım 1983'te Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren Türkiye'nin ithal ikamesi politikalarını hızla terk ederek dışa açılma sürecini başlatması, ilişkilerimizi yeniden canlandırmıştır. Türkiye 14 Nisan 1987'de Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu yapmıştır.[22] Ancak Avrupa Birliği Komisyonu'nun tam üyelik müracaatımıza 18 Aralık 1989'da verdiği yanıtta, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik konusundaki ehliyetini kabul etmekle birlikte, topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecini

[20] Enver Bozkurt, vd., *Avrupa Birliği Temel Mevzuatı*, Ankara 2008, s.598.
[21] Cemal Baltacı, vd., "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Türk Anayasal Demokrasisi Üzerine Etkisi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.13, S.2, 2012, http://ibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/trkiyeavrupabirliilikilerinintrkanayasaldemokrasisizerineetkisi.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
[22] Ramazan Kılıç, *Türkiye AB İlişkileri ve Gümrük Birliği*, Ankara 2005, s.109.

tamamlamasına ve gelecek genişlemesine kadar beklenmesini ve bu arada Türkiye ile Gümrük Birliği sürecinin tamamlanmasını önermiştir. [23] Bunun üzerine 1/Ocak/1996'da sanayi malları ile işlenmiş gıda ürünleri açısından Türkiye ve Avrupa toplulukları arasında gümrük birliği tesis edilmiştir.[24] Gümrük Birliği'nin etkileri avantajlar ve dezavantajlar şeklinde olabilir.[25]

Bu durumda avantajlar şu şekilde olacaktır:

1. Piyasa büyüklüğünün artması, üye ülkelerin şirketlerinin içsel ölçek ekonomilerinden faydalanmalarını sağlar.

2. Artan ticaret, üye ülkelerin alt yapılarında iyileşme sağlayabilir.

3. Gümrük Birliği'ne üye ülkelerin diğer ülkeler ile pazarlık gücü, üye ülkelerin dış ticaret haddini olumlu etkiler.

4. Artan rekabet etkinliği ateşler, yatırımı özendirir ve monopolcu gücü azaltır.

5. Entegrasyon hızlı bir teknoloji yayılımını sağlar.

Dezavantajlar ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Gümrük Birliği'nin daha etkin üyelerine daha az etkin üyelerinden kaynak akışı gerçekleşebilir.

2. Üye ülkelerin şirketlerinin kapsamlı işbirliği oligopolcü bir yapılanma doğurabilir. Bu durumda tüketiciler yüksek fiyatlarda alış-veriş yapmak zorunda kalacaklardır.

---

[23] Barış Özdal - Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, İstanbul 2005, s.177.
[24] Recep Önal, "Tam Üyelik Sürecinde Türkiye", *Yeni Türkiye*, Yıl:6, Sayı:35, Ankara 2000, s.240-241.
[25] Ramazan Kılıç, a.g.e., s.30.

3. Gümrük Birliği'nin büyük şirketlerin kurulmasına olanak vermesi sonuçta aşırı bürokratik ve etkin olmayan yapıların meydana gelmesine sebep olur.

4. Gümrük Birliği'nin idari masrafları yüksek olabilir.

Gümrük Birliği, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin kurumsallaştırılması sürecindeki en somut gelişmedir.[26] Gümrük Birliği ile Türkiye Avrupa Birliği'ne dahil olmadan kabul edilen ilk ve tek ülke olmuştur.[27] Aynı zamanda Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu ortaklık ilişkisinin ön gördüğü geçiş döneminin sona erdiğini ve diğer yandan da nihai dönemin başladığını simgelemektedir. 16 Temmuz 1997 tarihinde AB komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisini esas teşkil etmek üzere hazırladığı "Gündem 2000" başlıklı raporda, topluluk müktesebatını benimsemeye en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya ilk dalgada; ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum yönetimi de daha önce alınan bir kararla söz konusu genişlemenin içine dahil edilmiştir. Türkiye ise siyasi ve ekonomik sorunları bahane edilerek genişlemenin kapsamına alınmamıştır.

1.3.3. Lüksemburg Zirvesi

12–13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan AB zirvesinde Türkiye açısından şu unsurlar göze çarpmaktadır:[28]

Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha teyit edilmiştir. Avrupa Birliği Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji tespitini kararlaştırmıştır. Bu stratejide Ankara Antlaşması'nda öngörülmüş bulunan imkânların genişletilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi gerektiği ve genişlemenin düzenli olarak Ankara

[26] Volkan Bozkır, *II: AB Üyesi olarak Türkiye-AB için Avantajlar ve Dezavantajlar*, Ankara 2001, s.19.
[27] Erdal Türkkan, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Stratejisi", *Yeni Türkiye*, Yıl:6, S.35, Ankara 2000, s.502.
[28] Umut Evlimoğlu, "Avrupa'da Parasal Bütünleşme Sırasındaki Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye", 2005, http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/299/1/umut_evlimolgu_YL.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

Antlaşması'nın 28. Maddesi, Kopenhag Kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörülmüştür.

Buna karşılık, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda Türkiye'de ki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla Birleşmiş Milletler gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye tarafından Lüksemburg Zirvesi'nin ertesi günü 14 Aralık 1997 tarihinde yapılan açıklamada, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik yanlı ve ayrımcı tutumunun kınandığı, bununla birlikte Türkiye'nin tam üyelik hedefini muhafaza ettiği ve Avrupa Birliği ile var olan ortaklık ilişkilerinin sürdürüleceğini, ancak bu ilişkilerin sürdürülmesinin Avrupa Birliği'nin mevcut zihniyet ve yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerimizin ahdi çerçevesi dışındaki konuları Avrupa Birliği ile ele alamayacağımız belirtilmiştir. Ayrıca müteakiben yapılan açıklamalarda, Avrupa Birliği ile siyasi diyalogun, ilişkilerimizin gelişmesine engel oldukları iddia edilen, Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları dahil olmak üzere Türkiye'nin iç meselelerini bundan böyle kapsamayacağı belirtilmiştir.[29]

1.3.4. Cardiff ve Viyana Zirveleri

15–16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen Avrupa Birliği Cardiff Zirvesi sonunda yayınlanan Başkanlık Sonuç Belgesi'nin genişleme ile ilgili bölümünde Türkiye'nin "üyelik için ehil" olduğu ifadesinden vazgeçildiği, bunun yerine zımni bir şekilde "üyelik adayı" tanımlamasının getirildiği gözlenmektedir.[30] Fakat bu durum Türkiye tarafından pek tatminkâr bulunmamıştır. 11–12 Aralık 1998 tarihlerinde yapılan Viyana Zirvesi'nde de önemli bir gelişme kaydedilmemiştir.

---

[29] Umut Evlimoğlu, "Avrupa'da Parasal Bütünleşme Sırasındaki Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye", 2005, http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/299/1/umut_evlimolgu_YL.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

[30] Barış Özdal – Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye AB İlişkilerine Etkileri*, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005, s.179.

1.3.5. Köln Zirvesi

Almanya'da Ekim 1998'de işbaşına gelen Sosyal Demokrat-Yeşiller Koalisyonu'nun, Türkiye-Avrupa Birliği konusunda bir önceki hükümete kıyasla daha olumlu bir tavırda bulunduğu görülmüştür. Bu çerçevede dönemin Başbakanı Bülent Ecevit Köln Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığının tescili konusunda bir mektup teatisinde bulunmuş ve Avrupa Birliği'nden beklentilerimiz ayrıntıları ve gerekçeleri ile ortaya konulmuştur. [31] Almanya tarafından hazırlanıp Köln'de yapılan Avrupa Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek boyuttaki taslak metin, İngiltere ve Fransa'nın destek vermesine rağmen Yunanistan ve bazı üye ülkelerin olumsuz tutumu nedeniyle kabul edilmemiştir.

Türkiye'de meydana gelen 17 Ağustos 1999 İzmit depreminin ardından AB ülkelerinden münferiden ve Komisyon aracılığıyla gelen yardımların yanında, ayrıca Yunanistan'ın davranışı Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin yumuşamasına neden olmuştur.

1.3.6. Helsinki Zirvesi

10–11 Aralık 1999'da Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oy birliğiyle Türkiye Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmiş, diğer aday ülkelerle eşit durumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir.[32]

Helsinki Zirvesi kararlarına göre Türkiye diğer aday ülkeler gibi bir Katılım Öncesi Stratejisinden yararlanacaktır. Böylece Türkiye topluluk programları ve ajansları ile, aday ülkeler ve birlik arasında, katılım süreci çerçevesinde yapılan toplantılara katılma imkanına sahip olacaktır. Zirve Sonuç Bildirgesi, ayrıca önceki Avrupa Birliği Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı hazırlanmasını öngörmektedir. Peki Katılım Ortaklığı Belgesi nedir?

---

[31] Umut Evlimoğlu, "Avrupa'da Parasal Bütünleşme Sırasındaki Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye", 2005, http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/299/1/umut_evlimolgu_YL.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

[32] Mehmet Şahin, *Avrupa Birliği Mevzuatı*, İstanbul 2015, s.12.

Katılma Stratejisinin temellerini oluşturan Katılım Ortaklığı Belgesi aday ülkelerin kısa ve orta dönemde yerine getireceği hususları ortaya koymaktadır. Aday ülkeler demokrasi, insan hakları, makro-ekonomik politikalar, üyelik hükümlerini yerine getirme yeteneği ve ülkenin özelliklerine göre diğer alanlarda somut taahhütlerde bulunup Avrupa Birliği müktesebatını belirli bir takvim çerçevesinde üstlenip ulusal programlar geliştireceklerdir. Ayrıca belgede programın uygulanabilmesi için gerekli teknik ve mali destek ve yardımlar da belirtilecektir.[33]

8 Kasım 2000'de açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde tam üyelik müzakerelerinin başlaması Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirmesi koşuluna bağlanmıştır. Kopenhag Siyasi Kriterleri şunlardır:[34]

1-Siyasi Kriter: Aday ülkeler, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıklara saygıyı ve onların korunmasını garanti eden istikrarlı kurumlar olmalıdır.

2-Ekonomik Kriter: Aday ülkelerin işleyen bir pazar ekonomisi olmalı ve birlik içindeki piyasa güçlerinin ve rekabetçi baskının üstesinden gelebilmelidir.

3-AB yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği: Bu kriter aday ülkelerin Topluluk Müktesebatı olarak bilinen Avrupa Birliği hukukunun bütününü kabul etmeleri anlamına gelmektedir.

1.3.7. Laeken Zirvesi

14-15 Aralık 2001 tarihlerinde Brüksel/Laeken'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri açısından olumlu geçmiş ve üyelik yolunda önemli kazanımlar sağlamıştır. Bunun en önemli göstergesi Zirve sonunda yayımlanan Başkanlık Sonuç Bildirisi'nin Türkiye'ye ilişkin paragrafı olmuştur. Bildiride Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinin başlangıç perspektifinin yakınlaştığı belirtilmiş ve yapılan Anayasal

[33] Rıdvan Karluk, "Helsinki'den Sonra Tünelin Ucu Göründü mü?" *Yeni Türkiye*, Yıl:6, S.35, Ankara 2000, s.299.
[34] Mehmet Şahin, a.g.e., s.14.

düzenlemeleri ile tam üyelik için belirlenen kriterlere uyumunda ilerlemeler kaydettiği, bu kapsamda tam üyelik müzakerelerinin yakınlaştığı belirtilmiştir.[35]

1.3.8. Helsinki Zirvesi Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Türkiye Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne uyum sağlamak amaçlı çeşitli reformlar yapmıştır.[36] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 1999 yılında Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde (DGM) askeri üye bulunmasının yargı bağımsızlığı ilkesiyle çeliştiği kararı üzerine yasa değişikliği yapılarak askeri üyelerin görevlerine son verilmiştir. Ekim 2001'de çoğunluğu insan haklarına ilişkin konularda olmak üzere anayasanın 34 maddesi değiştirilmiştir. 2001–2003 dönemlerinde birbiri ardına uyum paketleri kabul edilmiştir.[37]

İlk iki uyum paketinde ifade ve örgütlenme özgürlüğü düzenlenmiştir. 3 Ağustos 2002'de kabul edilen üçüncü paketle Türk Hukuk Sisteminden idam cezası savaş ve tehdit halleri dışında kaldırılmış yerine müebbet ağır hapis cezası getirilmiştir. Türkçeden başka dillerde de eğitim ve yayın yapılacağı kabul edilmiştir. Dördüncü ve beşinci uyum paketlerinde ise siyasi partiler yasasında revizyon yapılmış; işkence suçlarının cezaları artırılmış, basın ve örgütlenme özgürlüğünün sınırları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları ışığında yeniden düzenlenmiştir. Temmuz 2003'te kabul edilen altıncı ve yedinci uyum paketlerinde Milli Güvenlik Kurulu sivil bir görünüme kavuşmuştur. Dil özgürlüğüne ilave olarak kültürel ve dinsel haklar genişletilmiştir. Mayıs 2004'te kabul edilen sekizinci uyum paketinde anayasanın bazı maddeleri değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikle; kadın-erkek eşitliğine aykırılık taşıyan hükümler revize edilmiş, YÖK'ten (Yüksek Öğretim Kurulu) askeri üye çıkartılmış ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılarak görev tanımındaki suçlar ağır ceza mahkemelerine devredilmiştir. Birbiri ardına gerçekleştirilen bu değişikliklerin uygulanması ise, zaman almıştır.

---

[35]Laeken'den Türkiye'ye İyi Haber, http://www.hurriyet.com.tr/laekenden-turkiyeye-iyi-haber-42972, (Erişim Tarihi: 11.09.2016).

[36] Özden Sanberk, "Uzun İnce Bir Yol Türkiye-AB İlişkileri", *Yeni Türkiye*, Yıl:6, S.35, Ankara 2000, s.485.

[37] İrfan Kaya Ülger, a.g.e., s.107.

Nitekim 2002 yılı sonunda toplanan Kopenhag Zirvesi'nde bu duruma değinilmiş, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararı ertelenmiştir. Müzakerelerin başlayıp başlamayacağı kararının 2004 yılında alınması öngörülmüştür. 17 Aralık 2004'te Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi Zirvesi'nin Sonuç Bildirisinde Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasını gerektirecek düzeyde yerine getirdiği tespiti yapılmıştır. Görüşmelerin 3 Ekim 2005'te başlayacağı karara bağlanmıştır.[38]

1.3.9. Müzakere Süreci

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin son halkası olan tam üyelik müzakereleri 3 Ekim 2005'te başlamıştır. Yine aynı gün bir basın toplantısı düzenlenerek Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi yayınlanmıştır. Böylece Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler çok önemli bir mesafe kaydederek yepyeni bir sürece girmiştir. Türkiye ile müzakerelerin açılması Kopenhag Siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde karşılanması ile mümkün olmuştur. Bu sürecin diğer önemli bir yanı ise siyasi kriterlere ilaveten ekonomik kriterlerin ve özellikle müktesebat uyumunun ön plana çıkmasıdır.

1.3.10. Avrupa Birliği Müktesebatı

Avrupa Birliği'nin 1973 yılındaki ilk genişlemesi ile birlikte gündeme gelen müktesebat uyumu kavramı, esasen tam üyelik müzakerelerinin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen aday ülkeler ön koşul olarak Avrupa Birliği müktesebatını kabul etmek zorundadır. Aday ülkeyle müzakere edilecek olan konu, bu müktesebata uyum sağlanmasının koşuludur ve geçiş dönemi ile sınırlıdır.[39] Avrupa Birliği müktesebatı tam üyelik söz konusu olduğunda akla gelen her konuyu içerir. Avrupa Birliği müktesebatına uyum zorunludur. Aday ülkelerin müktesebata uyup uymadıkları Komisyon tarafından denetlenmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği müktesebatına uyum yeteneği açısından daha önce ciddi bir sınav verdiği açıktır. Bu bağlamda Türkiye Ankara Antlaşması ve Katma Protokol'ün çizdiği yolda Gümrük Birliği'nin son dönemi

[38] İrfan Kaya Ülger, a.g.e., s.111.
[39] Can Baydarol, "Tam Üyelik Sürecinde Topluluk Müktesebatına Uyum", *Yeni Türkiye*, Yıl:6, S.35, Ankara 2000, s.310 vd.

gerçekleştirilen Ortaklık Konseyi kararını yaşama geçirirken; özellikle Gümrük Birliği'nin gerektirdiği alanlarda topluluk ile mevzuat uyumuna gitmiş ve bu alanda gelişmeler kaydetmiştir.

Avrupa Birliği müktesebatı esasen Avrupa Birliği hukuk sistemine verilen isimdir. Avrupa Birliği'ni kuran ve daha sonra değişikliğe uğrayan antlaşmaları, aday ülkelerin, Avrupa Birliği'ne katılırken imzaladıkları katılım antlaşmalarını, Konsey, Komisyon, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı gibi Topluluk organlarının çıkardıkları tüm mevzuatı ifade etmektedir. Avrupa Birliği müktesebatının detaylandırılması yoluna gidildiğinde temelde üç ana başlık karşımıza çıkmaktadır. Bunlar birincil hukuk, ikincil hukuk ve içtihat hukuku genel başlıkları altında toplanmaktadır.[40]

Birincil hukuk: Bu başlık altında daha önce de belirtildiği gibi bütün kurucu antlaşmaları ve bu antlaşmalara değişiklik getiren belgeleri sıralamak gerekmektedir. Bu doğrultuda kronolojik bir liste vermek gerekirse;

• 1952 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran antlaşma

• 1958 Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşma

• 1958 Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu kuran antlaşma

• 1967 Üç Topluluğun (AKÇT, AET, AAET) kurumlarını birleştiren Brüksel Antlaşması

• 1987 Topluluk Kurucu antlaşmalarının bazı hükümlerine değişiklik getiren Avrupa Tek Senedi

• 1993 Avrupa Birliğini kuran Maastricht Antlaşması

• 1999 Amsterdam Antlaşması

[40] Can Baydarol, a.g.m, s.313.

İkincil hukuk: İkincil hukuk tamamen birincil hukuka uygun olan Avrupa Birliği seviyesindeki yasama tasarrufları aracılığıyla düzenlenerek yürürlüğe konmuştur. Avrupa Birliği'nin egemen yetki alanına giren bütün konu başlıkları ikincil hukuk aracılığıyla düzenlenmektedir. Genel, soyut, herkesi bağlayıcı yasama tasarrufları bağlamında tüzükler, yönergeler, tavsiye ve görüşler bu hukukun oluşturulmasında başvurulan araçlardır.

İçtihat hukuku: Topluluk müktesebatının en az düzenleyici kurallar kadar önemli olan bir diğer bölümü Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) tarafından oluşturulan yargı kararlarıdır (İçtihatlar).

ATAD, misyon olarak Avrupa hukukunun üye ülkeden ülkeye farklılık göstermeksizin bir örnek uygulanmasını sağlamak üzere çok zengin bir içtihat hukuku yaratmıştır. Tam üyelik aşamasında uygulamaya yönelik ciddi sorunlarla karşılaşmamak arzusu ile hareket edecek adayların, bu disiplini tanımalarında yarar vardır. Müktesebat Katılım Müzakereleri Fasılları 35 başlık altında sınıflandırılmıştır. Avrupa Birliği Müktesebat Fasıl Başlıkları şunlardır:[41]

1-Malların Serbest Dolaşımı

2-İşçilerin Serbest Dolaşımı

3-İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi

4-Sermayenin Serbest Dolaşımı

5-Kamu Alımları

6-Şirketler Hukuku

7-Fikri Mülkiyet Hukuku

8-Rekabet Politikası

9-Mali Hizmetler

[41] Bahadır Kalcağası, *Avrupa Galaksisinde Türkiye Yıldızı*, İstanbul 2006, s.275.

10-Bilgi Toplumu ve Medya

11-Tarım ve Kırsal Kalkınma

12-Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı

13-Balıkçılık

14-Taşımacılık Politikası

15-Enerji

16-Vergilendirme

17-Ekonomik ve Parasal Politika

18-İstatistik

19-Sosyal Politika ve İstihdam

20-İşletme ve Sanayi Politikası

21-Trans-Avrupa Şebekeleri

22-Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu

23-Yargı ve Temel Haklar

24-Adalet, Özgürlük ve Güvenlik

25-Bilim ve Araştırma

26-Eğitim ve Kültür

27-Çevre

28-Tüketicinin Sağlığının Korunması

29-Gümrük Birliği

30-Dış İlişkiler

31-Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları

32-Mali Kontrol

33-Mali ve Bütçesel Hükümler

34-Kurumlar

35-Diğer Konular

Müzakere Kararının ardından yapılacak ilk iş tarama sürecinin başlatılmasıdır. Tarama süreci, aday ülkenin Avrupa Birliği mevzuatına uyum düzeyini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu sürecin ardından aday ülkelerin her konu başlığı için hazırladıkları müzakere pozisyonları Avrupa Birliği dönem başkanlığına sunulup, Bakanlar Konseyi'nde oy birliği ile kesinleşmektedir.

Müzakere başlıklarının açılması ve kapatılması kararları oy birliği ile alınmaktadır. Komisyon tarafından hazırlanan Katılım Antlaşması, Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, aday ülke ve üye ülkeler tarafından onaylandıktan sonra tam üyelik gerçekleşmektedir. Parlamento onayı için toplam üye sayısının bir fazlası yeterli kabul edilmektedir. Parlamentodan sonra antlaşmanın Bakanlar Konseyi'nce de kabul edilmesi gerekir. Üye devletlerin onayı farklıdır. Kimi üye ülkeler parlamento onayına; kimi üye ülkeler ise referanduma giderler. Katılım Antlaşması'nın tüm ilgili taraflarca onaylanmasının ardından tam üyelik gerçekleşmiş olur.

Bugüne kadar, on üç fasıl (Bilim ve Araştırma, İşletme ve Sanayi Politikası, İstatistik, Mali Kontrol, Trans-Avrupa Ağları, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Fikri Mülkiyet Hukuku, Şirketler Hukuku, Bilgi Toplumu ve Medya, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Vergilendirme, Çevre, Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası) müzakereye açılmış olup, bunlardan biri (Bilim ve Araştırma) geçici olarak kapatılmıştır.[42]

[42] http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/ (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

12 Ekim 2011tarihinde Türkiye'nin üyelik sürecine yönelik açılan fasıllara uyum sağlama konusunda yapılan bilgilendirme toplantısında 33 müzakere faslının 31'nde çeşitli seviyelerde ilerleme kaydedildiği teyit edilmiştir.[43]

İlerleme kaydedilemeyen tek fasıl ise, "İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi" olarak belirtilmektedir. "İşçilerin Serbest Dolaşımı" faslında ise çok az bir ilerleme olduğu tespiti yapılmıştır. Bununla birlikte "Adalet, Özgürlük ve Güvenlik", "Bilgi Toplumu ve Medya" ile "Enerji" fasıllarında önemli gelişmelerin kaydedildiği belirtilmiş ancak bu gelişmelerin homojen olmadığı vurgulanmıştır.[44]

1.4. Türkiye'nin Üyelik Süreci

Avrupa Birliği küreselleşen dünyada bütünleşmenin en başarılı örneğidir. Özellikle birçok gelişmekte olan ülke açısından bu birliğe katılmak büyük önem taşımaktadır. Ülkeler AB'ye üye olmak için büyük bir çaba göstermektedirler. Soğuk Savaş sonrası değişim sağlayan dünya sisteminde Batı bloğunun bir parçasında yer alma isteği oluşmuş ve Türkiye 1950'lerden itibaren birliğe dâhil olmak için girişimlerde bulunmuştur.

Türkiye'nin 1959 yılında AB'ye ortak üyelik müracaatı ile başlayan ve 1987 yılında Avrupa Topluluğuna tam üyelik başvurusuyla devam eden süreç, Türk Dış Politikası açısından büyük bir dönüm noktasıdır. Osmanlının son dönemlerinden itibaren başlayan Batıya yönelme politikası, Türkiye Cumhuriyeti döneminde hızla gelişmeye devam etmiştir. Türkiye bu anlamda çaba sarf eden Müslüman bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Batı dünyası ile ortak bir coğrafi sınıra sahip olması ve diğer Müslüman ülkeler arasında ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda en gelişmiş toplumlar arasında yer alması Türkiye'nin yüzünü batıya doğru döndürmüştür.[45] Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak AB üyeliğini istemesi, bazı komplo teorilerini gündeme getirmiş; AB'nin bir Hıristiyan birliği olduğu ve Türkiye'yi birliğe bu nedenle almak istemeyeceği öne sürülmüştür.

---

[43] http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
[44] http://www.ab.gov.tr/files/rehber/06_rehber.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2016).
[45] Mehmet Akif Özer, *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2009, s.89.

Türkiye 31 Temmuz 1959 yılında bu konuyu TBMM'ye bile getirmeden yaptığı ortaklık başvurusu ile süreci başlatmıştır. Bu başvurunun asıl nedeni Yunanistan'ın bizden önce başvuru yapmış olmasıdır.[46] Bu gelişme, Türk kamuoyunda ise son zamanlarda ağırlık kazanan batıya yakınlaşma politikalarından biri olarak algılanmış ve üzerinde ciddiyetle durulmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni dünya düzeninde Türkiye tercihini Batı bloğundan yana kullanmıştır. İlk olarak o zamanki adı ile Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılmak için başvuru yapmış ve böylelikle Türkiye AB ile ilişkilerinde uzun yıllar inişli çıkışlı bir sürecin başlamasına da vesile olmuştur. Türkiye, AB üyeliği yolunda uzun süre çaba sarf etmiş ve bu ikili yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen ilişkiyi tamamen koparmamıştır.[47] Ankara Antlaşması ile birlikte de ilk resmi adım atılmış oluyordu.

Başvurudan hemen sonra başlayan görüşmeler yaklaşık dört yıl sürmüş ve görüşmeler sırasında ortaklık antlaşması oluşturma çalışmaları (28 Eylül1959-25 Haziran 1963) on turda tamamlanarak, Geçici Protokol, Mali Protokol ve Son Senet ile birlikte 12 Eylül 1963 Ankara Antlaşmasında imzalanmış ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya göre Türkiye'nin örgütle bütünleşme süreci 3 aşamada gerçekleştirilecekti. İlk aşama beş yıllık bir "hazırlık dönemi''; ikinci aşama on iki yıllık bir "geçiş dönemi'' ve son olarak da beş yıllık son dönemdi.[48] Türkiye ve AB arasında belirtilen üç öngörülen yıllardan çok daha fazla süre geçmesine rağmen tamamlanamamıştır. Bu durumu oluşturan etkenlerden biri de Türkiye'de yaşanan askeri darbelerle demokrasisinin sürekli kesintiye uğramasıdır.

23 Kasım 1970'te Türkiye ile AET arasında aşamalı olarak Gümrük Birliği kurulması öngörülmüştür. Bu doğrultuda yapılan katma protokol Brüksel'de imzalanmış ve 1 Ocak 1973'te resmen yürürlüğe girmiştir.[49]

AET ile başlayan Müzakere süreci, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile kesintiye uğramıştır.[50] Bazı durumlarda yakınlaşma sağlanmışsa da gerçek

---

[46] Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s.87.
[47] Mehmet Şahin, a.g.e., s.34.
[48] Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.88.
[49] Ömer Bolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi*, İstanbul 2010, s.6.

anlamda bir adım atılmamıştır. Türkiye'nin AB süreci 1980 darbesi ile kopma noktasına gelmişse de, 1990'lardan itibaren canlanmaya başlamıştır. Genelde Gümrük Birliğine girmek için tam üye olmak gerekirken Türkiye için ise bu durum tersinden işlemiş, önce Gümrük Birliği sonra tam üyelik gerçekleşmiştir.[51] Ardından Türkiye'nin konumu 1998'de yapılan Cardiff Zirvesi'nde üye adayı statüsüne getirilmiştir.

Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığa uygun olduğu yönünde açıklamalar yapılmasına karşın, Türkiye birliğe aday ülke olamamıştır. Helsinki Zirvesinde AB'nin Türkiye'ye karşı tutumunu değiştirmesinin bazı önemli nedenleri vardır. Asıl önemli nedenler siyasi ve ekonomiktir. Türkiye'nin stratejik konumu dolayısıyla ve özellikle de Kosova krizinden sonra AB, Türkiye'yi birliğin dışında tutma riskini göze alamamıştır. AB'nin Ortadoğu'da barışı, Kafkaslarda demokrasiyi ve Balkan ülkelerinde istikrarı sağlama hedefi vardır. Türkiye'nin bu bölgelerle olan yakınlığı ve ilişkileri dolayısıyla Türkiye göz ardı edilememektedir. Bunun haricinde AB'nin NATO'dan bağımsız olarak oluşturduğu savunma yapısı da, Helsinki'de Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesinde önemli bir etkendir.[52]

"10 - 11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde alınan kararlarla, Türkiye'nin AB'ne adaylık statüsü tescil edilmiştir; ancak Kopenhag Kriterlerini yerine getirmesi şartına bağlanmıştır."[53]

1999 yılında Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye verilen aday ülke statüsünün ardından birçok reform gerçekleştirilmiştir. 2004 yılına kadar oluşturulan aktif diplomasi trafiği ile Türkiye'de Kopenhag siyasi kriterleri yerine getirilmeye başlanmış ve 2005 yılında tam üyelik müzakerelerine geçilmiş ve bu tarihten itibaren Türkiye AB yolunda hızla yol kat etmeye başlamıştır. Tamamlanması gereken 35 fasıldan 13'ü gerçekleştirilmiş, lakin Kıbrıs meselesi nedeniyle birkaç fasıl AB konseyi tarafından askıya alınırken, bazı fasıllarda Fransa ve Kıbrıs Rum

---

[50] Gökhan Koçer, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası: Uluslararası İlişkiler Açısından Bir Analiz", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl:1, C.1, S.2, 2009, s.45.
[51] Mehmet Akif Özer, a.g.e., s.89.
[52] Mehmet Şahin, a.g.e., s.53.
[53] Ertan İren, *Türkiye-AB İlişkileri ve Gelişmeler*, İstanbul 2011, s.29.

Kesimi tarafından bloke edilmiştir.[54] Yaşanan bu gelişmeler nedeniyle görüşmeler sekteye uğramış ve içinden çıkılması güç bir hale dönüşmüştür. Kıbrıs meselesi, Rum kesiminin yoğun faaliyetleri doğrultusunda müzakere sürecini etkileyecek bir konuma gelmiştir.

Daha önceleri 15 olan aday ülke sayısı 2004 yılında yapılan genişleme dalgası ile birlikte 10 ülkenin AB'ne aday olmasına karar verilerek 25'e çıkarılmıştır. AB'ne üye olan ülkeler arasında, aralarında Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin de olduğu Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Slovakya ve Slovenya bulunmaktadır. AB'ne katılan son iki ülke ile birlikte (Bulgaristan ve Romanya) birliğin üye sayısı 2007 yılında 27'ye yükselmiştir.[55] Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tüm adayı temsil edecek şekilde birliğe üye olmuştur. Bu durum Türkiye açısından kabul edilemez olarak görülmüş ve hukuka aykırı şekilde gerçekleştirildiği belirtilerek eleştirilmiştir.

Aslına bakılırsa Türkiye gerekli şartları yerine getirebilseydi 1981 yılında Yunanistan ile birlikte AB'ne katılabilecekti. Türkiye'de yaşanan askeri darbeler ve dolayısıyla kesintiye uğramış olan siyasi hayat ve istikrarsız demokrasi, Türkiye'nin gelişimini etkilemiş ve dünyaya açılmasının önünde engel teşkil etmesinin yanı sıra kötü bir prestije sahip olmasına neden olmuştur.

1.4.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve Dönüşümü

"Avrupa'' sözcüğü ilk defa MÖ 7. Yüzyılda Yunanlılar tarafından kullanılmıştır ve yaşadıkları bölgenin kuzeyinde yer alan ve tanımadıkları bölgeyi isimlendirmek için kullandıkları bir sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa kelimesi Fenike kökenli olup "güneşin battığı yer'' anlamına gelmektedir. Avrupa'daki devletlerarasında yaşanan savaşlar sonrasında yapılan barış antlaşmaları ile birlikte "Avrupa federasyonu'' düşüncesi gelişmiştir. 17. yy da ünlü düşünür Immanuel Kant Avrupa'da daimi barış ortamını sağlamak için "Avrupa Birleşik Devletleri" fikrini geliştirmiştir.[56]

---

[54] Furkan Şenay, *Türkiye ve Avrupa Birliği: Çok Boyutlu İlişkiler*, SETA Perspektif Yayınları, İstanbul 2014, s.3.
[55] İhsan Kaya, *Türkiye-AB İlişkileri*, UKAM Yayınları, İstanbul 2013, s.5.
[56] Mehmet Şahin, a.g.e., s.47.

"Avrupa Birleşik Devletleri hümanist ve barışçıl bir hayalin parçasıydı. Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaşlara sahne oldu."[57] Yaşanan bu savaşlarda binlerce insanın hayatını kaybetmesi sonucunda Avrupalı devlet adamları ve düşünürler barış ortamının sürekliliği, ekonomik ve siyasi olarak birleşmenin önemi üzerinde durmaya başladılar. Büyük bir felaket olan İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bir daha böyle felaketlerin yaşanmaması adına Avrupa ülkeleri arasında siyasal birlik düşüncesi gelişmiştir. Amaç daimi barışı inşa etmek olsa da, atılan adımlar bazı ülkelerin parlamentolarından geçememiş ve bu girişimler başarısızlığa uğramıştır. Bu başarısız girişimler arasında 1952 yılında kurulan Avrupa Savunma Topluluğu ve 1953 yılında ki Avrupa Siyasal Birliği projeleri yer almaktadır. Bu tarihlerde başarıya ulaşan tek proje Avrupa Kömür ve Çelik Birliği olmuştur.[58]

Avrupa Birliğinin kurucu üyeleri olan Almanya, Fransa, Hollanda, İtalya, Belçika ve Lüksemburg Schumann Deklarasyonu'na olumlu cevap vermişlerdir. Böylelikle 1951 yılında imzalanan Paris antlaşması ile AKÇT kurulmuştur. Bu topluluk ile birlikte ilk kez Avrupalı devletler ulusal egemenliklerinin bir bölümünü ulus–üstü bir kuruma taşımışlardır.[59]

AKÇT'nun kurulması ile beraber demir-çelik pazarlarının birleşmesi ile elde edilen sinerji farklı alanlarda da bütünleşme fikrini doğurdu. AKÇT'yi kuran bu altı ülke zamanla ortaklıklarını geliştirmiş, oluşan güven ortamı ile birlikte yeni oluşumlara imza atmışlardır. 27 Mart 1957 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu (AAET) kurmuşlardır. Tarım ve ticaret politikaları 60'ların sonuna doğru istikrar kazanmaya başladı. Roma Anlaşmasının asıl amacı üye ülkeler arasında ortak bir pazarın kurulması, ekonomik faaliyetlere bir uyum katarak bu faaliyetlerin daha sistematik ve düzenli şekilde çalışmasını sağlamak sürdürülebilir bir ortamda ekonomik istikrarı gerçekleştirmektir. "AKÇT, AET ve AAET 1967 yılında birleşerek Avrupa Toplulukları adını almıştır. Şubat 1986'da ise Avrupa Tek

[57] Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliğinin Tarihçesi, http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105&l=1 (Erişim Tarihi: 17.10.2016).
[58] İlhan Tekeli – Selim İlkin, a.g.e., s.23.
[59] Türkiye Metal Sanayiciler Sendikası, *Avrupa Birliğinin İlk Adımları*, http://www.mess.org.tr/media/filer_public/3c/85/3c85c5df-3721-4a36-80f0-9c2ce44bb779/ilkadimlar.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

Senedi, topluluğun yalnızca tek bir pazardan oluşacağını, bu pazarda malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşabileceğini karara bağlamış ve bu hedefin gerçekleşmesi için gereken önlemlerin alınmasını öngörmüştür."[60] Bu tarihlere kadar AB ekonomik bir anlayış ile çalışmalarını sürdürmüş ve siyasal bütünleşmenin adımları da yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.

Avrupa Birliği çalışmaları 1960'lardan itibaren hız kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Avrupa Ekonomik Topluluğu gelişti ve başta İngiltere olmak üzere yeni üyeler alınmaya başlandı. Avrupa Konseyi 10-11 Aralık 1974'te yapılan Paris Zirvesi'nde kuruldu ve Avrupa Birliği için ilk adımlardan biri oldu. Avrupa Para Sitemi 1978'de uygulamaya girdi, hemen akabinde 1979 yılında ise Avrupa Parlamentosu oluşturuldu. Avrupa Topluluğu ülkeleri 1986 yılında ekonomik entegrasyonun yanı sıra siyasi entegrasyona gitmek için Avrupa Tek Senet (Tek Pazar)'ini kabul ederek iç pazarın 1992 yılına kadar oluşturulmasını kararlaştırdılar. Avrupa Birliğini kurmak için yukarda verilen girişim ve yeni oluşumlardan sonra Doğu-Batı olarak ayrılmış olan Almanya'nın birleşmesi ve SSCB'nin dağılması ile birlikte üye ülkeler para birliği ve ekonomik birliğin yeterli olmadığını ve siyasi birliğinde artık sağlanması gerektiğine karar verdiler.[61] Oluşturulacak olan bu siyasi bütünleşme, ileriki yıllarda topluluğu birçok ülke açısından cazip hale getirecektir.

Maastricht antlaşması: Hollanda'nın Maastricht kentinde 10 Aralık 1991'de düzenlenen zirvede Avrupa Topluluğu ülkeleri arasında yapılmış olan iki konferans doğrultusunda varılan sonuçları baz alarak yeni bir Avrupa topluluğu antlaşması yapılmasına karar verildi. '7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır.' Avrupa Birliği'ni kuran antlaşma olan Maastricht ile birlikte Avrupa topluluk kapsamındaki ülkelere yeni boyutlar kazandırmış ve AB'nin üç Temel direği diye adlandırılan; Avrupa Ekonomik Topluluğu, Ortak Dışişleri Güvenlik Politikaları ve Adalet ve İçişleri Birliği Sütunları ile yeni bir

[60] Didem Çabuk, "Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Türkiye'de Medya Politikalarının Dönüşümü", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2013, S.1, s.28.
[61] Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 2010, s.1095.

hukuksal yapı inşa edilmiştir.[62] AB'nin hukuksal yapısı üye devletlerin ulusal hukuklarının dışında şekillendirilmiştir. AB'nin hukuksal yapısı üye devletlerin iç hukukunu etkiler ve bütün ülkeler için AB hukuk kuralları bağlayıcıdır.

Maastricht Antlaşması'yla birlikte bütün Avrupa Topluluğu için geçerli olacak ortak hükümlerin yanı sıra üç topluluğun (AET, AKÇT, AAET) anlaşmalarında birtakım değişiklikler yapılarak ve işlevsel hale getirilerek "Tek Avrupa Topluluğu'nun temelleri atılmıştır.[63] Avrupa Birliğinin üç temel sütunu olarak nitelendirilen topluluklarını şöyle özetleyebiliriz;

İlk olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu ele alalım. Bu sütun önceki antlaşmalarda oluşturulan olan Avrupa Topluluğunun mevcut yetkilerinin artırılması olarak özetlenebilir. Ekonomik ve parasal birliğin sağlanması konusunda bir takvim belirlenmiştir. Bu çerçevede tek bir para biriminin kullanılması karara bağlanmış, bağımsız bir merkez bankasının oluşturulması ve 1999 yılının başlarında faaliyete başlaması kararlaştırılmıştır. 12 Avrupa ülkesi 1 Ocak 2002'den itibaren Euro'ya geçmişlerdir.[64] AB üyesi olup da Euro'ya geçmeyen Birleşik Krallık ve Danimarka ülkeleri Maastricht anlaşmasındaki imtiyazlarını kullanarak ortak para birimine girmemişlerdir. Danimarka halkı yapılan referandumda %50'den fazla bir oranla Euro'ya hayır demiştir.

İkinci temel sütun ise Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikalarından oluşmaktadır. Bu sütun ile birlikte Avrupa çapında bir savunma ve güvenlik politikası gerçekleştiriliyor. Batı Avrupa Birliği böylelikle işlevsellik kazanıyor. "Avrupa Vatandaşlığı: Diğer bir üye devlette ikamet eden AB vatandaşlarının, Avrupa Parlamentosu seçimleriyle belediye seçimlerinde seçme ve seçilme, AB toprakları üzerinde ikamet ve hareket etme hakları ve tüm AB vatandaşlarının üçüncü ülkelerde diplomatik korumadan faydalanması kararlaştırılmıştır."[65] Bir de sosyal politikaya ait bazı uygulamalarda da çoğunluk usulü ile oylama

---

[62] https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fmasi.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

[63] Serap Yolcu, *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Entegrasyonunu Engelleyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2008, s.11.

[64] İlhan Tekeli – Selim İlkin, a.g.e., s.30.

[65] https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fmasi.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

yapılabilecektir. ODGP' nin diğer bir özelliği ise, Avrupa Parlamentosunun yetkileri genişletiliyor ve uygun hallerde bağlayıcılığı olmasa da, ama görüş bildirebilme yetisine sahip bulunuyor.

Üçüncü temel sütun da Adalet ve içişleri politikalarından oluşmaktadır. Bu sütun da, uyuşturucu madde kaçakçılığı, insan ticareti gibi organize suçlarla ortak mücadele, ortak hukuk ve ceza politikası, iltica ve göç politikası, ortak kolluk gücü politikaları gibi Avrupa'yı içişleri konularında bütünleştirmeyi amaçlamaktadır.[66] Adalet ve içişleri politikalarının oluşturulan Dış Sınırlar Ajansı (FRONTEX), Avrupa Polis Ofisi (EUROPOL), Avrupa Yargı Ağı (European Judicial Network) [67] gibi kurumlar ile istikrarlı bir yapıya kavuşturulması istenmektedir.

1.4.2. Kopenhag Kriterleri

Genişleme sürecinde Kopenhag Kriterlerinin önemi büyüktür. Kopenhag kriterleri 21–22 Haziran 1993'te yapılan Avrupa Konseyi toplantısında kabul edilen ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine uygulanacak üyelik kriterleridir. Daha önceki genişlemelerde en fazla üç devlet söz konusu iken bu en büyük genişleme sürecinde on yeni devlet üye oluyordu.

AB Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerindeki (MDAÜ) reform sürecine yardım amacıyla, öncelikle söz konusu devletlerde siyasi istikrarı tesis etmeyi hedeflemiştir. Demokrasinin bu devletlerde benimsenmesi AB'nin ve üye devletlerin güvenliği açısından önem taşımaktadır.[68]

AB'nin beşinci genişleme sürecinde takip edilen dört temel prensip vardır; karmaşıklık, farklılaştırma, koşulluluk ve asimetri. Bu prensipler doğrultusunda AB'ne üye olmak isteyen aday ülkeler yönlendirilmekte ve üyelik sürecine hazır hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bu prensiplerin kullanımı olumlu sonuçlar doğurmakla birlikte, üyelik sürecini zorlaştırdığı ve geciktirdiği görülmektedir.

---

[66] Hasan Mor, "Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.14, S.1, 2010, s.520.
[67] İktisadi Kalkınma Vakfı, Adalet ve İçişleri Politikaları, http://ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=223 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[68] Haluk Günuğur, a.g.e., s.39

Karmaşıklık (complexity) prensibini kısaca özetlemek gerekirse, beşinci genişleme sürecinde aday olan ülkelerin üstesinden gelmeleri gereken evrelerin sayısı artırılmış, bu evreler arasında geçişin kontrol altına alınması için yeni araçlar geliştirilmiştir. Böylelikle AB genişleme süreci karmaşıklaştırılmıştır. Farklılaştırma (differentiation) ise daha önceki genişleme süreçlerinde uygulanan aday ülkelerin grup halinde müzakereye alınması yerine artık her bir aday ülkeyle birebir müzakere yapılmasına karar verilmesidir. Her ülke kendi dinamikleri ile değerlendirilecektir. Üçüncü prensip koşulluluk (conditionality) ise yeni genişleme sürecinin en temel özelliği olmaktadır. Önceki genişleme süreçlerinde de koşulluluk ilkesi mevcuttu; ancak son süreçte bu ilke daha farklı bir boyut kazanmıştır. Koşulluluk ilkesi AB müktesebatının korunması ve ihlal edilmemesi için detaylandırılmış ve genişletilmiştir. Bunun en açık örneği Kopenhag Kriterleridir. Koşulluluk prensibinin altında yatan temel sebep AB'ne aday olan ülkelerin üyeliğe hazırlanması ve ülkelerin AB tarafından olması gerektiği şekilde yönlendirilerek, üye olduklarında AB sisteminin bir parçası olmalarının sağlanmasıdır. Karmaşıklık, farklılaşma ve koşulluluk ilkeleri AB'ne aday olmak isteyen ülkelerle AB'nin ilişkisinin asimetrisinin (asymmetry) büyümesine neden olmuş ve asimetri de dördüncü ilke haline gelmiştir.[69]

Merkezi ve Doğu Avrupa'daki gelişmeler, AB için siyasal bütünleşme ve birlik kavramlarını ön plana çıkarmıştır. Siyasi birliğin başarılı bir şekilde uygulanması, bölgede çıkabilecek olası krizleri önlemede yardımcı olacaktır.[70]

Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Konseyi adaylık için başvuru yapacak ülkelerin uyması gereken kriterleri belirlemiş ve bu kriterleri üç başlık altında toplamıştır. Başlıklar, Siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olarak tanımlanmış ve bu zirvenin sonuç bildirisinde Türkiye ile olan ilişkinin Gümrük Birliği ile sınırlı kalacağı açıkça belirtilmiştir.[71] İfadeler açıkça yeni

---

[69] Elif Kurşunlu, *AB Müktesebatının Uygulanması Çerçevesinde İdari Kapasite,* AB Genel Sekreterliği Uzmanlık Tezi, Ankara 2004, s.6 vd.
[70] Cenk Bolayır, a.g.e., s.81.
[71] TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyon Kopenhag kriterleri, http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

genişleme politikasında Türkiye'ye tam üyelik şansının verilmediğinin göstergesi olmuştur.[72]

1993 Kopenhag Avrupa Konseyinde kabul edilen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine uygulanacak olan tam üyelik koşullarını, Türkiye açısından da geçerli olması nedeniyle özetlemek yararlı olacaktır. Kopenhag kriterleri olarak adlandırılan bu koşullara göre üyelik için:

- Demokrasi, hukuk düzeni, insan hakları ve azınlıkların korunmasını garanti altına alan istikrarlı kurumlara;

- İşleyen bir pazar ekonomisine, rekabetçi baskılara ve Birlik içindeki pazar güçleri ile başa çıkma kapasitesine;

- Siyasi, ekonomik ve parasal birlik de dahil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olmak şarttır. Ayrıca aday devletlerin Topluluk müktesebatını (acquis communautaire) uygulayabilmeleri de kriterler arasında yer almıştır.[73]

AB ile katılma müzakerelerini sürdürürken Türkiye'nin kaydettiği ilerleme de Kopenhag Kriterleri ışığında değerlendirilecektir. Artık yalnızca yasalara uymaya dayalı bir genişleme devri söz konusu değildir. Hatta bu koşullar başlangıçta "ek koşullar", "çifte standart" gibi tepkilerle itirazlara uğramış olsa da, adaylar için ihtiyaçları olan reformların sürdürülmesinde bir teşvik yöntemi olmuştur. Bu kriterlerin değerlendirilmesi Komisyon'un ve Parlamento'nun görüşleri alındıktan sonra Konsey tarafından yapılacak olup, bundan sonra AB üyeliği insan haklarına saygının mutlak öncelik taşıdığı, ön koşul içeren bir süreç haline gelmiştir.[74]

---

[72] İlhan Tekeli – Selim İlkin, a.g.e., s.5.

[73] Türkiye AB katılım müzakereleri, Ankara, no,06, http://www.ab.gov.tr/files/rehber/06_rehber.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

[74] Mehmet Türkmen, *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları: Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayınları, İstanbul 2014, s.131.

Üye olacak devletlerin sadece kurucu antlaşmalara katılması ve AB yasalarını tamamen kabul etmesi yeterli olmamaktadır. Kopenhag siyasi kriterleri tam üyelik için aranan koşullardan biridir.

Aday ülkelerin AB'nin aldığı kararlara ve uygulamayı makul gördüğü yasalara uyum sağlaması gerektiği anlamına gelmektedir. Bunların yanı sıra Gümrük Birliği mallarının ve sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık belgesinde belirtilen şartlara uygun davranması beklenmektedir.[75]

1.4.3. Türkiye'nin AB'ye Üye Olmasının Önündeki Engeller

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki mevcut sorunların başında siyasi kriterler gelmektedir. Avrupa Birliği tarihsel süreç içinde insan hakları ve demokrasi konularının geliştirilmesi konusunda bir tutum sergilemiştir. Türkiye Avrupa Konseyi üyesi olmasının gereği olarak insan hakları ve demokratikleşme ilkelerini benimsemişse de uygulama aşamasında eksikliklerin yaşandığı görülmektedir. [76] Eksiklikler AB tarafından yayınlanan ilerleme raporları doğrultusunda eleştirilmiştir. Türkiye'nin AB üyesi olabilmesinin önündeki engellerin kaldırılması ve yapılacak reformlar yoluyla iyileştirilmesi neticesinde üyelik yolunun açılacağı belirtilmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği yolculuğu zorlu bir süreç olarak devam etmektedir. Günümüz itibari ile Türkiye'nin önündeki en büyük engellerden biri Kıbrıs meselesidir. AB tarafından Kıbrıs meselesinin çözülmesi Türkiye'ye AB üyeliği önünde adeta bir şart olarak sunulmuştur. 2004 yılında Kıbrıs Rum kesiminin tek taraflı olarak AB'ye üye olması akabinde Türkiye üzerindeki baskılar artmış, Türkiye'nin AB üyeliği söz konusu edilerek Kıbrıs meselesi konusunda taviz vermesi beklenmiştir. [77] AB Türkiye'yi yayınladığı ilerleme raporlarında da belirttiği üzere işgalci olarak görmüş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini tanımamıştır. Türkiye'nin kalabalık bir nüfusa sahip olması bir diğer sorundur. AB'nin Avrupa Parlamentosu ve AB konseyi gibi karar

[75] Mehmet Şahin, a.g.e., s.66.
[76] Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Konseyi, http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[77] İhsan Kaya, a.g.e., s.29.

organlarında ülkelerin nüfusları doğrultusunda temsil edilmeleri nedeni ile tam üye olması durumunda Türkiye Almanya'dan sonra ikinci büyük nüfusa sahip ülke olacak ve şu an ikinci sırada yer alan Fransa'nın da önüne geçmiş olacaktır. Bu bağlamda önerdikleri çözüm önerisi; imtiyazlı üyelik olup hiçbir konuda yetkin olamama anlamına gelmektedir. Bu öneri sadece Türkiye için sunulmaktadır.[78]

Avrupa Birliği yolunda diğer bir engel de Avrupa Birliği'nin en önemli mali kaynağı olan bütçeye Türkiye'nin yapacağı katkının yeterli olmamasıdır. Avrupa Birliği'ne şu an itibari ile en çok mali katkı yapan ülke Almanya'dır. Üyelik durumunda Türkiye'nin katkısı Almanya'nınkinden düşük olacağından, parlamentoda temsil açısından Almanya ile hemen hemen aynı sayıda parlamenter sahibi olması birçok AB üyesi ülke açısından hoş görülmemektedir. [79] Bunun yanı sıra Avrupa Birliği bir sonraki genişleme sürecine girdiğinde, yeni alınacak ülkelerin belirlenmesinde halk oylaması yapılacaktır. Bu durumda başta Yunanistan ve Güney Kıbrıs olmak üzere referandumlarda hayır diyecek ülkeler çıkacaktır. Diğer taraftan Eurostat'ın AB'nin 15 ülkesinde yaptığı kamuoyu yoklamasına göre yeni üyelerin belirlenmesi durumunda AB üyesi ülkelerin halkları tarafından üyeliği en az istenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir.[80] AB önündeki diğer bir engel ise; Avrupa Parlamentosu'nda Hristiyan Demokratların Türkiye'nin üyeliğine kesin bir dille hayır demeleridir.

AB'nin 2020 Derinleşme Stratejisi Türkiye ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun nedeni derinleşme politikasının önemli oranda mali kaynağa ve disiplinli bir ekonomiye ihtiyaç duymasıdır.[81] Türkiye'nin kalabalık nüfusa sahip bir ülke olması bu politikaların uygulanmasını büyük ülkeler açısından dezavantaja dönüştürmektedir. AB'nin Türkiye üyeliğine sıcak bakmadığı görülmektedir.

---

[78] Mehmet Şahin, a.g.e., s.57.

[79] Burcu Gökçe Yılmaz Akın, "Avrupa Birliği'nin Yaşlanma Sorununa Bir Çözüm Olarak Türkiye'nin Üyeliği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.8, S.1, 2009, s.27-37.

[80] Ahmet Özsoy, *AB Yolunda Türkiye*, Akın Yayınları, İstanbul 2015, s.44.

[81] Nazım Tural, AB'nin Stratejik Hedefleri ve Türkiye İlişkileri, 2013, http://t24.com.tr/yazarlar/nazimtural/abnin-stratejik-hedefleri-ve-turkiye-iliskileri-1,7781 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Mevcut görünümde, Türkiye'nin önünde duran en büyük engel, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve topluluk müktesebatı konularında Avrupa Birliği ülkelerindeki standartlara uygun olmadığı şeklinde düşüncelerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN KAVRAMI, KİMLİĞİ VE TOPLUMSAL YAŞAM İÇİNDEKİ ÖNEMİ

2.1. Kadının Kimliği ve Tarihçesi

Biyolojik bir varlık şeklinde dünyaya gelen bebek, kadın ya da erkek olarak cinsiyetlendirilmiştir. Bu, doğuştan getirilen, bir özelliktir. Ancak kadınlık ya da erkeklik kavramları, toplumsallaşma süreciyle beraber olgunlaşan ve nitelendirilen kavramlardır.[82]

Bu bölümde toplumun da etkisiyle oluşturulan veya şekillenen kadının kimliği üzerinde durularak konunun tarihsel boyutu ele alınacaktır.

2.1.1. Kavramsal Olarak Kadının Kimliği

'Kadın' kimliğinin tanımını yapmadan önce kadın ve kimlik kavramlarının ne olduğunun kavramsal olarak açıklanması, ilk çağlardan günümüze kadar olan süreçte kadının kimliğinin oluşum ve değişim süreçlerini daha detaylı anlamamızı sağlayacaktır.

Kavram olarak kadın denildiğinde akılımıza gelen ilk şey, cinsiyet temelli ayrımın olmasıdır. Kadın, biyolojik olarak erkekten farklı olan diğer türdür. Kadın her ne kadar doğuştan belirli bir cinsiyet kimliği ile doğmuş olsa da toplumsal yapı gerek kadına gerekse erkeğe çeşitli anlamlar yüklemektedir. Toplumsal ve kültürel faktörlerin de etkisiyle kadına ve erkeğe yüklenen bu anlamlar toplumsal cinsiyeti oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet, bir toplumun mevcut durumunun kader ya da şansa bağlı olmayıp yine kendisi tarafından tayin edildiği gerçeğinin en önemli kanıtıdır.[83]

Bununla birlikte kadının kim olduğunu söylemek ya da kadın nedir denildiğinde tek bir tanımını yapmak, çok zordur. Çünkü kadına bakış açısı

---

[82] Veda Bilican Gökkaya, *Türkiye'de Modernitenin Ötekisi: Kadın ve Kimliği*, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009, s.15.

[83] Metin Erol,, "Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.32, S.2, Sivas 2008, s.199-219.

yüzyıllara, toplumun yapısına göre değişmiştir. Değişmeyen tek şey ise kadının kimliğinin toplumun etkisi altında kalmış olmasıdır. Buna bağlı olarak kadın; ancak sosyal, kültürel, ekonomik alanda toplumun çizdiği sınırlar çerçevesinde kendini gösterebilmiştir.

Ayrıca, kadın kelimesi yalnızca kadını, erkekten ayırt etmez; bunun yanında, bakire olmayan kadını bakire kızdan ayırmaktadır. Günlük dilde kadın, aşağı bir statü gösterir, çünkü terim doğrudan doğruya birincil olarak cinsiyet statüsüne ilişkindir.[84]

Kadın ve erkek arasında mevcut cinsiyet ayrımına ek olarak, kadın ve erkek fiziksel olarak da birbirinden farklı iki türdür. Erkek yapı itibariyle kadından daha güçlüdür; kadın daha zayıftır, narindir. Bu farklılıklar toplum tarafından belirlenen kimliklere hatta mesleklere de yansımıştır. Meslekler de toplum tarafından cinsiyete dayalı kategorize edilmiştir. Hemşire, öğretmen, temizlik işleri vb gibi meslek dalları kadın mesleği olarak nitelenirken; pilot, mühendis, polis gibi meslek dalları ise erkek mesleği olarak adlandırılmaktadır. Kadınların kendileri için belirlenen meslek gruplarının dışında başka bir meslek ile uğraşması toplum tarafından hala hoş karşılanmamaktadır. Aynı durum erkekler için de geçerlidir. Kimliğin ise çeşitli tanımlarını yapmamız mümkündür. Kimlik; kişinin tüm değerlerinin toplamıdır. Kelime anlamı olarak ise, "kimsiniz, kimlerdensiniz" sorusuna verilen bir cevaptır.[85] Kimlik bizi biz yapan değerlerdir ve diğer kişilerden ayırt edilmemizi sağlayan özelliklerin bütünüdür. Bununla beraber kimlik, karşımızdaki kişinin veya toplumun bizi görmek istediği durumdur. Yani karşımızdaki kişinin bizi algılayış biçimidir.

Bir kimlikten söz edebilmemiz için her şeyden önce bir toplumun olması gerekmektedir. Çünkü kimlikler toplumdan ayrı düşünülemez. Kimlik toplumun değer yargılarından, kültürel değerlerden, geleneklerden, göreneklerden etkilenmektedir.

Kimlikleri anlamlı kılan şey ise, öteki denilen kavramın varlığıdır. Her kimliğin mutlaka bir ötekisi vardır. Öteki ile kastedilen, bizim dışımızda olan kişi

[84] Ayşe Durakbaşa, *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İstanbul 2012, s.15
[85] Ayşe Durakbaşa, a.g.e., s.47.

ya da bizden olmayan, bize benzemeyendir. Eğer öteki diye bir şey olmasaydı, o zaman kadın kimliği ve erkek kimliği şeklinde bir ayrıma gitmemiz yersiz ve anlamsız hale gelecekti. Çünkü her şeyin birbirinin benzeri olduğu bir yerde, farklı bir durumdan ya da karşılaştırmadan bahsetmemiz de mümkün olamayacaktır.

Konuya esas oluşturan kadının kimliği söylendiğinde ilk akla gelen şey ise, cinsiyete dayalı bir ayrımın olmasıdır. Kadının doğumla beraber kazandığı cinsiyet kimliği toplum içerisinde zamanla belirli kalıplara sokularak olgunlaşmaktadır. Bu olgunlaşma sonucunda toplum, kadından kendi beklentilerinin karşılanmasını talep etmektedir. Toplumun, kadın ya da erkeğin davranışlarının belirlenmesinde ve buna bağlı olarak rollerinin şekillenmesinde esas kaynak olarak kabul görmesi, kadın ve ya erkeğe yönelik beklentilerin de bu doğrultuda gelişmesine neden olmuştur. Kadın ve erkekten beklenen davranışlar belirlenerek; kadın ve erkeğin tamamen bunu esas alması istenir. Kimliklerin de toplumsal yapıdan bağımsız olarak değerlendirilememesinin nedeni, söz konusu durumdan kaynaklanmaktadır.

Toplumun beklentileri karşılanmadığında kadın, çeşitli yaptırımlara (uyarı, kınama, dışlanma vb gibi) maruz kalmaktadır. Kadının kimliğini etkileyen bu beklenti, tutum ve yaptırımlar, hiç kuşkusuz kadını dar kalıplar içinde davranmaya mecbur bırakmaktadır.

2.1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde (İlk Çağlardan Modern Döneme Kadar) Kadının Kimliği

Bir kadının doğumla başlayıp toplumla şekillenen kimliği, kendisinin ölmesiyle birlikte gelecek kadın nesillerine bir miras olarak kalmaktadır. Bırakılan bu mirasın gizli kalan ve bilinmeyen yönlerini öğrenmek, ancak tarihin detaylı araştırılmasıyla mümkün olacaktır. Bu bölümde gelecek nesil kadın kuşağının, kendi annelerinin, teyzelerinin, anneannelerinin, kız kardeşlerinin haklarını kazanmak uğruna verdikleri mücadele ortaya konularak, tarihsel bir bilinç oluşturulmaya çalışılacaktır.

2.1.2.1. İlk Çağlarda Kadının Kimliği

Toplumun en küçük yapı taşını oluşturan birey, tabiatı gereği tek başına değil toplu halde yaşama ihtiyacı hissetmektedir. Toplu halde yaşama ihtiyacı, dayanışma ve iş bölümünü de beraberinde getirmiştir. Henüz tarım ve hayvancılığın keşfedilmediği, yalnızca avcılık ve toplayıcılığın olduğu bu dönemde cinsiyete dayalı bir iş bölümünün oluşturulduğu görülmektedir. Erkekler avcılıkla, kadınlar ise toplayıcılıkla uğraşmaktadırlar. Bu şekilde cinsiyete dayalı iş bölümüne gidilmesinde kadının doğum yapması etkili olmuştur.[86] Kadınların hamilelik dönemi ya da emzirme dönemlerinin uzun sürmesi göz önüne alındığında, avcılık gibi macera gerektiren bir işe girmeleri büyük risk olarak görülmüştür. Bundan dolayı kadın, çocuklarına bakabilmek ve onları büyütmek adına avcılıkla değil toplayıcılık ile uğraşmıştır.

İlk Çağlarda kadının kimliğini belirleyen en önemli etmenlerden bir tanesi de, mevcut toplum yapısıdır. Toplum yapısının değişmesi beraberinde kadının kimliği ve kadına bakış açısını da etkilemektedir. Kadının kimliğini etkileyen iki önemli toplum yapısı vardır. Bunlar, anaerkil toplum yapısı ve ataerkil toplum yapısıdır.

2.1.2.1.1. Anaerkil Toplum Yapısında Kadının Kimliği

Anaerkil yapıda kadının toplum içerisinde ön planda olduğu görülmektedir. Kadının kendi kimliğini özgürce inşa etme fırsatına sahip olmasında; erkeklerin avcılık için gittikleri yerlerde uzun süre kalmaları ve kimi zaman da geri gelmeme gibi bir risk taşımaları etkili olmuştur.[87] Bu durum kadının kabiledeki rolünü ve söz hakkını da buna bağlı olarak artırmıştır.

Kadının söz hakkının fazla olma nedeni, sadece kabileyi yönetmesinden değil bunun yanında grup evliliğinin serbest olmasından dolayı çocuğun

[86] Birsen Güneşlioğlu – Yağmur Kumcuyldız, "Cinsiyete Dayalı İş Bölümünün Sosyal ve Ekonomik Maliyetler Üzerine Etkisi", *Anadolu International Conference in Economics II*, Eskişehir 2011, http://www.econanadolu.org/en/files.php?force&file=2011/pdf/Gundeslioglu_KumcuYildiz_Cinsiyete Dayali.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
[87] Veda Bilican Gökkaya, a.g.e., s.45.

babasının kim olduğunun bilinmemesi ve soyun ana tarafından belirlenmesinden ileri gelmektedir.[88]

Anaerkil toplum yapısı içerisinde özgür cinsel yaşamın olması, kadınların istedikleri meslekleri serbestçe seçebilmeleri ve hatta bu meslekleri uygulayan ilk kişilerin de kadın olduğu düşünülürse; bu dönemin kadının özgür bir ortamda kimliğini inşa edebilmesi için imkanlar sunduğunu açıkça söyleyebiliriz.

Kadın yalnızca kendi kimliğini serbestçe inşa etmemiş aynı zamanda yeni bir devrin kapılarının açılmasını da sağlamıştır. Kadının cinsiyete dayalı iş bölümü ile uzmanlaşması, sonucunda bilinçli bir ekim yaparak insanın besin üretimine geçtiği neolitik devrimi de başlatmışlardır.[89]

Bununla birlikte anaerkil yapının hakim olduğu ilkel çağlarda kadının her türlü mesleklere öncülük ettiği ortaya çıkmaktadır. Üretilen yiyecekleri saklayabilmek adına ilk çanak çömlekleri yapan kişilerin ve mühendis, doktor, mimar gibi daha birçok mesleği ilk olarak gerçekleştiren kişilerin de yine kadınlar olduğu belirlenmiştir. Kadınların bu dönemde emeğini ortaya koyduğu açıkça görülmektedir. Bu ayrıca kadının her alanda kendini kanıtladığının, toplumda yeni gelişmelere öncülük ettiğinin ve yeni başlangıçların oluşmasına katkıda bulunduğunun en güzel göstergesidir.

Kadının toplumların gelişmesine öncülük etmesi, hiç kuşkusuz anaerkil yapının kadınlara getirdiği bir artıdır. Her ne kadar kadınlar her şeyin öncüsü ve geliştiricisi olsalar da, özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte yavaş yavaş etkisini kaybedeceklerdir. Bunun sebebi ise zamanla erkeğin kendini mali anlamda güvence altına almak isteyişidir.

Anaerkil döneme ait fazla tarihsel belgeler olmasa da, bu konu üzerine çalışma yapan Engels'ın "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı kitabı bize o dönemle ilgili ışık tutacaktır. Engels bu kitabında "sınıfsal kurumun var olmadığı dönemlerde kadınların, sınıflı toplum içinde bulundukları boyun

---

[88] Veda Bilican Gökkaya, a.g.e., s.45.

[89] Ekin Bodur, "Kadınların Kurtuluşu-Erkek Egemenliğinin Tarihsel Kökenleri", https://kadinlarinkurtulusu.wordpress.com/yazdiklarimiz/erkek-egemenliginin-tarihsel-kokenleri/ (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

eğici ve aşağılanıcı konumlarının tersine çok yüksek bir mevki işgal ettiklerini ve büyük bir özgürlük ve bağımsızlığa sahip olduklarını da vurgulamıştır".[90]

Anaerkil toplum yapısının kırılmasıyla birlikte, kadının hayatında da önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Kısa zamanda da olsa kendi benliklerini ortaya koyma ve özgür bir biçimde yaşamaya alışan kadın, anaerkil yapıdan ataerkil yapıya geçiş süreciyle birlikte eski değerini kaybetmiştir. Bundan böyle kadın, erkek egemenliğinin gölgesinde kendi kimliğini bulmaya çalışacaktır ve bunu toplumsal baskılardan uzak bir şekilde ortaya koyabilmek adına çeşitli mücadeleler içerisine girecektir.

2.1.2.1.2. Ataerkil Toplum Yapısında Kadının Kimliği

Ataerkil toplum yapısının oluşmasına etki eden en önemli faktörlerden bir tanesi, özel mülkiyetin ortaya çıkmasıdır. Özel mülkiyetin ortaya çıkması kadınların ataerkil düzene boyun eğmelerine de zemin hazırlamıştır. Ataerkil yapıda kadının hakları ve özgürlüğü, anaerkile göre azalmıştır. Kadının anaerkil toplum yapısındaki miras hakkının kendi düzenlerinin sağlamlaşması adına engel olduğunu düşünen erkekler, bunu önlemek adına kız çocuklarını öldürmeye başlamışlardır.

Doğumlarıyla birlikte belirli bir kalıp içerisine konularak, çoğalmaları önlenen kadınların böyle bir yapıda kendi benliklerini oluşturmaları bir yana; yaşama hakları bile ellerinden alınmıştır. Kız çocuklarının ölmeleri ekonomik çıkar uğruna engellense de kadınlar açısından değişen pek bir şey olmamıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine göre herkesin yaşama hakkına doğuştan sahip olma durumu o dönemde kadınlara bir lütuf şeklinde gösterilmiş ve marifetmiş gibi övünülmüştür.

Kadının ölmesini engelleyen faktör ise, başlık parasının gündeme gelmiş olmasıdır. Artık kız çocuklarına ve kadınlara maddi çıkar gözüyle bakılmaktadır.[91]

---

[90] Evelyn Reed, *Kadın Özgürlüğünün Sorunları*, (Çev. Zeynep S.,), İstanbul 1995, s.16.
[91] Evelyn Reed, a.g.e., s.179.

Bundan böyle erkekler kız çocuklarından veya kardeşlerinden evlenmeleri karşılığında belirli bir miktar para alacaktır. Bu da kız çocuklarının fiili olarak ölmelerini önlemiştir. Kadınların anaerkil düzenin olduğu toplumlarda bir araya gelip örgütlenebilme imkanı, ataerkil toplum yapısıyla birlikte ellerinden alınmıştır. Kadınlara verilen annelik ve eş rolleri ile birlikte, kamusal alana çıkmaları engellenmiştir. Kadınların görev alanı artık yalnızca evlerdir. Erkeklerin bunu yapmalarındaki amaç; kadınların diğer bayanlar ile bir araya gelip, bu düzene başkaldırmalarının önüne geçmektir. [92] Kadınların eve kapatılması erkeklere yeterli gelmemiş; belirli meslek gruplarına girebilmeleri de engellenmiş ve veraset hakkı ile ekonomik bağımsızlıkları da kısıtlanmıştır.[93]

Kadınların loncalardaki ve kent yönetimindeki sorumluluk mevkilerinden uzaklaştırılmaları, çalışma koşullarını da ağırlaştırmakla beraber, kadın ve erkek arasındaki ücret farkını da arttırmıştır. Genel olarak bu dönemin baskı ve uygulamalarının kadın ve kadının kimliği üzerinde derin yaralar açtığı kaçınılmaz bir gerçektir. Belirli kalıplar etrafında varlıklarını sürdürmenin yanısıra, mücadeleye girme çabaları dahi ellerinden alınmıştır. Kadınlar insanlık dışı adaletsiz bir muameleye maruz kalmışlardır.

2.1.2.2. Ortaçağ Döneminde Kadının Kimliği

Ortaçağ'da kadının kimliği, ataerkil toplum yapısında var olan durumdan çok farklı değildir. Bu dönemde kadına yönelik ortaya atılan düşünceler, bakış açısının ne kadar ön yargılarla dolu olduğunu göstermektedir. Kadının insan olup olmadığı bile düşünülmektedir. Dönemin en ünlü düşünürlerinden Aristotales, kadını "doğanın hatası" olarak tanımlarken, Tertullianus ve Chrysostomos kadını "dostluğun düşmanı, zaruri musibet, baştan çıkmanın ta kendisi, evin tehdidi, eğlenceli felaket, kötülüğün doğası olarak" ifade etmiştir.[94]

Yine Ortaçağ'da kadına, yadırgamamaları için çeşitli mitoslarla bulundukları konumun doğru olduğu inandırılmaya çalışılmıştır.

---

[92] Evelyn Reed, a.g.e., s.21.
[93] Andree Michael, *Feminizm*, (Çev: Şirin T.), İstanbul 2013, s.37-38.
[94] Gisela Bock, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, (Çev. Zehra A.Y.), İstanbul 2014, s.37.

11. yüzyıl sonunda Gregoryen devrimi ile kilise bünyesinde bir dizi reform yapılmıştır. Burada kız ve erkek çocuklarının eğitimi arasında çeşitli farklılıklar göze çarpmaktadır. Kilisece katedraller tarafından oluşturulan okullar ve üniversiteler kızlara kapalı olan kurumlardır. Kızlar eğitimlerini eskisi gibi manastıra bağlı okullarda sürdürmektedirler. 14. Yüzyılda cerrahlık ve berberlik gibi meslekler de kadına yasaklanmıştır.[95]

Görüldüğü gibi kadının eğitim hakkı elinden alınmakla birlikte; eğitimde cinsiyet temelli bir ayrım göze çarpmaktadır. Kadınların ve erkeklerin birlikte eğitim almaları söz konusu değildir. Kadının eğitim görmesinin yasaklanmasının bir nedeni de, erkeklerin kendi egemenliklerini koruma düşüncesinden ileri gelmektedir.

2.1.2.3. Yeniçağ Döneminde Kadının Kimliği

Ortaçağ'ı baskılarla ve çizilen sınırlar çerçevesinde geçiren kadın, Yeniçağ ile birlikte umduğu düzeni yine bulamamıştır. Yeniçağ döneminde kocasının baskısı altına girmiştir. Kocasının izni bulunmadan herhangi bir işlem yapamaz olmuştur. Kadının tüm yetkileri elinden alınmıştır. Kadın ikincil konuma düşmüştür. Kadınların kendi haklarını tanımaları ve bilmeleri ve de bu sisteme başkaldırmaları, ancak eğitimden ve bilinçlenmekten geçmektedir. Bu yapı içerisinde yetişen kadının eğitim hakkı kısıtlandığından ve sahip olmaları gereken haklardan habersiz yaşamalarından dolayı da, adaletsiz düzen uzun yıllar boyunca devam edecektir.

Kadınların bu düzene dur diyerek, toplumda kendilerini göstermeye başlamaları ve 'bizde varız' düşüncesine sahip olmaları, ancak toplum yapısının değişmesi ve eğitimin yaygınlaşması ve de kendi aralarında bilinçlenmeleri ile mümkün hale gelmiştir. Özellikle Aydınlanma Çağı, kadınların gerek iç dünyalarında gerekse dış dünyalarına karşı bir uyanma ve açılma dönemi olmuştur. Bundan böyle kadınlar, haklarını geri almak ve erkek egemenliğinden kurtularak bağımsızlıklarını elde edebilmek için mücadele başlatacaklardır.

[95] Andree Michael, a.g.e., s.37.

2.2. Modernite Sürecinde Kadın ve Kadının Toplumdaki Yeri

Modernite ve modernleşme kavramlarını tanımlayabilmek ve onları anlayabilmek için her iki kavramın da kökenine, yani modern kavramına bakmak gerekmektedir. Modern kavramı, "kökeni itibariyle Latince bir sözcük olan modo (son zamanlar, tam şimdi)'dan türetilen modernus, hodiernus (hodie: bugün) terimlerinden gelen ve düşüncedeki açıklık, özgürlük, otoritelerden bağımsızlık ve en yeni ve en son dile getirilmiş düşünceler üzerine bilgi anlamına gelmekte ve eskiden farklı olanı işaret ederek, geleneksel olandan, köklü bir kopuşu ifade etmektedir.[96]

Modernleşme Batının geleneksel değerlerine, normlarına ve yapılarına karşı Avrupa'da ortaya çıkan bir değişim hareketidir. Aydınlanma Çağı ile başlayan bu değişim hareketi, Rönesans ve Reform ile birlikte Avrupa'yı derinden sarsarak Orta Çağ'ı karanlıktan kurtarmıştır. Bu dönemde kilisenin mutlak otoritesi sarsılmış, din ve skolastik dogmaların yerini akıl ve bilim almıştır.

Her şeyi sorgulayan akıl, bireylerin toplum içerisindeki konumlarını da, kimlik kavramını da yeniden belirlemiştir. Birey, grup kimliğinden ziyade kendi kimliğini arama sürecine girmiştir. Toplum içerisinde bireyselleşme süreci başlamıştır. Kadınlar ve erkekler kendilerini toplumdan soyutlamışlardır.

Modernizmde toplumsal norm ve rollerle biçimlenen kimliğin, sınırlı olarak tanımlandığı görülmektedir. Modernleşme ile birlikte insanların günümüzde kimlik arayışlarında, yaşamlarının anlamlarını geçmişte aramalarında, hayatı boyunca 'ben kimim' sorusunun cevabını bulmaya çalışmalarında bir artış görülmektedir. Kimliklerin yükselişi, toplumun bireyselleşmesi sonucunda önceki anlayışın çözülmesinden kaynaklanmaktadır. [97] Modernizmle birlikte insan anlayışı değişirken, yeni toplumsal yaşamın bireye yüklediği sorumluluklar, roller ve statüler kimliğin çerçevesini çizmekte ve gelenekselliğin katı ve durağan kimlik anlayışı yerini çoklu ve değişken bir kimlik anlayışına bırakmaktadır.[98]

---

[96] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 2012, s.715.
[97] Assiye Aka, "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar", *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.34, S.1, Sivas 2010, s.17-24.
[98] Sibel Karaduman, Modernizimden Postmodernizime Kimliğin Yapısal Dönüşümü, Journal of Yaşar University, İzmir 2010, Cilt:5 Sayı:17 s.2886-2899

2.2.1. Modernleşme Hareketinin Etkilerinin Görüldüğü Ülkeler

Kadının hayatında yeni bir dönemin de başlamasına vesile olan modernleşme dönemi ile birlikte kilisenin etkisi de ortadan kaybolmuştur. Bu durum kadınların eskisine göre daha rahat nefes almasına imkan tanımıştır.

Avrupa'da yayılan modernleşme hareketi ekonomik, sosyal, siyasi ve bilimsel anlamda etkilerini birçok ülkede göstermiştir. Bu bölümde ilgili hareketin etkilerinin daha yoğun yaşandığı Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri' nde modernleşme dönemiyle birlikte kadına haklarına yönelik yapılan düzenlemeler ele alıp incelenecektir.

2.2.1.1. Fransa'da Modernleşme Dönemi Sonrasında Kadın Haklarına Yönelik Düzenlemeler

Modernleşmenin ilk etkilerinin görüldüğü yerlerden biri olan Fransa'da ortaya çıkan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, hem insanlık hem de kadınlar için bir dönüm noktası olmuştur. Kadınlar ilk kitlesel eylemlerini Fransa'da gerçekleştirmişlerdir. Fransız Devrimi, kadınların erkeklerle eşitlik mücadelesinde kendi haklarını aramaları için bir fırsat yaratmıştır. Özgürlük, eşitlik gibi haklardan kadınlar da yararlanmak istemişlerdir. Kadın erkekten daha az insan ve daha az yurttaş olmadığını göstererek; hem ülkesi için hem de halkının özgürlüğü için savaşmıştır.[99] O dönemde kadınlar siyasi hak arama mücadelesinden hiç vazgeçmemişlerdir. Bu mücadelelerini kamuoyuna yazmış oldukları dilekçeler ile duyurarak, toplumsal bilinç oluşturmaya çalışmışlardır. Söz konusu dilekçelerden en önemlisi Pauline Leone'un yazmış olduğu askeri kadın birliği kurulması talebini içeren dilekçedir. Pauline Leone'nin, "Askeri Kadın Birliği"nin kurulmasını istemesinin nedeni, kadınların vatandaşlığının devlet tarafından tanınmasını sağlayabilmektir. Devlet tarafından vatandaş olarak kabul edilmeyen kadınlar, belirli bir askeri örgüt içerisinde olurlarsa vatandaşlığının tanınacağına inanmışlar ve bu doğrultuda askeri bir birlik kurma mücadelesine girmişlerdir. Ancak kadınların bu talepleri doğa düzeninin bozulmaması adına reddedilmiştir.

---

[99] Diren Çakmak, "Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Yıl:2007, S.2, İzmir 2007, ss.727-745.

Kadınların bu talepleri sadece erkeklerle eşitlik için değil, bunun yanında sınıfsal olarak da bir mücadele girişiminde bulunduklarını göstermektedir. Bu durum, kadınların, toplumda yer edinmeleri uğruna vermiş oldukları bir savaştır. İlgili dönemde; Fransızlar arasında üç kadının düşünceleri ve yaptıkları eylemler ile ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar: Olympe de Gourges, Theroigne de Mercourt ve Roza Luxemburg'tur. Kadınların özgürlüklerini kazanmalarında hiç şüphesiz bu isimler önemli bir rol oynayacaklardır. Olympe de Gourges İnsan Hakları Beyannamesinde yer alan "insan" kelimesinin sadece erkekleri ifade ettiğini belirterek, insan ve yurttaş haklarının hem kadınların hem de erkeklerin hakları olduğunu aksi halde bu beyannamenin evrensellik iddiasında bulunamayacağını vurgulamaktadır.[100] Bu nedenle İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinde kadının yerinin olmamasına karşı çıkarak, kral ve kraliçeye hitaben bir kadın hakları beyannamesi yayınlamıştır. Bu bildiride şunları dile getirmektedir:

> "*Kadın özgür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahip olur. Temel olarak bugün egemenliklerin ilki kadın ve erkeğin birleşmesinden başka bir şey olmayan millettedir. Kanun önünde eşit olan bütün kadın ve erkek vatandaşlar, kabiliyetlerine göre ve faziletleriyle, yeteneklerinden başka hiçbir ayrıma uğramaksızın, bütün yüksek onurlara, yerlere, kamu görevlerine eşit olarak kabul edilmelidirler. Kadına giyotine çıkma hakkı veriliyorsa meclise girme hakkı da verilmelidir*"[101] demiştir.

Olympe de Gourges aslında kadınların da sınıfsal olarak tanınmasını istemektedir. Bu bildirge, kadının uğramış olduğu haksızlığın, adaletsiz ve eşit olmayan müdahalelerin sona ermesinin dile geliş biçimidir. Olympe, özellikle devletten kadınların maruz kaldığı çifte standardın önlenmesini ve kadın erkek eşitliğinin sağlanmasını talep etmektedir. Kadınların vatandaşlık haklarının tanınmasını, eşitliğin ilk adımı olarak gören Olympe de Gourges bunun zorunlu olduğunun bir kez daha altını çizmiştir. Ona göre, ölüm hakkının normal olarak görüldüğü bir toplumda siyasal hakları aramak da doğaldır. Bundan dolayı da giyotine karşı çıkma hakkı veriliyorsa, meclise girme hakkı da verilmelidir görüşünü savunmaktadır.

---

[100] Diren Çakmak, a.g.m., s.714.

[101] Aslı Yapar Gönenç, "Fransa ve Türkiye'de Kadın Hareketleri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2006, S.27, İstanbul 2006, ss.63-84.

Bu dönemde kadın hakları konusunda hemcinslerini bilinçlenmeye çağıran ve dönemin bir diğer önemli kadın hakları savunucularından olan Theroigne De Mericourt, kadın filozof Remond ile birlikte "Yasanın Dostları Topluluğu" nu' Roza Luxemburg ise, "Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Kulübü" nü kurmuşlardır.[102] Bu örgütlerin kurulma girişimleri, aynı zamanda Kadınların örgütsel faaliyetlerde aktif olarak rol almalarına ve kendi hayatlarını sorgulamalarına ortam hazırlamıştır.

Kadınların hayatlarını sorgulamaya başlamaları, kendi dünyalarında adeta bir uyanmaya yol açmıştır. İç dünyalarının seslerini dinlemeye başlayan kadınlar, var olan sisteme karşı bir araya gelerek çığır açacak bir örgütlenmenin de fitilini ateşlemişlerdir. Oluşturulduğu günden itibaren her geçen gün üye sayısı artan ve kadınların yanı sıra bazı erkekler tarafından da destek bulan bu akımın adı feminizmdir. Feminizm; "erkeklere kamusal alanın iş, spor, savaş, hükümet sorumluluğunu verirken, kadınları ev içinde ücretsiz çalışmaya, yani köleliğe mahkum eden, aile hayatının bütün yükünü onların sırtına bindiren toplumsal iş bölümünün sorgulanmasıdır".[103]

Fransız Devrimi ve akabinde gerçekleştirilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi yeni bir dönemin kapılarını kadınlara açmıştır. Kadınlar bilinçlenip haklarını aramalarına vesile olmuştur. Bundan böyle, aydınlanmanın getirmiş olduğu düşüncelerden kadının kendisi de yararlanmak isteyecektir.

2.2.1.2. İngiltere'de Modernleşme Dönemi Sonrasında Kadın Haklarına Yönelik Düzenlemeler

Modernleşmenin ekonomik etkileri sonucunda 18.yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi, kadınlar açısından ekonomik anlamda önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Bu dönem; Webbs, Hammond'lar, G.D.H.Cole, Hutkins ve Harrison'un da aralarında bulunduğu İngiliz sosyalistler tarafından oldukça karanlık bir süreç olarak adlandırılırken; F.Hayek'in düzenlediği Capitalism and the Historians

[102] Büyük Fransız Devrimi'nde Kadınlar, (2012), http://www.bydigi.net/genel-kultur/164323-devrimler-tarihindekadin.html, (Erişim Tarihi: 14.10.2016).
[103] Susan Alice Watkins vd., *Yeni Başlayanlar İçin Feminizm*, (Çev: Özden U.), İstanbul 2006, s.5.

(Kapitalizm ve Tarihçiler) adlı eserde makalesi bulunan yazarlar tarafından ise çalışanların maddi durumlarının iyileştiği bir yüzyıl olarak değerlendirilmektedir. 106 Farklı düşünce olmasına karşın genel olarak ortak noktada birleşilen görüş; sanayi devriminden önce çalışma saatlerinin uzun, şartlarının da sert olduğu, ancak endüstriyel değişme hareketiyle birlikte çalışma sürelerinin ve disiplinin daha da şiddetlendiği yönündedir.[104]

Her ne kadar kadınlar Sanayi Devrimi döneminde ağır çalışma koşullarında çalışıp hak ettikleri ücreti alamasalar da, bu dönemin kendileri açısından anlam ve önemi büyüktür. İlk kez belirli bir ücret ile çalışmaya başlayan kadın, evdeki annelik ve eş konumundan ayrılarak, emek üreterek ve karşılığını maddi anlamda alarak kamusal alana girmenin ilk adımını atmıştır.

Ancak madalyonun diğer tarafı bizi acı gerçeklerle yüzleştirmektedir. Haftada 46 saati bulan çalışma karşılığında daha çok ezilen ve hor görülen kadının, erkeklerle eşit hatta daha fazla güç ve emek harcadığı iş için, eşit ücret alması gerekirken bunun tam tersi bir uygulama ile karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Kadınların erkeklerle eşit bir şekilde çalışmaları bir yana, kamusal alana girip faaliyette bulunmaları bile bir hayal olarak kalmıştır.

Bunun yanı sıra evli kadınlar, çocuklarına bakacak kimse olmadığı için, ağır şartlar altında çalıştıkları iş yerlerine çocuklarını da yanlarında götürmüşler ve kimi zaman da onları sakinleştirmek için uyuşturucu madde kullanmaya dahi mecbur kalmışlardır. Bu durum kadınların ekonomik özgürlüğünün bulunmamasının getirmiş olduğu sosyal bir sorundur. Yaşamak için çalışmak zorunda olmaları; kadınları da ister istemez bu şekilde davranmaya mecbur bırakmıştır. Sanayi Devrimi çalışma koşulları kadınlar için hem oldukça acımasız, hem de bir o kadar mecburi nitelemektedir.[105]

Andre Maurois İngiltere Tarihi adlı eserinde, Engels'in gözlemlerine dayanarak Sanayi Devrimi esnasında çalışma ve hayat şartlarını şu şekilde anlatmıştır:

---

[104] Ahmet Uzun, *Sanayi Devrimi Esasında Çalışma Şartları*, Ankara 2014, s.201.
[105] Gisela Bock, a.g.e., s.47.

"*350000 işçi rutubetli, pis ve harap evlerde sıkışık bir halde yaşamakta, su ve kömürden müteşekkilmiş gibi bir hava teneffüs etmekte idi. Kömür madenlerinde yarı çıplak kadınlar en aşağı cer hayvanları rolünde idiler. Çocuklar bütün günlerini karanlık maden kuyularında geçirmekte ve vantilasyon kapaklarını açıp kapamakla görevlendirilmiş bulunmakta idiler. Çocuklara daha başka güç işler de yaptırılıyordu. Zirve sanayide ise insan istismarı o dereceyi bulmuştu ki, dört yaşındaki çocuklar bile hemen hemen ücretsiz çalıştırılıyordu*."[106]

1813 yılında, Cumbria'daki Whitehaven madenindeki bir gözlemcinin, çalışırken gördüğü kadınlar ile ilgili söyledikleri şunlardır: "Çoğu yarı çıplaktı, kirden kararmışlardı ve o kadar çirkinleşmiş ve hor kullanılmışlardı ki, erkek soyundan gelmiş bir görüntüleri vardı."[107]

Gözlemcilerin anlatmış olduğu bilgiler doğrultusunda bunun kadın haklarından ziyade bir insan hakları ihlali olduğu inkar edilemez. Maalesef 18.yüzyılda kadınlar çok ağır bedeller ödemişlerdir. Modernleşme ile birlikte bireysel anlamda kimlikler oluşturulmaya çalışılsa da, kadın ağır koşullarda çalışmaktan rahat bir nefes alamamış, kendini kanıtlayamamıştır. Bireysel özgürlüğü gerçekleştirebilmenin yolu ekonomik özgürlüğü kazanmaktan geçtiğinden, kadın bu yüzyıl boyunca da yine baskı altında olacaktır. Kadınların bir araya gelip örgütsel bir teşkilat oluşturmamaları, bu girişimlerini de başarısız çıkartmıştır. Ancak bilinen şudur ki, o dönemde girişilen isyan hareketleri bir kazanım getirmese de, gelecek zamanlarda oluşturulan örgütlerin bir nevi temelini teşkil edecektir.

Ancak kadınlar içinde bulundukları kötü durumda pes etmemiş, erkeklerle yaptıkları aynı işe eşit ücret talep etmişler, gerektiğinde isyan çıkartmışlardır. İngiltere'de meydana gelen sendikal faaliyetlerde ön plana çıkan kadınların başında Emma Patterson gelmektedir. Emma Patterson 1874'te Kadın Koruma ve Destekleme Birliği'ni kurmuştur. Bu birlik, daha sonra Ulusal Kadın İşçiler Birliğine dönüşmüştür. Kadın hakları için çok çaba sarf eden Patterson; eşit işe

[106] Ahmet Uzun, a.g.e., s.205.
[107] Gisela Bock, a.g.e., s.48.

eşit ücret alan mesleklerin düzenlenmesi, haftalık çalışma saatinin 48 saate indirilmesi, iş cezalarının kaldırılması, annelik yardımı verilmesi, işçi kadınlar için kooperatif evleri yapılması ve yalnızca mülk sahibi kadınlar için değil tüm kadınlar için oy hakkı isteminde bulunulması adına çeşitli kampanyalar düzenlemiştir.[108]

Bu dönemde kendi sesini dünyaya duyurmak isteyen İngiliz kadınları Londra'da bir araya gelerek sendikalaşmanın da temelini atmışlardır. Özellikle "Kibritçi Kızlar" adıyla bilinen grevde; bu kişilerin yaşadığı zor ve ağır şartlara isyan edilmiştir. Birçok kız ve kadın beyaz fosforla çalışmaları sonucunda çene kemiği hastalığına yakalanmıştır. Bunun sonucunda da çene kemikleri çürüdüğü için yemek yiyemez hale gelmişlerdir. Kadının ne kadar ağır ve bir o kadar da tehlikeli işlere maruz kaldığını gösteren bu acı örnek; kadınları bilinçlenmeye ve haklarını aramaya sevk etmiştir. Yapılan eylemler sonucunda Beyaz fosfor kullanımı, 1872'de Danimarka ve 1906'da İsviçre'de toplanan "Bern Konferansı" ile pek çok ülkede yasaklanmıştır.[109]

Yine İngiltere'de 19. yüzyılın başlarından itibaren işçilerin içinde bulunduğu kötü şartları düzeltmek ve çalışma saatlerini kısaltmak amacıyla toplumun çeşitli kesimlerinden destek alan bir hareket ortaya çıkmıştır. "Fabrika Reformu" olarak adlandırılan bu hareket, pamuklu dokuma fabrikalarında başlamış ve elli yıl içerisinde on saatlik çalışma kanununun yürürlüğe girmesini başarmıştır.[110]

2.2.1.3. Amerika'da Modernleşme Dönemi Sonrasında Kadın Haklarına Yönelik Düzenlemeler

Kadınların haklarını arama mücadelesine girdikleri bir diğer ülke Amerika'dır. Avrupa'daki baskıcı düzene karşı çıkıp Amerika'ya göç eden kadınlar, oradaki kadın hakları için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Elizabeth Cady Stanton'un dört ev arkadaşına Amerika'daki kadın haklarından memnun

---

[108] Barbara Humphries, (2001), "Kadın ve Kapitalizm", http://marksist.net/KAD/Kadin%20ve%20Kapitalizm.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2016).
[109] Sevda Çetinkaya, *Kadın Hareketinin Temelleri*, İstanbul 2013, s.29.
[110] Nuran Ülker, *Çalışma Hayatında Kadın*, İstanbul 2014, s.17.

olmadığını anlatmasıyla başlayan bu hareket, kadınlar, için büyük önem taşımaktadır. Bu konuşma sonrasında harekete geçen kadınlar, 19 Temmuz 1848'de "Kadınların Durumu ve Haklarını" konuşmak üzere bir toplantı gerçekleştirmişlerdir.

Bu toplantıda Stanton'un kadınlar açısından belirlediği ve olumsuz gördüğü tespitlerden bazıları şunlardır;[111]

• Kadınların oy kullanma hakkının olmaması,

• Evli kadınların mal mülk sahibi olmamaları

• Boşanma ve vesayet kanunlarının kadınlara hiçbir hak tanımaması

• Çoğu mesleklerin, kadınların yapmasına olanak vermemesi

• Kadınlar erkeklerle aynı işi yapsalar bile aynı parayı kazanamamaları

• Kadınların üniversiteye kabul edilmemeleri

• Kadınların tamamen erkeklere bağımlı olarak kalmalarının mecburiyeti

Stanton'un yukarıda tespit etmiş olduğu bu gerçekler, kadınların yıllardır çekmek zorunda kaldıkları çifte standardın en güzel örnekleridir. Amerika'da başlatılan bu kadın hareketi, kadınların daha adil, daha demokratik bir yaşam koşullarında yaşayabilmeleri içindir.

Amerika'da haftada 70-80 saate kadar çalıştırılan kadın, ancak karın tokluğuna görev yapmaktadır. Kadınların erkeklerle eşit iş yapmalarına rağmen eşit ücret almaları hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Aynı zamanda çalışma saatleri de bir o kadar uzundur. Bu düzene dayanamayan Amerika'da bir iplik fabrikasında çalışan 1500 kadın, işçi çalışma saatlerinin 15 saatten 10 saate indirilmesi talebiyle 15 Eylül 1845 tarihinde Batı Pensilvanya'da greve

[111] https://en.wikipedia.org/wiki/Elizabeth_Cady_Stanton (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

gitmişlerdir. Ancak kadınların kötü çalışma koşullarından kurtulmak amacıyla gerçekleştirdikleri bu grev başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Hiçbir hak elde edemeden greve son vermek zorunda kalmışlardır.[112]

Yine bu dönemde kadınlar tarafından gerçekleştirilen bir diğer eylem ise, 8 Mart 1872'de New York kentindeki bir tekstil fabrikasında emeklerinin karşılığında hak ettikleri ücreti kazanabilmek için, sekiz saatlik iş günü ve eşit işe eşit ücret isteği ile başlatılan grevdir. Ancak özgürlükleri ve hakları için baş koydukları yolda birçok kadın mücadelesini, ne yazık ki canı ile ödemiştir. İşçi kadınlardan birçoğu, patronlar ve onlarla işbirliği yapan gardiyanlarca fabrika binasında kilitlenerek yakılmışlardır. Clara Zetkin'in öncülüğünde kadınların emeklerinin karşılığını almak için hayatlarını kaybettikleri bu anlamlı ve önemli tarih, Dünya Kadın Günü olarak kabul edilmiştir.[113]

Uzun mücadeleler sonucunda 1920 yılında kadınlar oy kullanma hakkını elde etmişlerdir. 17. yüzyıldan başlayarak günümüze doğru yayılan kadınların haklarını arama mücadelesi, 19. Yüzyıla gelindiğinde uluslararası düzenlemelerle meşru duruma kavuşmuştur. Kadınların modern dönemle beraber bireyselleşen kimliği, toplumsal etkilerden kurtulamayarak, sınıfsal olarak da ikinci planda kalmıştır. Bu dönem boyunca çeşitli ülkelerde gerçekleştirilen grevler, eylemler ne yazık ki erkek egemenliğini ortadan kaldırmaya yetmemiştir.[114]

Erkek egemenliğinin ön planda olduğu böyle bir ortamda kadınlar özgür bir iradeye sahip olmaktan uzaktır. Ekonomik özgürlüğünü kazanamamış olmaları, onların toplum içerisinde örgütlenmelerini engellemiştir. Ancak bu kötü koşulları değiştirmeye and içen kadınlar, en azından siyasi özgürlüklerini kazanacaklardır. 21. Yüzyıl kadınlar için yine eşitlik ve özgürlük arayışı içinde geçecektir

---

[112] https://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_haklar%C4%B1 (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
[113] Nuran Ülker, a.g.e., s.14.
[114] Öznur Çalık, *Kadın Hakları ve Avrupa Birliği Mevzuatı*, http://oznurcalik.com.tr/kadin_haklari.htm (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN HAKLARI VE GÜNÜMÜZDEKİ KAPSAMI

3.1. Hak Kavramı

Hak kavramı, "-kk□ı (Tanrı) öz. a. din b. Tanrı: "Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklal." -M. A. Ersoy. hak, -kkı (doğruluk) (I) a. 1. Adalet: Haktan ayrılmamalı. 2. Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç: "Üstelik adli tatil olduğu için hak sahipleri bekleşirler." -B. Felek. 3. Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk: Bu davada hak görmüyorum. 4. Verilmiş emekten doğan manevi yetki: Ana hakkı ödenmez. 5. Pay: Makas hakkı. Komşu hakkı. 6. Emek karşılığı ücret. 7. sf. Doğru, gerçek: "Karacaoğlan der ki sözüm haktır." -Karacaoğlan."[115] şeklinde geçmektedir. Söz konusu açıklamalar ışığında "Hak" kavramı ile ilgili tanımı şu şekilde yapabiliriz.

Hak, "Hukuk düzeninin kişilere tanıdığı ve koruma altına aldığı yetkilerdir."[116] Hak, hukukun tanıdığı ve sahibinin, korunması için devletten yardım isteme yetkisine sahip olduğu menfaattir". Kısaca hak, hukuk düzeninin sağladığı ve koruduğu menfaattir.[117] Hukuki hak, toplumsal düzenin sağlanması için kişilerin korunması gereken menfaatlerini koruma altına alır. Bu menfaatlerin, başkaları tarafından ihlal edilmesini önleyici düzenlemeler yapar.

Hukuk düzeninde hak sahibi, kişidir.[118] Gerçek kişi ve tüzel kişi hak sahibi sayılırken, birey dışında kalan canlılara hak tanınmamıştır. Hukukun her alanında var olan haklar, çok farklı görünümlerde karşımıza çıkabilir.

Haklar, esas anlamda kamu hakları ve özel haklar olmak üzere ikiye ayrılır.[119]

---

[115] http://tdk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[116] Mustafa Çeker, *Hak Kavramı ve Genel Esaslar,* http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/temel %20hukuk/6-Haklar.ppt (Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[117] Hüseyin Hatemi, *Medeni Hukuka Giriş*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2004, s.112.
[118] Mehmet Ayan, *Medeni Hukuk*, Mimoza Yayınları, Konya 2001, s.84.
[119] Atay Aytekin, *Medeni Hukukun Genel Teorisi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1980, s. 365.

3.1.1. Kamu Hakları

Kamu hakları, kamu hukukundan doğan, Anayasa ile temel olarak belirlenmiş olan haklardır. Vatandaşın devlete karşı sahip olduğu temel haklarıdır. Bunlar temel hak ve özgürlükler, sosyal ve ekonomik haklar ve siyasal haklar ve ödevler olmak üzere üç grupta toplanabilir.

Kişinin sahip olduğu temel hak ve özgürlükler, başta yaşam hakkı olmak üzere Anayasa'da tek tek sayılmıştır. Kişi haklarına, kişiyi devlete ve diğer kişilere karşı koruyucu oldukları için koruyucu haklar da denir.[120]

Anayasa'da sosyal ve ekonomik haklar başlığı altında, ailenin korunması, eğitim ve öğretim hakkı, çalışma hakkı, sağlık, çevre ve konut hakkı gibi çeşitli haklar tanımlanarak devletin yükümlülükleri açıklanmıştır.[121]

Siyasal haklar ve ödevler bölümünde ise seçme, seçilme, siyasi faaliyette bulunma hakları ile kamu hizmetlerine girme hakkı gibi siyasal haklar düzenlenmiştir.

3.1.2. Özel Haklar

Özel hukuktan doğan ve çoğunlukla kişiler arası ilişkileri düzenleyen haklara, özel hak denir. Genel itibariyle kişiler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi açısından kadın hakları konu kapsamını yakından ilgilendirmektedir.[122]

3.2. Kadın Haklarının Tanımı

Kadın hakları, insanlarla ilgili diğer hukuk sistemleriyle karşılaştırıldığında önemli özelliklere sahiptir. İster dünyanın yarı nüfusunu oluşturan bu grubun genişliği bakımından, isterse onunla ilgili olan değişik hukuk düzenlemeleri

---

[120] Ömer Anayurt, Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 263.
[121] 1982 Anayasası'nın "Devletin İktisadi ve Sosyal Ödevlerinin Sınırları" başlıklı 65'inci maddesinde düzenlenmiştir.
[122] Atay Aytekin, a.g.e., s.366.

bakımından, kadın hakları konusunun bütün sistemlerde kendine has bir pozisyonu vardır. Zira kadınlar, toplumun geniş bir bölümünü oluşturmaktadır ve bu yüzden kadın hakları doğrudan ya da dolaylı bir şekilde bütün hukuk bağlamlarıyla ve tüm hukuk ilmi ile ilişkide bulunmaktadır.[123]

Son yıllarda, kadın hakları uluslararası toplulukların sosyal, kültürel, siyasal sistemlerinin büyük problemlerinden birisi haline gelmiştir. Bu yüzden kadın hakları alanını ve onun doğasını tanımak ve onun tanımını yapmak, hayli zor bir hale bürünmüştür. Günümüz hukukçularının birçoğunun düşüncesine göre, kadın hakları insan hakları demektir. Yani kadın hakları insan haklarından ayrı düşünülemez ve bir ülkede insan hakları statüsünü değerlendirmek için en önemli gösterge, o ülkedeki mevcut kadın haklarının durumunu incelemektir. İnsan haklarının tüm belge ve yükümlülükleri, kadın haklarına ulaşabilmelidir.[124]

Kadın insani hakların eylemi, kadın hakları ise aktivistlerin çabalarından oluşan bir kompozisyondur. Bu kompozisyonda aktivistler, insan haklarının çerçevesinden faydalanarak, birbirine kenetlenmiş sosyal, kültürel, ekonomik, medeni ve hukuki alanlarda kadın hakları bilincinin yükselmesine çalışmışlardır. Onlar, kadın hakları bağlamında yeni devrimlerin oluşması için artık uygun zamanın geldiğini anlamışlardır. Kadın hakları aktivistleri, uluslararası insan hakları çerçevesine hâkim olan gücün farkındadır. Çoğu düzenleme hükümetler tarafından kabul edilmiş bir konudur ve onların onay verdiği sözleşmelerle oluşturulmuştur.[125]

Kadın haklarının tanımına ulaşabilmek için, insan haklarını göz önüne almak gerekir. İnsan hakları tanımında şunlar yer almaktadır:

Din, milliyet, ırk, etnik köken ya da diğer aidiyetler gibi Zati ve elde edilemeyecek olan evrensel varlıklardan oluşmuş ve bireyler sadece insan oldukları için eşit bir şekilde ondan yararlanmalıdır.[126]

---

[123] Feride Şayegan, *Kadın Haklarının Mutlak Kavramı*, İstanbul 2014, s.29.
[124] Suat Atılgan, *Kadınların İnsani Hakları*, İstanbul 2015, s.44.
[125] Gıyasettin Bahçıvan, *Çağdaş Dünya İnsan Hakları*, İstanbul 2013, s.51.
[126] Feride Şayegan, a.g.e., s.17.

Görüldüğü gibi, insan haklarına ilişkin belge ve anlaşmalar, kadınları da tüm beşeriyetin bir parçası olarak kapsamaktadır. Erkekler ve kadınlar benzer bir şekilde bazı suistimallere maruz kalmıştır; ancak kadının insani haklarının büyük bir kısmı onun sırf cinsiyetinden dolayı ihlal edilmektedir.

Burada, kadınların hukuki açıdan desteklenmesi adına bazı tespitlere değinmemiz gerekmektedir:

- Kadınlar bazı temel haklarından yoksun bırakılmaktadır. Buna örnek olarak kadın sünnetinden söz edebilmek mümkündür. Dünya genelinde yaklaşık 80 milyon kadın bu vahşice geleneğin kurbanıdır.

- Mülteci kadınlar savunmasız oldukları için, tecavüz ve cinsel istismarın kurbanı olmuşlardır ve insan hakları açısından özel korunmaya ihtiyaçları vardır.

- İnsan kaçakçılığı örgütleri tarafından kadın ve kızların ticareti, dünyanın değişik noktalarından Avrupa'ya ve dünyanın diğer ülkelerine geniş boyutlar içermektedir. Birleşmiş Milletler Kurumunun tahminine göre, cani grupların bu muamelelerden yıllık 8 ila 9 milyar dolar kar ettikleri anlaşılmıştır.[127]

- Kadına karşı şiddet, özellikle kadınlarla ailevi nispeti ya da bir bağı olan erkekler tarafından yapılmaktadır.

- Hamilelik ve doğum nedenleri ile yıllık yarım milyondan fazla kadının ölümü söz konusudur; ki genelde bunun yüzde 99'u gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmektedir.

Kadına ait insani hakların elde edilmesi için, hem hukuka ilişkin düşünce tarzında, ve hem de onların hayatı ile alakalı konuşma biçiminde değişmeler oluşması icap etmektedir.

[127] Suat Atılgan, a.g.e., s.54.

Kızlar ve kadınların birçoğu kendi insani haklarından habersiz durumdadır ve onların hukukunu koruyan ve tanımlayan düzenlemelere ilişkin bir bilgiye sahip değillerdir.[128]

3.2.1. Farklı Kültürler Açısından Kadın Hakları

Geçmiş dönemlerde kadının sefalet ve bedbahtlığa sebep olduğu ve toplumda hiçbir olumlu rolünün bulunmadığı öne sürülmüştür. Kadın toplumun bir parçası olarak sayılmamıştır. Her türlü sosyal değerin dışında tutulmuştur ve hiç bir toplumsal üyeliğe sahip olmamıştır. Hatta insani ilke hukukundan dahi nasibini almamıştır. Aristo'ya göre, kadın eksik bir yaradılıştır ve doğal olarak ikinci bir varlıktır; dolayısıyla erkeklere boyun eğmeye mahkûmdur. Yine, kadın toplumsal aktivitelere katılamaz.[129]

Kuran-ı Kerim açısından insan haklarını inceleyecek olursak; İslam, insani açıdan erkek ve kadın arasında bir ayrımcılık yapmamaktadır. Saadet ve üstünlük kriteri sadece erdemde odaklanmıştır. İslam, kadın ve erkek için özdeş ve homojen hukuk belirlememiştir. Ancak İslam, kadınlara karşı erkeklerin hukukunu üstün göstermemektedir, İslam, insanların eşitlik ilkesine kadın ve erkekle alakalı olarak da riayet etmiştir. Aşağıdaki ayete dikkat ediniz:

Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız Allah'tan en çok korkanınızdır. Allah bilendir, haber alandır.[130]

İslamiyet doğmadan önce, cehalet ve karanlık dünyayı kaplamıştı. Huy ve maneviyat kendi varlığının en seviyesiz basamağında düşüşle yer almıştı. Tapınak ve evin her köşesinde ahşap tanrılar vardı. Aslında insanların yüreğinde tanrılık yapan şey, özenti ve hevesti. Bu aşamada kadınlar değersiz bir ürün gibi özenti ve hevesleri gidermek için bir mala dönüşmüştü ve masumiyetin sonu olarak yardım çağrılmasını istemekteydiler.[131]

---

[128] Gökşen Aras vd., *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, Atılım Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s.51 vd.
[129] Feride Şayegan, a.g.e., s.35 vd.
[130] Hucurat Şurası 13. Ayet.
[131] http://www.islamustundur.com/konular/islamvekadin.htm (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Eski Hindistan'da kadınlar iyi bir sosyal konuma sahip değillerdi. Eski Hinduların inancına göre, kadın sevimli ama aynı zamanda düşük bir varlık olarak sayılırdı. Hindu efsaneleri, bizzat kadınların bedbahtlık bağlamını oluşturmuştu. Hinduların dini inançlarında köklenen hurafeler, kadınların hakaretine ekleme yapıyordu. Eski Hindistan'da şöyle bir efsane mevcuttu: Başlangıçta Tanrı Twashtri, önce erkeği yaratıp sonrasında kadının yaratılışına başladığı zaman, bütün materyalleri sarf ettiğini ve sert ve güçlü elementlerden artık ihtiyarında kalmadığını fark etti ve bu çıkmaza yetiştiği için kadını âlemin diğer kalıntı parçalarından yaratmak zorunda kaldı.[132]

Bu anlayış eski Hindistan'ın kadınla ilgili olan bakış açısıdır. Hindular bu tarz bir düşünceye bağlı kalarak, kadınlara davranış sergiliyorlardı. Onlara göre kadın yaradılış sisteminde atık ve fazla bir varlıktı.[133]

Cahil Araplarca erkek, çok sayıda eş edinme hakkına sahipti ve kadın erkeğin malı olarak sayılırdı ve birçok sosyal ve ailevi haklardan mahrumdu.[134]

Beşinci yüzyılda Yunanistan'da kadın haklarını inceleyecek olursak; Yunan kadını sözleşme yapmak hakkına sahip değildi, asgari miktardan daha fazla kredi kullanamazdı, mahkemede hukuk davaları açabilmesi mümkün değildi. Solon kanunlarında kadını etki altında bırakabilecek eylemlerin yasal sonuçları yoktu ve kadınların eşleri vefat ettikten sonra onlardan hiç bir miras alamazlardı.[135]

Roma ailelerinde (508-202 M. Ö.)ise, baba iradesi mutlaktı. Sadece o mal alma, satma ve muhafaza etme hakkına sahipti. Sözleşmelere yalnızca o katılabilirdi ve hatta eşinin çeyizine dahi sahip olabilirdi. Aynı zamanda eşine ceza vermek için yargılama hakkına bile haizdi ve kendi eşini zina suçu ile ya da içki mahzeninin anahtarlarını çaldığı gerekçesiyle ölüme mahkûm edebilirdi. Kadın hâkim karşısına bir tanık olarak dahi çıkma hakkına sahip değildi. Kadın, dul kaldığı takdirde eşinin malına dair hiçbir iddiada bulunamazdı. Eşinin

---

[132] Metin İnci, *Uygarlık Tarihi*, İkbal Yayınları, İstanbul 2008, s.75.
[133] Metin İnci, a.g.e., s.77.
[134] Feride Şayegan, a.g.e., s.38.
[135] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.50.

vefatından sonra oğlunun vasiliği altına alınır ve onun izni dışında evlenemez ve kendi malını dahi kullanamazdı.[136]

Yedinci ve sekizinci yüzyıllarda İslamiyet, güçlü ve zengin bir imparatorluk kurdu ve birçok kadın onun celalinden faydalandı. O dönemlere ilişkin olarak manastırlarda fakirler ve hastalara bakım yapan kutsal Rabia gibi mümineler anılmakta, eğitimli ve dini konularda ulema olan kadınlar, şairler, hâkimler ve başarıyla güç uygulayabilen kraliçeler de hatırlanmaktadır. Ayrıca Müslüman kadınlar İspanyol (de valence,de cordoue), Irak (Bağdat) ve İran üniversitelerinde hocası olarak şöhret bulmuşlardır.[137]

Yeni asırda da, teorik hukuk bağlamında on yedinci ve on sekizinci yüzyılların düşünürlerinin etkisiyle, kadın haklarına olan ilgi de gelişmeye başladı. Yirminci yüzyılın başlangıcında, erkek ve kadınların eşit hakları Avrupa ve Amerika ülkeleri tarafından resmi bir şekilde tanındı. Uluslararası kurumlar da buna uyarak kadın haklarına olan riayet ve dikkati kendi ilgi alanlarının çerçevesine aldılar. Bu kavrama az da olsa ilgi gösteren önemli kurumlardan biri Milletler Cemiyetiydi. 1919 yılındaki Milletler Cemiyeti sözleşmesinde, ilk kez erkek ve kadının arasındaki eşitlik beyan edildi ve eşitlik mesleki bağlamla ilgiliydi. Sözleşmenin 7'nci maddesine göre, Milletler Cemiyeti ile ilgili olan meslekler ayrımcılık yapmaksızın kadın ve erkeğin yükümlüğüne verilmiştir. Bu sözleşmenin 23'üncü maddesinde erkekler ve kadınlara kendi ülkeleri kapsamında adil ve insanice koşulların uygulanmasına dair karar verilmiştir. Bu maddede çocuk ve kadınların takas sözleşmelerinin hükümleri uyarınca denetim ve teftişe tabi tutulacağı vurgulanmıştır. Bu konular ve denetimlerin sayesindedir ki 1921 yılı Eylülü'nde uluslararası "çocuklar ve kadınlar muamelesinin imhası" sözleşmesi onaylanmıştır.[138]

Birleşmiş Milletler Kurumu'nun tesisi ile birlikte, kadın haklarının iyileştirilmesine yönelik, kapsamlı çalışmalar başlatıldı ve bu amaca ulaşabilmek için BM kurumu özel düzenlemeler hazırladı. Bu faaliyetlerin içeriği ise, kadın haklarının ilhakı ve denetlenmesine yönelik yapılan başvurular(eylemler),

[136] Feride Şayegan, a.g.e., s.41.
[137] Aslı Yapar Gönenç, a.g.m., s.77.
[138] Feride Şayegan, a.g.e., s.24.

kalkınmada kadınların aktif katılımları, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı defetmek ve sosyal, ekonomik ve siyasal bağlamlarda orantılı fırsatlardan yararlanmak şeklindeydi.

3.2.2. Feminizm Açısından Kadın Hakları

Feminizm, günümüzdeki özel fenomenlerden, on dokuzuncu yüzyılda Avrupa toplumlarında sosyal bir hareket olarak zuhur eden, kadın özgürlüğü hareketleri kavramıdır.[139]

Kadın hakları kavramını tanımak için Feminizm hareketlerine hukuki açıdan ihtiyaç duymaktayız; zira kadın hakları kavramının doğuşu ile kadın hareketlerinin varlığı birbirinden ayrılamaz. Feminizm kelimesi Latince (femina) kelimesinden, "cins" anlamlı kelimeden türemiştir. Tarih boyunca kadınların değişik istidlallere göre aşağılığa uğradıklarına ve çeşitli zulümlere maruz kaldıklarına inanan düşünce ya da teorik bir harekete denilir.[140]

Feminizmin ne olduğuna dair bir yanıt verebilmek için çok çaba sarf edilse de, bu soruyu cevaplamak feminizmin değişik türleri nedeniyle hayli zor olmaktadır. Bütün feminizmlerin ortak noktalarından bir tanesi, kadınların cinsiyetinden dolayı karşılaştıkları ayrımcılıklar ve toplumda kadının düşük konumudur. Ayrıca, feminizmin bütün türleri, bu ayrımcılığın azalması amacı ile ve nihayet onu mağlup etmek niyeti ile kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal düzende değişimlerin oluşması taraftarıdırlar.[141]

Tarih boyunca kadın hakkındaki kısıtlamalar, bir yandan kadın özgürlükleri ve diğer yandan onun erkeklerle eşit olmasının gerekliliği sloganı ile kadın hakkını elde etmek için feminizm hareketinin oluşumuna sebepti; ancak bu devrim duygularla karışık olduğundan ve bilimsel ilkelere dayanmadığından dolayı kadınlara birçok hak tanısa da, yanında yeni esaret modellerini de onlara armağan etmiş oldu. Kadının malikiyeti resmiyetle tanındı, görünüm itibari ile onların menfaatineydi ve kaybolmuş haklarından birini kazandılar. Ancak

---

[139] Suat Atılgan, a.g.e., s.59.
[140] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.29.
[141] Metin İnci, a.g.e., s.140.

kadınlar, teknoloji gelişimi sonucu büyük fabrikaların kuruluşu ve çok sayıda çalışanlara ihtiyaç duyulması ile en düşük maliyetlerle işçi olarak kullanıldılar. Kadının fiziksel ve fizyolojik vaziyetini dikkate almadan ağır erkek işlerini onlara yüklediler.[142]

Feminist düşünceyi beş grupta sınıflandırabiliriz: Liberal feminizm, Marksist feminizm, Sosyalist feminizm, Radikal feminizm ve Post modern feminizm. Aşağıda, bu akımların her birini kısaca inceleyeceğiz.

3.2.2.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, feminizmlerin en eski ve en büyük hareketlerinden biri olarak sayılmaktadır ve on sekizinci yüzyılda faaliyetine başlamıştır. Erkeklerle eşit haklara sahip olma dileklerinin taraftarlığını temsil eder. Liberal feministler on dokuzuncu yüzyılda kendi faaliyetlerini yoğunlaştırarak kadın ve erkek haklarının eşitliğine ulaşabilmek için yasal değişikliklerin izleyicisi oldular ve nihayet yirminci yüzyılda sosyal ilişkilerde temel değişimlerin oluşmasına dair tepki gösterdiler. Onlar kadınların aşağılık ve düşük konumlarının değerlendirilmesinde ana nedeni, eşit eğitim fırsatlarının ve medeni hukukun var olmaması ve sosyal ilişkiler ve kültürdeki yanlış ataerkil inançlar olarak görüyorlardı. Bu grup açısından, çocukluğun başlangıcından itibaren önceden belirlenmiş cinsiyete ilişkin roller, kızların aşağılık, itaatkâr, güçsüz ve asosyal bir varlık şeklinde gelişmelerine neden oluyordu. Davranış biçimi, elbise ve oyuncaktan eğitime kadar, bunların hepsinde kadının klişe rolleri geliştirilip güçlendirilmektedir.[143]

Bu yaklaşım, mevcut ekonomik ve toplumsal düzen içinde kadın erkek-eşitliğinin mümkün olabileceğini ileri sürerken, daha çok orta ve üst-orta sınıf kadınların beklentilerini ve taleplerini dillendirmektedir. Bu görüşün temsiline en uygun örnek, kadınların "pozitif" imgelerinin yaygınlaştırılmasına yönelik

[142] Feride Şayegan, a.g.e., s.21.
[143] Suat Atılgan, a.g.e., s.61.

çabalarda verilebilir. Fakat burada kadının arka plandaki konumunun gerisindeki sebepler çok da fazla eleştirilmemektedir.[144]

Liberal feministler kadın ve erkeğin eşitliğinin ve kadınların kaybolmuş haklarının kazanılmasının, medeni ve düzeltici hareketlerle değişeceğine inanmaktadırlar. Onlar kuralların değişmesini ve kadınların menfaatine yeni düzenlemelerin hayata geçmesini, oy kullanma hakkını ve eşit imkânlardan yararlanma ve yanlış geleneklerle mücadele etmeyi, demokratik, medeni ve hukuki işlemler sırasında istemektedirler. Toplum bilimde liberal feministler amaçlarını şöyle izah etmektedirler: "Kadın erkek arasında doğal olarak bir fark yoktur; halihazırdaki farklılık, belki kadın ve erkeğin toplumdaki rollerinin bir sonucudur".[145]

3.2.2.2. Marksist Feminizm

Liberal feminizmin ardından Almanya'da başlayan bu akım, tamamen ekonomik bir bakış açısıyla, toplumda kadınların aşağılanma nedenlerine odaklanmaya çalışmıştır. "Karl Marx" ve ondan sonra "Engels" Marksist feminizm eğiliminin kurucularındandır. Marksist feministler, Engels'in "Aile Kaynağı, Devlet ve Hususi Mülkiyet" adlı kitabından etkilenerek, kendi bakış açılarını kapitalizm, (yatırımcılık) özel mülkiyet ve kadın istismarı gibi konulara bağlamışlardır. Onların bakış açısına göre yatırımcılığın ortaya çıkışı, toplumda kadınların konumunu darmadağın etmiştir.[146]

Maddeci feminizm olarak da bilinen Marksist feminizm, kapitalist toplumsal organizasyonlarda toplumsal cinsiyet analizleri yaparken Marksist teoriden beslenmektedir. Marksist feminizm, kadınların özgürleşmesini ekonomik sistemin yeniden organizasyonunda ararken, ataerkillik ve kapitalizm arasındaki ilişkiye odaklanır. Bu anlamda kapitalizm içindeki işgücü dağılımı kadının ikincil durumundaki temel sorun olarak görülmektedir (kadının ev içinde, erkeğin ev dışında çalışması). Marksist feminizm kaynaklı eleştirel bir bakış açısı, temsili toplumsal ilişkileri de kapitalist ilişkilerden kaynaklanan gelir eşitsizliğinde

---

[144] Hande Birkalan Gedik, *Yeni Toplumsal Hareketler*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No:1342, Eskişehir 2011, s.110.
[145] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.45.
[146] Metin İnci, a.g.e., s.146.

görmektedir. Kadın-erkek eşitsizliği, kapitalist düzen ortadan kalkmadan son bulmayacaktır.

Marksist feminizmde basamaklar dahilinde düzenlenmiş ve eşit olmayan bir şekilde dağıtılmış olan sınıf ilişkileri, zorlayıcı güç ve baskılama kaynaklarıdır ve bütün eşitsizliklerin temelidir. Cinsel baskılama da bir çeşit sınıfsal güç olarak ele alınmaktadır ve bu modele göre sınıf farklılığının temelinde de erkek egemenliği yatmaktadır. Özel mülkiyetin gelişmesi ile kadınlar bir mal olarak görülmüşler ve erkeklere verilen haklardan mahrum bırakılmışlardır. 19. yüzyıl kadın hareketi içinde bu farklılıkların giderilmesi gündeme gelmiş ve daha sonraki yıllar içinde, 8 Mart 1857'de bir protesto yürüyüşünde ölen kadın işçilerin anısına 8 Mart Dünya Kadınlar Günü olarak ilan edilmiş ve dünya çapında kutlanmaya başlanmıştır.[147]

Sosyalist feminist mücadele, erkek egemenliğiyle sınıf sömürüsüne karşı mücadele olarak teorileşmiştir. Sosyalist feminist uygulama, yükselen radikal feminizmle kadın aktivistlerce geliştirilmiştir. Sosyalist feminizmin kendini ayrıştırmasıyla, Marksist feminizm cinsiyet baskısını sınıf baskısına indirgeyen feminizm için kullanılmaya başlamıştır.[148]

3.2.2.3. Radikal Feminizm

Kadınları özgürleştirmenin yolunun tamamen yeni bir düzen kurulmasından geçtiğini vurgulayan yaklaşımdır. Kadınların başarı kazanmalarını erkeklerinkinden farklı organizasyonlarda aramaya yönelir. Bütüncül bir kadın bağımsızlığının bireysel değişimle mümkün olabileceğini savunmaktadır.[149]

Radikal feminizmin diğer feminizm hareketlerinden farklı kökeninin, zenci kadınların hukukunu müdafaa etmek için Amerika' da yapılan savaşlar olmasıydı ve bu süreç gitgide diğer ülkelere de sirayet etti. Radikal feministler, kadınların ana problemini erkekler olarak ifade etmektedirler.[150]

---

[147] Hande Birkalan Gedik, a.g.e., s.110.
[148] Melda Yaman Öztürk, "Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası "Eski" Ataerki'den Ataerkil Kapitalizme", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, C.10, S.38, Bahar 2012, s.75.72-115.
[149] Hande Birkalan Gedik, a.g.e., s.109.
[150] Feride Şayegan, a.g.e., s.22.

Aslında radikal feministler, kadınların kurtuluş probleminin çözümünü erkeklerle eşit olabilmekte görmemektedirler. Erkekleri, zalim bir grup anlamında ve hatta onların her birisini problem yaratan varlıklar olarak tanımaktadırlar.[151] Radikal feministlerin ideal camiası cinsiyet bazlı olmayan bir camiadır; liberal feministlerin peşinde oldukları gibi iki cinsiyetli bir camia değildir. Bunlar, çoğunlukla evlenmeye karşı olup, evliliği erkeklerin kadınları esarete alabilecekleri bir vesile olarak kabul etmektedirler. Eşcinselliği doğru vurgulayıp, onu bir çözüm olarak yaymaktadırlar. Bu grup ayrıca kendi haklarında bir zulüm olarak gördükleri çocuk yapma meselesinden kaçınmak için kürtaj meselesini bir çözüm olarak tavsiye etmektedirler ve ayrıca üretkenlik yeteneği için normal birlikteliği değil, suni döllenme yöntemini vurgulamaktadırlar.[152]

Radikal feministler, epistemoloji alanında erkeklerin cahil oldukları konularda kadınların bilgilerinin daha çok olduğuna inanmaktadır. Bu yaklaşımın iki iddiası vardır; birincisi, erkekler dahi kadınları tanımaya ve anlamaya acizdir ve onları tanımak ve anlamak için de bir fayda ve ilgi göstermemektedir. İkincisi ise, kadınların erkeklere karşı farklı anlayışları olduğu gibi bu durum, erkeklere karşı farklı yöntemlerden elde edilmektedir.[153]

Kadınlar kendi açılarından üç temel meseleyi vurguluyorlar. Birinci konu, bireysel cinsel davranış ve feminizm politikalarıyla alakalıdır ki, “acaba kadınların zorunlu olarak erkeklerle yaşamaları gerekiyor mu?” ya da “erkeklerden ayrı da yaşayabilirler mi?" sorusunun eksenine dayanmaktadır. İkincisi, cinsiyet farklılığı meselesidir ki, acaba bu cinsiyet farkı, doğal ve biyolojik türünden mi, yoksa sosyal türünden mi oluşmaktadır? Üçüncü konu ise, hangi yaklaşımın dikkate değer olması gerektiği hususudur: Toplumdan kenara çekilmek (istifa etmek), ya da mevcut durumu değiştirmeye çalışmak.[154]

3.2.2.4. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feministler, 70’lerde diğer feministlerin özellikle radikal feministlerin oluşturduğu zorluklarla mücadeleye destek olmak adına sosyal ve

[151] Suat Atılgan, a.g.e., s.66.
[152] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.52.
[153] Metin İnci, a.g.e., s.148.
[154] Feride Şayegan, a.g.e., s.27.

bireysel alanlarda ki anormallikler, ailenin dokusu ve birliğinin sarsılmış olması, eşcinselliğin çoğalması ve diğer fesatlıklar ile sosyal suçu ortadan kaldırmak için mutedil bir teori yaratmak amacıyla çaba sarf ettiler.

Onların inancına göre esasen iki tür yaradılış gerçekleşmiyor ve erkek ya da kadın insanoğlu dünyaya gelmiyor. Kadın olmak ya da erkek olmak, cilt rengi, göz rengi vb. farklılığın olduğu bir çeşitliliktir. Buna istinaden erkek olmak ya da kadın olmak, zenci olmak ya da uzun boylu olmak gibi bir özelliktir. Kadın da aynen erkek gibi kendine has özellikleri olan bir insandır. Sosyalist feministlere göre kadınların erkeklere nazaran değersiz durumunun sebebi, hem ataerkil sistem, hem de kapitalizm sistemidir. Başka bir deyim ile kadınların aşağılık durumlarını hem umumi alanda, hem de hususi alanda araştırmışlardır. Böylece radikallerin ve Marksistlerin özel klişelenmiş düşüncelerini, kadınların aşağılık durumunun tahlilinde reddetmişlerdir. Bu grup izdivacı yapay bir iş saymaktadırlar. Ancak ona karşı gelmeyi de uygun bulmamakta ve hiç bir şekilde izdivaçta erkek ve kadın için değişik rollerin tanımlanmasına izin vermemektedirler. Onlar kadınların mevcut vaziyetinin düzelmesi için, cinsiyet ve sınıf alanlarında mücadele etmeyi gerekli görmektedir ve "kadınların yeri her yerdir" sloganı, onların ana sloganıdır.[155]

3.2.2.5. Post-Modern Feminizm

Toplumsal hareketlerin tanımlanması, ortaya çıkışlarının ve gelişim süreçlerinin açıklanabilmesi için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Endüstri devrimi sürecinde ve sonrasında görülen ve toplumsal hareketler olarak adlandırılan değişimin açıklanmasında modernizm ideolojisine ve sınıf temelli çözümlemelere ağırlık verilmiştir. Toplumsal hareketler daha çok işçi hareketleri, kadın hareketleri ve milliyetçi hareketler bağlamında ele alınmıştır. Bu hareketlerin ortaya çıkış nedenleri, katılımcıların özellikleri ve hareket biçimleri boyutuyla benzerlikler taşıdığı öne sürülmüştür. Ancak 1960'larda yaşanan köklü toplumsal dönüşümlerin sonucu olarak postmodernizm ya da postendüstriyalizm olarak tanımlanan yeni ve çok farklı bir döneme girilmiştir. Toplumsal düzlemde yaşanan bu değişimlerin toplumsal hareketlere yansımaları da olmuştur.

[155] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.48.

Toplumsal hareketler, ortaya çıkış nedenleri, katılımcıların özellikleri, hareket biçimleri bakımından postmodern duruma uygun olarak kökten değişikliğe uğramıştır. Yine bu dönemde birbirinden çok farklı ve geçmişe oranla çok sayıda yeni toplumsal hareket ortaya çıkmıştır.[156]

Berktay (1994), feminist hareketin bir yerde siyasi kurumların içinde yer almak mı, yoksa dışında mücadele yürütmek mi noktasında tıkandığını vurgular. Üyelik, ilke ve içerik yönünde bir örgütlenme olmaksızın, sadece sorunlar ve deneyimler üzerine konuşmanın ve tartışmanın bir kazanım sağlayamayacağı kadın hareketi tarafından da tartışılmış, sonuç olarak kadınların karar alma sürecine daha fazla katılımının başlı başına demokratik bir amaç olabileceği fikri etrafında örgütlenmenin önemi üzerinde durulmuştur.

Türkiye'de kadın hareketi ve örgütlenmesi iki dönemde ele alınmaktadır. İlki Cumhuriyet'in kurulmasını izleyen ilk on yıllık dönem, ikincisi ise 1980 sonrası dönemdir. İlk dönem, her ne kadar Cumhuriyet'in kurulmasını takip eden ilk on yıllık dönem olarak nitelendirilse de, aslında öncesinde bıraktığı 50 yılın izlerini taşımaktadır. II. Meşrutiyet döneminde, Türk Milliyetçi ideolojisinin gelişmesine paralel bir süreç izleyen Türk kadın hareketi, Jön Türklerin kadın-erkek eşitliğini savunan düşünceleri çerçevesinde şekillenmeye başlamış ve çoğu yardım amaçlı olmak üzere kadınların eğitilmesi, güçlendirilmesi ve toplumdaki statülerini yükseltme amacını taşıyan kadın örgütlenmeleri oluşturulmuştur. 1920'lerin sonları ve 1930'ların başlarında kadınlara toplumsal ve siyasal hakların hangi koşullarda sağlanacağını belirleyenler, Cumhuriyet Türkiyesi'nin erkek kurucuları ve önderleri oldu.[157] 1980 ve sonrası döneme gelindiğinde ise; dönem kapsamında sivil toplumun giderek genişlemesiyle kadına ilişkin çeşitli konular ve sorunlar kamuoyuna taşınmış ve yaklaşımlar çeşitlenmiş, bununla birlikte kadın örgütlerinin sayısı artmaya başlamıştır. İstanbul'da kadına yönelik bilinç yükseltme grupları oluşturulmuş, ataerkil topluma eleştirel bir bakış açışı doğmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'de feminist fikirler oluşmaya başlarken, 1982'de düzenlenen Kadın Sorunları Sempozyumu, 1983'te Somut Dergisi'nde yayınlanan feminist kadın sayfası, 1984'te ilk feminist örgüt olan Kadın Çevresi

[156] Hande Birkalan Gedik, a.g.e., s.76.
[157] Berktay Hacımirzaoğlu, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.44.

kitap kulübü gibi gruplar oluşturulmuştur. Gruplar ilk başta eğitimli ve meslek sahibi kadınlar tarafından örgütlenmiş, böylece kadın olmanın bilinci öncelikle kuramsal anlamda ortaya konmaya çalışılmıştır.1980'lerin ikinci yarısında ise eğitim farkı gözetilmeksizin geniş katılımların sağlandığı eylemler yapılmış, bu eylemler diğer şehirlere de yayılmıştır. 1990 yıllara gelindiğinde ülkedeki kadın sorunları teşhis edilmiş, sorunların üzerine çözümsel bir bakış açısı ile yaklaşılmıştır. Baskı ve şiddet mağduru kadınlar konusu, 2000li yıllar ve sonrasında kadın örgütlenmeleri için öncelikli başlık olmayı sürdürmüştür.[158]

Postmodern feministler kapitalizmin amacının, hümanist düşüncelerin ve insani devrimin karşıt çocuklarıdır ve erkeğin gözetimi altında olan bir aileyi kendi hamlelerinin hedefi belirleyip bütün kültürel, hukuki, sosyal ve siyasi alanlarda cinsiyet ayrımcılığının giderilmesine istekli ve taraftardırlar.[159]

3.2.3. Uluslararası Belgeler Açısından Kadın Hakları

Uluslararası insan hakları belgeleri incelendiğinde, gerçekler şunu göstermektedir: Kadın haklarını müdafaa etmek için onaylanan uluslararası belgelerin yüzyıldan daha az bir hizmeti(ömrü) olmuştur, Ayrıca uluslararası belgelere bakıldığında kadın hakları savunucularının 20. yy.'ın başlarındaki olan en büyük problemlerinden biri, beyaz kadınların kendilerini pazarlamaya mecbur etmeleriydi. O yılların düşünürleri, kadınların erkekler ile özdeş olarak sosyal faaliyetlerde bulunmalarına veya erkeklerin sosyal haklarından yararlanmalarına karşılardı. Yıllar sonra kadın ve kadın haklarına karşı evrensel düşüncede değişimler yaşanmıştır. Gerçi son dönemlerde onaylanan belgelerdeki gerçeği yansıtmama sorunu, günümüzde bu evrensel değişimden tam yararlanmak için bir mani olarak sayılmaktadır.[160]

Aşağıdaki belgeler, uluslararası düzeyde kadın hakları konusunda onaylanan en önemli belgeler arasındadır.

---

[158] 80'ler sonrası Türkiye'de Kadın Hareketinin Gelişimi, http://sot.blogcu.com/80-ler-sonrasi-turkiye-de-kadin-hareketinin-gelisimi/7769213 ,(Erişim Tarihi:03.06.2017)
[159] Feride Şayegan, a.g.e., s.27.
[160] Suat Atılgan, a.g.e., s.72.

3.2.3.1. Beyaz Irkların Canlı Takasları Aleyhine İlişkin Uluslararası Kongre (1904)

İç savaşlarda Amerika Birleşik Devletleri zaferinin ardından, kölelik devri ve köle ticareti tüm dünyada ortadan kalkmaya başlamıştır. Ancak sonrasında kölelik anlayışı, kadın ve çocukları suistimal ederek işgücünün istismar olunması ve cinsel istismar için onları zorlamak gibi bir şekil alarak yaygınlaşmıştır. Böylece uluslararası birinci belge, kadın haklarını savunmak amaçlı olarak 1904 yılının 18 Mayıs'ında Paris'te "kadın kaçakçılığına karşı ölümcül muamelenin aleyhine karşı kurulan uluslararası kongre" ünvanında kadın ve kızların suistimaline karşı ve onların fuhuşa sürüklenmemeleri hedefiyle onaylanmıştır. Amaç diğer ülkelere fuhuş yapmak için gönderilen kızlar ve kadınları, kendi ülkelerine geri getirmekti. Aslında bu sözleşmenin asıl hedefi, daha ziyade fuhuş için yurt dışına gönderilen kadın ve kızların geçişine önlem alabilmek için aralarında sözleşmiş devletleri birleştirmekti, Bu sözleşme kadınlar için onaylanan beşeri hukukun ilk belgesidir. Bu yüzden yalnızca kadınların kaçak çalıştırılması meselesinden dolayı değil, bununla birlikte kadın haklarının muhafaza olunmasına yönelik gösterilen çabalar için ilgi alanı olmaktadır.[161]

3.2.3.2. Beyaz Köle Ticaretiyle Mücadele İçin Hazırlanan Uluslararası Sözleşme (1910)

Yaklaşık altı sene sonra 1910 yılının 4 Mayıs'ında "Beyaz Köle Ticaretiyle Mücadele İçin Uluslararası Sözleşme" Paris'te imzalanmıştır. Aslında bu sözleşme, 1904 kongresinin tamamlayıcısıdır. O sözleşmeye göre, kadınları rızaları dışında fuhuş yapmaya mecbur eden, yetişkin olmayan bir kızı sefahat için zorlayan veya iffetten saptıran şahıs, suçlu sayılmaktadır ve ceza alması zorunludur. Ayrıca yetişkin olan kız ya da kadınları sefahat için zorlamak ya da iffet yolundan iğva etmek için onları kandırmak ya da bir şey yapmaları için tehdit etmek ve girişimlerde bulunmak suç sayılıp cezalandırılmaya müstahaktır.[162]

---

[161] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.37 vd.
[162] Metin İnci, a.g.e., s.151.

3.2.3.3. Kadın ve Çocuk Ticaretiyle Mücadele İçin Hazırlanan Uluslararası Sözleşme (1921)

1921 yılının 3 Eylül'ünde de imzalanan "Kadın ve Çocuk Ticaretiyle Mücadele İçin Uluslararası Sözleşme" unvanında, önceki iki uluslararası belgeyi mükemmelleştirmek amacıyla kayda değer birçok devletin onayına varılmıştır. Bu sözleşmenin maddelerine göre, sözleşmeye taraf devletler çocuk ve kadın muamelesine girişimde bulunan şahıslara gerekli yaptırım ve gözetime başvurmak için yükümlü olmuşlardır. Bu sözleşmede olduğu gibi çocuk ve kadınların muamelesine başlamak dahi suç sayılmaktadır. Sözleşmiş devletlerin kendi aralarında suçluları geri döndürme sözleşmeleri olmadığı takdirde, yukarıda anlatılan suçlara teşebbüs eden şahısları geri döndürmek için başvurabilmelerine dair karar alınmıştır.[163]

3.2.3.4. Kadın Ticaretinin Önlenmesi Sözleşmesi (1933)

Eylemlerin yoğunlaşabilmesi ve önceki sözleşmelerin içeriğinin tamamlanması hedefiyle, 1933 yılının 11 Ekim'inde, "Kadın Ticaretinin Önlenmesi Sözleşmesi" ünvanında yeni bir sözleşme Cenevre'de bazı devletlerin imzasını takiben açıklanmıştır: Başkalarının şehevi hedefiyle yetişkin kız ya da kadınları kendi rızasının olmasına rağmen diğer bir ülkede sefahat yaptırmak için çalışmaya mecbur eden ya da aynı şekilde bir ülkeden kadın alan ya da namus yolundan çıkaran ve diğer bir ülkede suç sayılan çeşitli eylemleri gerçekleştiren şahıs, mücazat olunmalıdır ve suç işlemeye teşebbüs etmek dahi mücazat olunmayı gerektirmektedir.[164]

3.2.3.5. Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi (1952)

1933 sözleşmesinin onayının ardından, uluslararası arenada önemli değişimlerin gerçekleşmesi sonucunda, uluslararası özel bir belge "kadın siyasi haklar sözleşmesi" unvanıyla 1952 yılının 2 Ekim'inde düzenlenmiştir. Aslında kadın hakları hususunda uluslararası birinci müstakil belge Birleşmiş Milletler Kurumunun onayına varmıştır. Bu sözleşmenin onaylanma motivasyonu, erkek ve

[163] Feride Şayegan, a.g.e., s.32.
[164] Suat Atılgan, a.g.e., s.75.

kadın haklarının eşit olduğu gerçeğini elde etmek, doğrudan ya da dolaylı biçimde özgürce seçimlere katılmaları ve kendi adaylarına oy vermek için erkekler ile eşit olarak kadın haklarının tanımlanması, ayrımcılık yapmaksızın erkek ve kadınların aday olabilmesi ya da oy verebilmek gibi siyasi haklardan eşit olarak yararlanma ve karşılaşmalarını temin etmektir. Kadınlar genel rütbelerin yükümlüklerini alabilir ve erkekler gibi sosyal faaliyetlerin girişiminde bulunabilirler.[165]

3.2.3.6. Köleliğin Yasaklanmasına İlişkin Ek Protokol (1956)

1956 yılında "Köleliğin Yasaklanmasına İlişkin Ek Protokol"ün imzalanmasıyla, 1933 sözleşmesinde kullanılan kölelik anlamı genişlemiştir. Bu sözleşmeye göre, ebeveyn, akraba veya başka bir kişinin vaat vermesi üzerine zevceliğe çıkarmak ve onun karşılığında bir mal ya da para almak, kadının eşi ya da akrabalarının onun karşılığında para alması ya da diğer yollarla onu satabilmek gibi bir hakka sahip olması, kadının eşi öldükten sonra başka birine miras olarak kalması gibi gelenekler, köleliğin düzen ve adetlerinden sayılmıştır. Sözleşmeye taraf devletler bu geleneklerin tamamen kaldırılmasını olunmasını gerekli bulmuşlardır.[166]

3.3. Kadın Haklarıyla İlgili Uluslararası Konferanslar

Kadın hakları bağlamında Birleşmiş Milletler Kurumu'nun diğer eylemlerinden biri de, kadın ve erkek haklarının eşit yükseltilmesi için değişik milli, yöresel ve uluslararası konferansların sunulmasıydı. Kadın hakları ile ilgili mevzular çerçevesinin tanıtımı, açıklanması ve anlatımı, bu alanın düşünürleri ve teorisyenlerinin fikir alışverişi, denetimi ve tartışmasını gerektiren bir işlemdir. Bu imkân, Birleşmiş Milletler Kurumunca düzenlenen evrensel konferanslar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Birleşmiş Milletlerin birinci konferansı 1975 yılında Meksika'da, ikinci konferansı 1980 yılında Kopenhag'da, üçüncü konferansı 1985 yılında Nairobi'de

[165] Suat Atılgan, a.g.e., s.76 vd.
[166] Metin İnci, a.g.e., s.154.

ve kadın haklarının tarihinde dönüm noktası olarak sayılan dördüncü konferans ise 1995 yılında Pekin'de gerçekleşmiştir.[167]

Bu konferanslar hepsi kendi nihai belgelerinde, kadın haklarının ilerlemesi gerçeğinden hareketle belirli bir tahlil ve analiz sunmaya ve önceki konferansın noksanlarını gidermeye ve kadınların karşı karşıya oldukları sorunlarının çözümüne yönelik yeni fikirler sunmaya ve onların sosyal ve bireysel haklarına erişmelerini sağlamaya çalışmıştır.

3.3.1. Kadınlar Haklarıyla İlgili Yapılan İlk Uluslararası Konferans- Mexico City(1975)

Kadınlar ile ilgili Birleşmiş Milletler Kurumu'nun birinci konferansı Meksika'da gerçekleşmiştir. Bu konferansta dünyadaki kadın statüsü ve onuru ile ilgili konular ele alınmıştır. Ayrıca kadın haklarının güvence altına alınması için dünyada pratik programlar ve antlaşmalar düzenlenmiştir. BM Genel Kurulu'nun 1972 yılında 3010 nolu kararnameyi çıkarmasının ardından, 1975 yılı dünyada uluslararası kadın yılı ilan edilmiştir. Temel amaç, kadın ve erkek arasında eşitliğin ilerlemesi için girişimde bulunmak, kalkınmada kadınların tam katılımını garanti etmek ve evrensel barışı takviye etmek için katılımları sağlamaktır.

Genel Kurul, kadınlara karşı ayrımcılığın kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmayı engellediği sonucuna varmaktadır. Onu uluslararası barış ve anlaşma karşısında bir bariyer olarak görmektedir. Bu yüzden uluslararası kadın yılından itibaren başlıca ve öncelikle aşağıdaki üç konuyu belirlemiştir:[168]

1- Kadın ve erkek arasında eşitliği geliştirmek,

2- Kalkınma faaliyetlerinde katılım garantisi, özellikle Birleşmiş Milletler kalkınmasının ikinci on yılının ardından, uluslararası, yöresel ve milli düzeyde kültürel, ekonomik ve sosyal kalkınmada kadınların önemli rol ve sorumluluğunu vurgulamaktadır (1970-1980).

---

[167] Feride Şayegan, a.g.e., s.35.
[168] Suat Atılgan, a.g.e., s.81.

3- Evrensel barışın güçlendirilmesi ve devletlerarası işbirliği ve dostça ilişkilerin geliştirilmesinde kadınlar, topluma yardım için çok önemli rol oynamaktadır.

Meksika konferansında yapılan görüşmeler, 1975 uluslararası kadın yılı hedeflerinin uygulanması için 'evrensel girişim planı'nın onaylanmasına sebep olmuştur. Bu girişim planı uluslararası ve milli düzeyde,1986 yılına kadar on yıllık bir dönem için rehberlik sunmuştur.

Meksika konferansı, yöresel eylem doğrultusunda ise, aşağıdaki konuları göz önünde bulundurmuştur:[169]

- Yöresel komisyonlar aracılığıyla özel kurumlar ve milli hükümetlere yardım etmek ve projeler sunmak (Asya, Afrika, Avrupa, Latin Amerika ve Batı Asya).

- Kadınların ilerlemesini kısıtlayan ya da kolaylaştıran faktörleri tanımak ve onların statüsünü uygun bir biçimde algılamak için gerekli çalışmaları belirlemek adına milli tesislere yardım etmek ve ülke çalışmalarının başlaması.

- Veriler toplamak ve diğer bilgilerin denetim işlemine yardım etmek, kadınlar statüsü konusunda raporlar hazırlamak için rehberlik sunmak.

- Uluslararası eylem projesinin hedefleri yönünde yapılan ilerlemeleri değerlendirmek için karakteristiklerin geliştirilmesi.

- Farklı düzeylerde kadınlar için kapsamlı programların işbirliği ve yürütülmesi yönünde bir bilgi alışveriş merkezinin yaşama geçirilmesi.

[169] Feride Şayegan, a.g.e., s.39.

3.3.2. Kadın Haklarıyla İlgili Yapılan İkinci Uluslararası Konferans- Kopenhag (1980)

İkinci evrensel kadın konferansı, Birleşmiş Milletlerin evrensel konferansı ünvanında (eşitlik, gelişmek ve barış temasıyla) 1980 yılının ocak ayının 14 ila 30'u arasında Danimarka-Kopenhag şehrinde yapılmıştır. Bu konferansta Birleşmiş Milletlerin ikinci on yılı için bir eylem projesi düzenlenmiştir. Ayrıca kadınlar için Birleşmiş Milletlerin on yılının hedeflerine ulaşabilmek yolunda mevcut ilerlemelerin değerlenmesi ve denetimine başvurulmuştur. Bu konferansa 140 ülke ve 2000 kişiden fazla katılım gerçekleşmiş ve konferansın ardından 48 kararname onaylanmıştır. Konferansın üyeleri, kadınlara karşı ayrımcılığın bütün şekillerini giderme sözleşmesinin onaylanmasını ve genel olarak bu kongrenin muhatap olduğu ülkelerde kanunların koordine olmasını, Birleşmiş Milletlerin önemli başarılarından biri olarak tanımışlardır.

Bu konferansta toplumdaki kadınlar rolünün düzenlenmesi başlığına erkeklerin katılmamaları, bu konuda siyasi iradenin eksikliği, kadınların özel ihtiyaçlarına dikkat etmemek, karar alma mekanizmalarına kadınların az sayıda katılımları, kadınların kendi haklarında yeterli bilgiye sahip olmamaları ve ayrımcılığı gidermek için gerekli mali kaynakların noksanlığı ayrımcılığı çözme konusunun temel engelleri olarak sayılmıştır. Bu engelleri ortadan kaldırmak için uygulamalı programlar düzenlenmiştir. Ayrıca Kopenhag konferansı ilk kez, kadın hakları yönündeki mücadele tarihinde, kadınlar aleyhine cinsel ve aile içi şiddete değinmiştir. Resmen suçluların cezalandırılması, takip edilmesi ve kanunların düzenlenmesi yolu ile devletlerin yükümlülüğüne vurgu yapılmıştır.[170]

Kopenhag konferansı, mevcut engelleri denetime alıp kadınların ilerlemesi amacı ile bir takım eylemlerin yapılma imkânını tahlil ve analiz etmiştir.

[170] Suat Atılgan, a.g.e., s.82 vd.

3.3.3. Kadın Haklarıyla İlgili Yapılan Üçüncü Uluslararası Konferans-Nairobi (1985)

1985 yılında Nairobi'de kadınların ilerlemesi için bakış stratejisi onaylandı ve farklı ülkelerin onayına uluslararası hareketlerin yanı sıra milli hareketleri takviye etmeleri için ayrı bir belge konulmuştur. 157 ülkenin temsilcileri ve 15000 özel kurumun katılımı ile konferans gerçekleşmiştir. Konferans, evrensel toplumda kadın haklarının gerekli kılınması için on yıl çabasının değerlendirilmesi amacı ile düzenlenmiştir. Bu konferans hem katkıda bulunan üyeler sayısı bakımından ve hem beyan edilen konular bakımından, dünya düzeyinde kadınların hak talep etmeleri devriminin görülüp ilerlemesine sebep olmuştur.[171]

Bu konferansta barış, kalkınma, eşitlik kavramlarına geniş bir biçimde ilgi ve dikkat gösterilmiştir. Bu esasa göre eşitlikten kasıt, bir tek kadınlara karşı ayrımcılığı gidermek ve yasal eşitlik değil, gerçek eşitliktir. Kalkınmadan kasıt, kalkınmada kadın rolüne ilgi göstermek olarak bilinmektedir ve kalkınmadan amaç, genel kapsamlı kalkınmadır ki manevi, fikirsel, fiziksel, kültürel, sosyal, ekonomik, siyasi kalkınma ve büyümekten ibaret bütün kalkınma esasını kapsamaktadır. Barıştan kasıt, sadece uluslararası ve milli düzeyde husumet, düşmanlık ve savaş değil, sosyal ve ekonomik adaletten yararlanmak ve bütün temel özgürlükler ve insani haklardan faydalanmaktır.[172]

Nairobi konferansı kadınların en büyük toplantılarından biriydi. Konferansta beyan olunan konuların önemi nedeni ile kadın statüsünün düzelmesi bağlamında yapılan Birleşmiş Milletler Kurum'unun faaliyetlerinde dönüm noktası olarak sayılmaktadır. Eylem projesi (plan of action) ve eylem programı, (programme of action) kadın haklarının ilerleme ve gelişmesini yükseltmiştir. Ancak aynı zamanda onların eylemdeki yetersizliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden Nairobi konferansı yeni çözümler ve talimatlar oluşturmaya başlamıştır. Kadınların ilerlemesi için bir taahhüt de dâhil olmak üzere onlara karşı ayrımcılığı gidermeyi genişletmiştir. Konferansta temel olarak elde edilenlerden

[171] Feride Şayegan, a.g.e., s.45.
[172] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.92.

biri, kadınların evrensel statülerinin tasarımıydı; bu nedenle de kadınlarla alakalı değerli bilgiler toplanıp herkesin kullanımına sunulmuştur. Üçüncü dünya kadın konferansı vasıtası ile kadınların ilerlemesi için yayımlanan Nairobi ileriye dönük stratejisi bu çabanın somut göstergesi olmuştur.[173]

Kadınların yükselmesi için geliştirilen Nairobi stratejisi, Nairobi evrensel konferansının çıktısıdır ki, metin mevcut 157 ülkenin toplanması ile kabul edilmiştir. Ardından ufak değişimler ile genel kurulun belgesi olarak onaylanmıştır. Eşitlik, kalkınma, barış, özel ilgi gerektiren alanlar, bölgesel ve uluslararası katılımlar bu stratejinin önemli mevzularından sayılmaktadır. Nairobi ileriye dönük stratejisi barış, kalkınma ve eşitlik hedeflerine ulaşmak doğrultusunda onlara uluslararası ve milli düzeyde özel eylemler önermiştir ki bu eylemlerin milli düzeyde ve eşitlik bağlamında en önemlileri şunlardan ibarettir:[174]

- Anayasa ve diğer kanunlarda eşitlik ilkesinin yerleştirilmesi.

- Sosyal katılımda eşitlik.

- Karar alma ve siyasi katılımda eşitlik.

Kalkınma bağlamındaki en kapsamlı mevzular ise şunlardan ibarettir:

• İş fırsatları, eğitim, sağlık, yemek, su, tarım, sanat, ticaret, ticari hizmetler, iletişim teknolojileri ve ilmi, mesken, taşıma ve intikal, enerji, çevre, sosyal hizmetler.

Bu konferansta göze çarpan şey, içeriğinde beyan olunan konuların geniş kapsamlı oluşudur. Kadın hakkına itina göstermenin, ilerledikçe daha da yaygın, kapsamlı ve derinleştiği gerçeğini anlatmaktadır. Ancak beyan olunan yüksek ideallerin yanı sıra, değişik değerler ile farklı meseleleri sıralamak, ancak bunların en önemlisini belirlememek suretiyle bu belgeyi uzun yazılı bir mektuba

[173] Metin İnci, a.g.e., s.163.
[174] Feride Şayegan, a.g.e., s.48 vd.

dönüştürdüğü hususu da göz önünden uzak tutulmamalıdır. Bu stratejinin maddelerine ayrıntılı bakılacak olursa, genellemenin onun en önemli özelliği olduğu görülecektir.[175]

Bu belgede kadınların en ufak sorunlarına değinildiği halde, toplumdaki kadın haklarına ilişkin uyumlu ve verimli olabilen politika ve işlere değinilmemiştir. Burada asıl neden, bu stratejinin içeriklerine hâkim olan idealizmdir. Öyle ki, onun içinde beyan olunan meselelerin aşırı derecede kapsamlılığı ve farklılığı uluslararası camiaya hakim olan duruma, ülkeler arası ekonomik, kültürel, sosyal bağlamlarda çeşitli anlaşmazlıkların olmasına, mezhep gelenek ve adetlere istinaden kadınlarla ilgili meselelerin siyasetine ve kadınlara karşı farklı bakış açılarına daha da az yer verilmesine sebep olmuştur.[176]

3.3.4. Kadın Haklarıyla İlgili Yapılan Dördüncü Uluslararası Konferans- Pekin (1995)

Pekin konferansı dördüncü evrensel kadın konferansıdır ki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu girişimiyle, eşitlik, kalkınma ve barış temasıyla, bağımsız uzmanlar, özel meclisler, özel kurumlar, milli özgürlük verici devrimler, uluslararası kurumlar, Birleşmiş Milletler Kurumu'nun diğer özel temsilcileri ve UNESCO kurumu üye devletler temsilcilerinin katılımı ile Pekin'de gerçekleşmiştir.[177]

Kadın haklarının yükselmesine yardımcı olmak bağlamında Birleşmiş Milletler Kurumu'nun çabaları, Birleşmiş Milletler'in son konferansından on yıl sonra Pekin'de bir eylem programı çerçevesinde açıklığa kavuşmuştur. Bu organizasyon, Birleşmiş Milletler tarihinde o güne kadar en büyük konferans olarak bilinmektedir ve Pekin konferansı, ayrımcılığı gidermenin bildirgesi ve eylem programı, kadınlar meselesi bağlamında milli devletler hareketinin temeli olmuştur.

---

[175] Suat Atılgan, a.g.e., s.88.
[176] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.57.
[177] Metin İnci, a.g.e., s.168.

Bu konferansın temel hedefleri de yine Birleşmiş Milletler on yılının üçlüsü (barış, kalkınma, eşitlik) hedefleriydi ve konferansın bu hedefe ulaşabilmesi için Nairobi konferansının çözümleri ve belirlenmiş hedefler hakkında 1985 yılından itibaren elde edilmiş olan ilerlemenin değerlendirilmesi ve incelenmesini yapması gerekli olup, ve bir talimatname onaylanması ve elde edilmesi ile kadınların ilerleme pozisyonlarının belirlenmesi ve kaygılandırıcı problemler ve sorunlar hakkında orantılı stratejik hedeflerin açıklanması ile kişiler, hukuki bölümler, özel kurumlar ve uluslararası camia ve devletler vasıtası ile kadınların eşit ve tam katılımlarının engellerini ortadan kaldırmak niyeti ile diğer alanların ilerlemesinde girişimde bulunması gerekli olmuştur.[178]

Pekin konferansının sonuç bildirgesinde yer alan önemli düzenlemeler şunlardır:[179]

1- Yoksulluk: Devletler kadınların ilerlemesini kolaylaştırmak için büyük ekonomik politikaları ve sosyal politikaları uygulamaları gerekmektedir.

2- Eğitim: 2000 yılına kadar devletler kendi eğitim sistemlerinde ilkokul yaşlarında olan çocuklardan minimum yüzde 80'ini mükemmelleştirmek için ve cinsiyet açığını ilköğretim ve ortaokul çağında 2005 yılına kadar ortadan kaldırmak için yükümlü olmaktadırlar.

3- Sağlık: 2000 yılına kadar devletler sağlık ile ilgili olan hizmetleri düşük maliyetli olarak kadınların ihtiyacına sunmakla yükümlü olmaktadır.

4- Kadınlara karşı şiddet: Devletler kadınlara karşı şiddete son vermek adına kanunları onaylamak ve kullanmak için aktif bir biçimde ilgili uluslararası sözleşmelerin uygulanması ve onayı ile ilgili anlaşma yapmaktadır.

5- Silahlı çatışmalar: Devletlerin silahlı çatışmaları barış getirici girişimlere dönüştüren düzenlemeler yapmaları ve fiziki güç kullanmayı imha eden ya da

[178] Feride Şayegan, a.g.e., s.49.
[179] Metin İnci, a.g.e., s.171 vd.

kısıtlayan uluslararası belgelerin onaylanması yolunda çaba göstermeleri gerekmektedir.

6- Ekonomik güçlendirme: Devletlerin erkeklerin eşit ücretten emeğin karşılanması hakkı gibi kadınların da ekonomik haklarını garanti etmeleri ve ekonomik alt yapılar bütününde cinsiyet boyutlarını ele almaları gerekmektedir.

7- Siyasi katılım: Devletlerin siyasi uygulama kompozisyonu itibariyle devlet kurumlarında çalışma hususunda ve siyasi karar almalarda cinsiyet teadülünü kurmaları gerekmektedir.

8- Kurumsal mekanizmalar: Sözleşmiş devletlerin milli işler oluşturma yolu ile ve uygun referansların işbirliği ile siyaset cinsiyetinin tahlili ve kadınlar ilerlemesinin istatistiksel tedvini için mekanizmalar oluşturmaları gerekmektedir.

9- İnsan hakları: Eşitliği desteklemek ve cinsiyet ayrımcılığı yapmamak devletler vasıtası ile yasal olarak gerçekleşmelidir.

10- Medya: Medyanın kadınlardan orantılı, denk ve klişeli olmayan imgeler sunması ve pornografi, tahkir ve şiddet ile savaşma yönünde etkili işler yaratması gerekiyor.

11- Çevre: Kırsal kadınların geleneksel bilgi ve prosedürlerinin geliştirilmesi programlarında kadınlara kaynakların yönetimi ve kontrolü için eşit ve tam katılım fırsatının verilmesi gereklidir.

12- Kız çocukları: Devletlerin, kızların özgürce ve tam rıza ile gerçekleşebilen evliliklere garanti verebilmeleri, kız olan cenini öldürmek, kızları sünnet etmek gibi tehdit edici ve korkunç geleneksel prosedürleri ve erken evlilikleri ve yemeğe erişimden dolayı olan ayrımcılığı ortadan kaldırmak için bazı kuralları uygulamaları gerekmektedir.

Genel olarak bu konferansın sonuçları 1995 yılında Birleşmiş Milletler Kurumu'nun genel yazmanı alıntısından aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:[180]

Son yıllarda dünyadaki kadınlar genel ve özel hayatın farklı alanlarında birçok ilerlemelere ulaşmışlardır. Kadınların eğitime ve uygun sağlık hizmetlerine erişimleri ve özellikle profesyonel mesleklerde gibi piyasada bulunabilmeleri mümkün hale gelmiştir. Kadınlar için fırsat eşitliğinin fırsatlarının ve onların insani haklarına saygı gösterilmesi gerektiğinin alt yapısını hazırlayan kanunlar, birçok ülkelerde kabul edilmesine rağmen, uygulamada fazla bir başarısı olmamıştır. Pekin'de dördüncü evrensel kadın konferansında hazır bulunan ülkelerin oy toplamı ile kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin birçok bağlamlarda halen boy göstermekte olduğu ve bütün insanların yaşam koşullarının düzene girmesi karşısında dahi temel engellerin bulunduğu teyit olunmuştur. Bu konferansta kadınların ilerlemesi ve erkek ve kadın arasındaki eşitliğe varmanın insan haklarını ilgilendiren bir mevzu olduğu ve sosyal adaletin sağlanması için bir koşul olduğu onaylandı.

Bundan dolayı kadın yaşamının düzene girmesi için çaba göstermek, ilerleme yönünde bütün evrenin temel değişimi anlamındadır ve ilerlemek ve barış için topyekün anlamda, kadınların irade ve haklarının tespiti ve yaygınlaşması önemlidir. Bu konuda başarılı olmak demek, çocuk, kadın, erkek, yaşlı ve genç herkesin ilerlemesi anlamına gelmektedir.[181]

3.3.5. Pekin Toplantıları +5 (2000)

Pekin konferansından beş yıl sonra pekin +5 adı ile meşhur olan 21.yüzyıl için barış ve kalkınma, cinsiyet eşitliği 2000 kadınları temasıyla 52/1000 kararnamesinin ardından genel kurulun yirmi üçüncü oturumu gerçekleşmiştir. Bu oturumda ülkeler, kadınların doğurganlık organlarına zarar veren ve icbari ve erken evlilikler gibi kadınlar için zararlı yöntemleri imha etmek adına politikalar düzenlemeye ve kanunların onaylanmasına dair, yöresel ve aile içi şiddetin bütün şekilleri aleyhine kanunların takviyesi gibi ek girişimlere başvurmak için vaatler vermişlerdir.

---

[180] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.54.
[181] Metin İnci, a.g.e., s.175.

Bu özel oturumlar ayrıca Pekin eyleminin temel çalışma beyannamesi ve Nairobi ileri dönük stratejisinin uygulanmasından elde edilen ilerlemenin değerlendirmesi ve denetimine ve ayrıca bu bağlamda tedbirlerin alınmasına dikkat çekmiştir.[182]

Fikir birliği ile onaylanan Pekin+5 nihai belge ve bildirgesi, kadınların insani evrensel sorunlarına vurgu yaptı ve cinsiyet eşitliği yönünde uluslararası normatiflerin kurulmasına karşı belirgin bir taahhüdü içermekte idi. Adı geçen eylem programı, ileri dönük kadınlar katılımının seviyesini yükseltmek ve camiada katılım ve kalkınmada özerk bir eylemi harekete geçirmek için kendine has koşullara sahipti. Pekin +5 nihai belgesi, kadınlara karşı ayrımcılığın bütün şekillerini giderme sözleşmesinde belirtilen mevzuları daha da detaylı bir biçimde tanımladı, BM 1995-2004 yıllarını, insan haklarının eğitim yılları olarak ilan ettiğine göre; bütün insanların özellikle de kadınların kendi hukukları konusunda bilgi yetersizliklerinin olması nedeniyle umumi bildirimler kesinlikle inkâr edilmeyecek(reddedilmez) bir konu haline gelmiştir.[183]

Bununla birlikte önemli ve dikkate değer olan konu, kadın haklarını destekleme hususuna ülkelerin ulusal geleneklerini ve aile olgusunu güçlendiren bir faktör olarak bakılması gerektiğidir.

[182] Suat Atılgan, a.g.e., s.92.
[183] Gıyasettin Bahçıvan, a.g.e., s.55 vd.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KADIN KİMLİĞİ VE KADIN HAKLARI

4.1. Avrupa Birliğinin Oluşum Sürecinde Kadının Yeri

Avrupa'daki ülkelerin özlemle hayalini kurduğu, halkın; barış, huzur dolu, eşit ve özgürce yaşayacağı Avrupa ideali, Avrupa Birliği sistemini de beraberinde getirmiştir. Bu ideal etrafında bir araya gelen Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika, Avrupa'da yeni bir dönemi de başlatmışlardır. Baskıcı, diktatör, ayrımcılığa dayanan eşitsiz Avrupa modelinden; herkesin eşitçe, güvenle yaşayacağı Avrupa modeline geçiş, ancak üst bir yapı ile mümkün olmuştur. Oluşturulan bu üst yapının adı Avrupa Birliği'dir.[184]

Avrupa halkı yaşanan savaşın izlerini yeni yeni silerken, yeniden ortaya çıkabilecek bir savaştan da tedirgin olmaktadır. Çünkü kömür ve çelik bakımından zengin bir bölge olan Ruhr ve Saarland bölgesinin Almanya'nın eline geçerek tüm yapıların yeniden dizayn edileceği düşüncesi, hemen hemen tüm Avrupa'ya hakimdi. Bunu önlemek için Avrupa Birliği kurulduğu günden bugüne izlemiş olduğu tüm politikalarda, herhangi bir savaş ortamının oluşmaması adına barış, güvenlik, adalet, özgürlük, demokrasi ve eşitlik kriterlerine önem vermiş ve bunu tüm almış olduğu kararlara da yansımıştır.

Bundan böyle üye ülkeler arasında savaşların ortaya çıkmasına neden olan bir devletin diğer devletten üstün olma durumunun, yetkilerin devredildiği ulusüstü bir yapı ile ortadan kalkacağına inanılmaktadır. Bu ise ancak üye devletlerin her konuda eşit olacağı bir yapı ile mümkündür. Aslında Avrupa Birliği'nin kuruluş politikasını oluşturan eşitlik ilkesi, bundan böyle alacağı tüm kararlarda ve eylemlerde uygulayacağı ilk ilkelerden bir tanesi olacaktır.

Eşitlik politikası başta kadın erkek eşitliği olmak üzere, her alanda uygulanmaya çalışılacaktır. Özellikle kadın erkek eşitliği konusunda da parantez açılarak bununla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Vatandaşların cinsiyetlerinden, dini

[184] Nuran Ülker, a.g.e., s.21.

inançlarından, milletlerinden vb. gibi faktörlerden dolayı herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulamayacağı ve yasalar önünde eşit olacağı vurgulanmaktadır. Eşitlik ilkesinin uygulanmasının Avrupa Birliği kurumlarınca kontrol altına alındığı ve bunun yasal çerçevesinin oluşturulduğu görülmektedir. Maastricht Antlaşması ile hiçbir Avrupa Birliği vatandaşının milliyetinden dolayı mağdur edilemeyeceği, ayrıma tabi tutulmayacağı teyit edilmiştir. Herkes yasalar önünde eşittir. Eşitlik ilkesi yalnızca vatandaşlar arasında değil; üye devletlerarasında da geçerli olmaktadır. Bir devletin diğer devletten üstün ya da aşağı olamayacağı, yüz ölçümü, nüfus gibi doğal farklılıkların sadece eşitlik ilkesi doğrultusunda ele alınması gerektiği kabul edilmiştir.[185]

Eşitliğin bir getirisi de, özgürlüktür. Herkesin özgürce yaşayacağı toplum düzeni oluşturmak, Birliğin esas görevlerinden birisidir. Avrupa Birliği'nin tün vatandaşlarına sağlayacağı eşitlik ve özgürlük kavramlarından şüphesiz kadınlar da paylarına düşeni alacaklardır.

Bu bölümde Avrupa'da ekonomik ve güvenlik gibi kaygılar neticesinde uygulanan sosyal politikalar ile yeniden yapılanmaya giden Avrupa Birliği'nin, kadınlara getirmiş olduğu hak ve özgürlüklerin neler olduğu ele alınarak, bu sistem içerisinde kadının yeri tespit edilecektir. Özellikle Avrupa Birliği'nin yapı taşlarından olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Maastricht Antlaşması, Avrupa Tek Senedi ve Amsterdam Antlaşmalarında kadına yönelik düzenlenen kurumsal, politik, yasal, siyasal ve sosyal süreçler incelenecektir.

4.1.1. Kurumsal Süreç

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı ele alındığında, sistemin başlıca üç grupta toplandığı görülmektedir. Bunlar; Karar ve Yürütme Organları, Kontrol Organları ve Danışma Organlarıdır.[186]

---

[185] Coşkun Can Aktan - Dilek Dileyici - Özlem Özkıvrak, Avrupa Birliği'nde Temel Kurumlar, Hedefler ve Değerler, http://www.canaktan.org/ekonomi/yeni-avrupa/temel-kurum.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

[186] Ahmet Necdet Sezer, "Avrupa Birliği ile ilgili Görüşler", *Yeni Türkiye*, Yıl:6, Sayı:35, Ankara 2000, s.11.

Avrupa Birliğinin karar ve yürütme organları; Avrupa Zirvesi, AB Bakanlar Konseyi ve AB Komisyonu'dur. Bu organlar yasama ve yürütme işlevi görmektedirler. Kontrol organı ise; Avrupa Parlamentosu (AP) ile Ekonomik ve Sosyal Komite'den oluşmaktadır. Avrupa Birliği'nin danışma organı ise, Topluluk Adalet Divanı ve Sayıştay'dan meydana gelmektedir.

Avrupa Birliği'nin 1957 yılında Paris Antlaşması ile kurulduğu dönemden bugüne kadar varlığını devam ettirebilmesi, sahip olduğu güçlü kurumsal yapıyla bağlantılıdır. Kurulduğunda altı üye ülke ile yola çıkan, daha sonra ise üye sayısının artmasıyla birlikte daha geniş bir kitleye hitap eden Avrupa Birliği, meydana gelebilecek siyasal, hukuksal ve idari her türlü soruna çözüm üretebilecek ulus üstü bir yapıya ihtiyaç duymaktadır. Avrupa Birliği'nin ulus üstü niteliği ile toplumsal yaşamın çok geniş kesimlerini içine alması, birlik üyesi ulusal yönetim sistemlerinin yapısal düzenlenmesini de yakından etkilemektedir. Avrupa Birliği'nin hitap ettiği alanın genişliği, aynı zamanda üstlendiği misyon ve amaçlarının da yayılmasına neden olmuştur. Bundan dolayı da işlevsel hale gelen oluşturulan Avrupa Birliği organları, sadece çalıştıkları alanda sorunları çözmekle kalmamış, uluslararası alanda da söz sahibi olmuşlardır[187]

Avrupa Birliği'nin tüm kurumlarının izlediği politikalarda dikkat ettikleri maddelerin başında eşitlik ilkesi gelmektedir. Eşitlik ilkesi, Avrupa Birliği'nin vazgeçilmez temel ilkelerinden bir tanesidir. Avrupa Birliği ile vatandaşların hak ve özgürlüklerini adil bir şekilde kullanacağı bir sistem yaratılmak istenilmesinden dolayı, buna yönelik eşitlik ve ayrımcılık ile ilgili sosyal, siyasal, ekonomi vb. her alanda uygulanacak politikalar gündeme getirilmektedir.

Bu politikaların üye devletler tarafından uygulanıp uygulanmadığının veya uygulanmasına engel teşkil eden nedenlerin takip ve kontrolü, Avrupa Birliği kurumlarının görevlerinden bir tanesidir. Kurumların yapacağı çalışmalar diğer üye devletlere de örnek teşkil edeceğinden, üstlendikleri sorumluluk oldukça fazladır. Bu nedenle de kontrol ve takip işleri sıkı tutulmaktadır.

[187] Turgay Ergun, *Avrupa Birliği'ne Yönetsel Uyum*, İstanbul 2010, s.422.

4.1.1.1. Avrupa Birliği Konseyi ve Kadın Erkek Eşitliği Politikası

Kadın erkek eşitliğinin her alanda uygulanması ve takibinden sorumlu tutulan kurumların başında, Avrupa Konseyi gelmektedir. Özellikle Konsey tarafından belirlenen hukuksal normlar, tüzükler ve yönetmeliklerin üye ülkeler açısından bağlayıcı bir nitelik taşıması, uygulama ve kontrolün ulusal düzeyden uluslararası düzeye yükselmesini sağlamıştır.

Avrupa Birliği politikalarının kadın erkek eşitliğini esas alan uygulamaları, kurucu antlaşmalarla gündeme getirilmiştir. Amsterdam Antlaşması'nın 3'üncü maddesi ile Avrupa Konseyi AB Komisyonu'nun önerileri doğrultusunda ve Avrupa Parlamentosu'nun görüşüne başvurarak oy birliği ile alınacak her türlü kararda, cinsiyet, ırk, din, etnik köken, dünya görüşü, bedensel özür, yaş ya da cinsel tercihle ilgili ayrımcılığı önlemek için çalışmalarda bulunabilecektir.[188]

Bununla birlikte; yine Amsterdam Antlaşması'nın 251'inci maddesinde Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görüşü doğrultusunda, kadın ve erkeklerin eşit işe eşit ücret almasını sağlayacak şekilde istihdam sürecinde de eşitliğin sağlanmasıyla ilgili önlem alınacağı belirtilmiştir.

Bu çerçevede kadın ve erkeğin her alanda eşit ve özgür olması gerektiği vurgulanmaktadır. Birliğin böyle bir misyonu üstlenmesi, diğer ulus üstü yapılar ile aday ülkelere de emsal teşkil etmektedir. Çünkü Avrupa Birliği kendi bünyesine dahil edeceği diğer aday adayı ülkeleri de kendisine benzer politikaları izleyip uygulamalarını istemiştir. Kopenhag Kriterleri ile bu durum belirtilmiştir. Özellikle Kopenhag Kriterlerinin Siyasi konular başlığında, aday devletlerin insan hakları, eşitlik, özgürlük ve demokrasi ilkelerini benimsemiş olması gerektiği belirtilmiştir. Bu şartları taşımayan aday ülkeler, Birliğe dahil edilmeyerek yaptırım uygulanmaktadır.[189]

Kadınların erkekler gibi haklardan eşit şekilde yararlanabilmesi adına kadına yönelik özel tedbirlerin alınması, ayrımcılık olarak nitelendirilmeyecektir. Amsterdam Antlaşması'nın 251'inci maddesinde bu konuya yer verilmiştir.

---

[188] Cenk Bolayır, *Amsterdam Antlaşması (Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Kurucu Antlaşmaları)*, İstanbul 2015, s.44.
[189] Nuran Ülker, a.g.e., s.27.

Kadın erkek eşitliği için alınan önlemlerin yaşamın her alanında iş, ev, özel alan vb. her durumda takibi ve kontrolü yapılmaktadır. Bu nedenle iş yaşamında kadınlara mesleki açıdan kolaylıklar sağlanması, bir ayrımcılık olarak değerlendirilmeyecektir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda kadına yönelik en belirgin ayrımcılığın işe alım sırasında yapıldığı ve kariyer fırsatları ile ücret sisteminden erkeklerle eşit yararlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Her türlü koşul ve özellikle bakımından eşit olan bir kadın ve erkeğin seçiminde, işe alım sırasında işverenin kanaatini genelde erkeklerden yana kullandığı görülmektedir. Kadının çalışma alanında bu ve buna benzer haksız rekabet koşullarına maruz kalınmasının önlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması, yine Avrupa Birliği Kurumlarının görevlerinden bir tanesidir.[190]

Amsterdam Antlaşması'nın 128'inci maddesinin 4'üncü fıkrasına göre, kadın erkek eşitliği ve istihdam alanlarında üye devletlerin kendi ülkelerinde eşitlik konusunda yapılan faaliyetlerini, her yıl rapor haline getirerek Avrupa Konseyi'ne sunması gerekmektedir. Roma Antlaşması'nın 119.maddesi gereğince, kadın ve erkek için eşit işe eşit ücret ilkesi Avrupa kurumlarının onayından geçerek kabul edilmiştir.[191]

4.1.1.2. Avrupa Birliği Komisyonu ve Kadın Erkek Eşitliği Politikası

Avrupa Birliği Komisyonu içinde İstihdam, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyette bulunan Kadın Erkek Eşitliği Komitesi bulunmaktadır.[192] Bahsi geçen Genel Müdürlüğün cinsiyet eşitliğinden sorumlu iki ünitesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Strateji ve Program ünitesi, diğeri ise Hukuki Sorunlar ünitesidir.

Strateji ve Program Ünitesi, kadın-erkek eşitliği konusunda AB politikalarına ve üye ülkelere yol gösterici nitelikte olup, bu noktada cinsiyet eşitliği hedefini teşvik etmek adına global anlamda cinsiyet boyutunun

---

[190] Cenk Bolayır, a.g.e., s.48.
[191] Cenk Bolayır, a.g.e., s.51.
[192] Öznur Çalık, *Kadın Hakları ve Avrupa Birliği Mevzuatı*, http://oznurcalik.com.tr/kadin_haklari.htm (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

entegrasyonunu ve pozitif faaliyetleri kaçınılmaz görmektedir.[193] Hukuki Sorunlar Ünitesi ise, Mevzuatın izlenmesi ve meydana gelebilecek sorunlar karşısında yeni yasa teklifleri önermekle görevlidir.[194]

4.1.1.3. Avrupa Birliği Parlamentosu ve Kadın Erkek Eşitliği Politikası

Avrupa Birliği Parlamentosunda ise kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik üç komisyon bulunmaktadır. Bunlar; Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Hakları Parlamenter Komisyonu, İstihdam ve Sosyal İşler Parlamenter Komisyonu ve Kişisel Özgürlük, Adalet ve İçişleri Parlamenter Komisyonu dur.[195]

Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Hakları Parlamenter Komisyonu, kadın haklarının tanımlanması, kadın erkek eşitliğine yönelik yapılan antlaşmaların takip ve kontrolünün yapılması ve diğer ülkelerde kadın haklarının teşvik edilmesi ve desteklenmesi ile görevlidir. Cinsiyete dayalı istihdam politikalarının önlenmesi ve istihdam alanında da kadın erkek eşitliğinin sağlanmasından sorumlu organ ise, İstihdam ve Sosyal İşler Parlamenter Komisyonudur.

Kişisel Özgürlük, Adalet ve İçişleri Parlamenter Komisyonu ise, Avrupa Birliği'nin Temel Haklar konusundaki Avrupa Şartında ifade edildiği gibi, AB toprakları üzerinde azınlıkları da kapsayacak şekilde temel haklar ve insan hakları ile vatandaşların haklarının korunmasına ilişkin konularda yetkilidir.[196]

4.1.1.4. Avrupa Birliği Adalet Divanı ve Kadın Erkek Eşitliği Politikası

Ayrımcılığı önlemek ya da kadının karşılaşmış olduğu her türlü sorunun yasal takibinden sorumlu kurum ise, Avrupa Birliği Adalet Divan'ıdır. Avrupa Birliği kurumları tarafından bir uygunsuzluk bulunduğu zaman konu Adalet Divan'ına sevk edilmektedir. Avrupa Birliği'nin çıkartmış olduğu çeşitli tüzük ve yönergelerde meydana gelebilecek uyuşmazlıkları çözmek amacıyla bir Adalet

---

[193] Öznur Çalık, *Kadın Hakları ve Avrupa Birliği Mevzuatı*, http://oznurcalik.com.tr/kadin_haklari.htm (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

[194] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye'de Kadın*, Eylül 2014, http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

[195] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye'de Kadın*, Eylül 2014, http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

[196] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye'de Kadın*, Eylül 2014, http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

Divanı oluşturulmuştur. Ayrıca Divan'ın dava yükünün fazla olabileceği göz önüne alınarak, İlk Derece Mahkemeleri kurulmuştur. Divanın vermiş olduğu kararlar kesindir ve hem gerçek kişileri, hem tüzel kişileri, hem de devletleri bağlayıcı niteliktedir. Gerekli cezai yaptırımlar uygulanabilmektedir.[197]

Buna ek olarak eşitlik politikalarının uygulanmasına ekonomik açıdan destek verecek olan fonlar da, Avrupa Birliği'nin Yatırım Bankasından sağlanmaktadır. Görüldüğü gibi Avrupa Birliği, tüm kurum ve kuruluşları ile oluşabilecek her türlü ayrımcılığın önlenmesinin takipçisidir. Bu doğrultuda kurumlarına tüm yetkiler tanınmıştır. Yapılan antlaşmalarda da bu durum pekiştirilmeye devam etmektedir.

4.1.2. Yasal Süreç

Kadın haklarını savunan ve kadınların erkeklerle her alanda eşit olması gerektiğini dile getiren Avrupa Birliği, bu düşüncesinin yasalar önünde de gerçekleşmesi için harekete geçmiştir. Avrupa Birliği'nin kadın haklarına yönelik yapmış olduğu yasal düzenlemeler, Birliğin antlaşmalarında, alınan kararlarda, tüzük ve yönetmeliklerde ortaya çıkmaktadır. Bu alanda cinsiyete yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin yasal süreç, kurucu antlaşmalar ve kadına yönelik oluşturulan direktifler çerçevesinde incelenecektir.

4.1.2.1. Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmalarında Kadın Haklarına Yönelik Yasal Süreç

Avrupa Birliği'nin temel yapı taşlarından birisi de, kurucu antlaşmalardır. Kadın haklarına ilişkin ayrımcılığın önlenmesine yönelik politikalar izleyen Avrupa Birliği, bu uygulamanın aynı zamanda yasal takipçisidir. Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmalarından özellikle Roma, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları incelememize esas teşkil etmiştir.

4.1.2.1.1. Roma Antlaşmasında Kadın Haklarına Yönelik Yasal Süreç

Kadın haklarını düzenleyen hukuki girişimler, Fransa yasalarında bulunan "eşit işe eşit ücret" ilkesi ile başlamaktadır. Fransa'nın kendi yasalarında kabul

[197] Haluk Günuğur, *Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi*, Ankara 2015, s.233.

etmiş olduğu bu ilkenin, diğer ülkelerde haksız rekabete yol açacağının düşünülmesiyle birlikte tüm Avrupa Birliği ülkelerinde de benimsenmesi fikri ortaya çıkmıştır. Bu düşünce ile gündeme gelen kadın hakları, Roma Antlaşması ile netlik kazanmıştır. Antlaşmanın 119'uncu maddesi gereğince "kadın ve erkek arasında eşit işe eşit ücret ilkesi" kabul edilmiştir.[198] Bundan böyle eşit iş yapan kadın ve erkekler aynı ücrete tabi tutulacaklardır. Ücret ile kastedilen şey; belirli bir emek karşılığında kazanılan maddi gelirdir. Ücret, kişinin yapmış olduğu bir iş karşılığında kazanmış olduğu nakdi gelirdir.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkese aynı ücret ödenmesinden şu anlaşılmaktadır:[199]

a-Çalışma hızına bağlı olarak belirlenen aynı türden bir işe ödenecek ücretin hesaplanmasında, aynı ölçme birimi tayin edilmektedir.

b-Çalışma süresine göre ücretin belirlendiği bir işte çalışan herkes için ödenecek ücret eşittir.

Böylelikle kadın ve erkek arasında cinsiyete dayalı bir ayrımcılık da kaldırılmış olacaktır. Kadınlar erkeklerle eşit kabul edilerek, yaptıkları iş bazında eşit ücrete tabi tutulacaklardır.

Kadın erkek eşitliği, Avrupa Birliği Antlaşması'nın ikinci maddesinde ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda yer alan, Birliğin temelini oluşturan değerlerden birisidir.[200]

Avrupa Birliği'nde Fransa'nın liderliğinde başlayan ve Roma Antlaşması ile resmilik kazanan kadın haklarına yönelik hukuksal girişimler, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları ile pekiştirilmiştir.

---

[198] Bahar Konuk, *Avrupa Birliği Hukukunda Kadın Erkek Eşitliği*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008, s.54

[199] Nazan Moroğlu, "Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği", *MESS-Sicil İş Hukuku Dergisi*, 2008, S.4, s.209-217.

[200] Göksel Kuşlu - Murat Karaşahin, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kadın- Erkek Eşitsizliği", *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni*, 2010, S.35, s.10.

4.1.2.1.2. Maastricth Antlaşmasında Kadın Haklarına Yönelik Yasal Süreç

Roma Antlaşmasında kabul edilen "ücrette eşitlik" prensibini izleyen, bir diğer düzenleme, 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile yapılmıştır. Buna göre, eşit veya eş değerde işe eşit ücret ödenmesi maddesinin yanı sıra kadın ve erkek arasında fırsat eşitliğinin de sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Kadınlar iş yerlerinde sadece yaptıkları iş bakımından erkeklerle aynı ücreti almakla kalmayıp, bununla birlikte işe alımda, işte yükselmede, her türlü sosyal hak ve özgürlük kazanımında erkeklerle aynı şartlarda değerlendirilecektir.[201]

Maastricht Antlaşmasının altıncı maddesinin üçüncü fıkrasında, kadın erkek eşitliğinin tüm üye devletler tarafından da sağlanması amacıyla üye devletlerin kadınlar için alacağı her türlü kararda bu durumu desteklemeleri öngörülmekle birlikte, bu eşitlik sağlanana kadar kadınlar lehine yapılacak düzenlemelerin bir ayrımcılık olarak kabul edilmemesi gerektiği bildirilmiştir.

4.1.2.1.3. Amsterdam Antlaşmasında Kadın Haklarına Yönelik Yasal Süreç

Avrupa Birliği'nin bir diğer kurucu antlaşmalarından olan Amsterdam Antlaşması ile kuruluş antlaşmalarında bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Amsterdam Antlaşması ile 3'üncü maddenin 2'nci fıkrasında, üye devletlerin her türlü alanlarda kadın erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapacağı belirtilmiştir. Özellikle kadınların istihdam alanında yaşamış olduğu eşitsizlik kontrol altına alınarak, üye devletlerce izlenecektir.

Bununla beraber Amsterdam Antlaşması ile Roma Antlaşmasının 119'uncu maddesi genişletilmiştir. Buna göre her üye ülke, eşit veya eş değerdeki iş için kadınlara ve erkeklere eşit ücret ödenmesi ilkesini kabul eder.[202]

Bu madde ile birlikte tüm üye devletler, halen kadına erkeğe göre eşit ücret ödenmediğini kabul etmiş olmaktadırlar. Kadınların erkeklerle aynı ve eşit şartlarda yaptıkları işler, işveren tarafından geleneksel, kültürel ve ahlaki unsurlar göz önünde tutularak, ikinci plana itilmektedir. Kadının uğradığı bu mağduriyet, Roma Antlaşması'nın 119'uncu maddesinin genişletilmesiyle bir kez daha teyit

[201] Haluk Günuğur, a.g.e., s.235.
[202] Nazan Moroğlu, a.g.m., s.209-217.

edilmiştir. Amsterdam Antlaşması kadın hakları açısından büyük bir öneme sahiptir. İlk defa bu Antlaşma ile kadın-erkek eşitliği meselesi ücret boyutunun ötesine geçerek, Avrupa Birliği Antlaşmalarına girmiş ve Birliğin temel hedeflerinden birisi olarak belirtilmiştir.[203] Kadının sadece ücret politikasında değil, işe alım, iş yerinde yükselme, izin, terfi, emeklilik vb. işlerde erkeklerle eşit şartlar altında değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bundan böyle kadın hakları, her alanda yaygınlaşan ve kabul edilmesi gereken bir hale gelmiştir. Bu durum, kadın ve erkek eşitliğine yönelik hukuksal düzenlenmeler yapılmasına zemin hazırlamıştır.

4.1.2.2. Avrupa Birliği'nde Kadın Haklarına Yönelik Çıkartılan Direktifler

Avrupa Birliği, kurucu antlaşmalarının yanı sıra kadın erkek eşitliğine ilişkin olarak çıkartmış olduğu direktifler ile de cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmayı planlamaktadır. AB Komisyonu, kadın erkek eşitliğine yönelik hazırlamış olduğu çok sayıda direktif taslağını Avrupa Konsey'ine sunmuştur. Komisyonun sunmuş olduğu direktifleri inceleyen Avrupa Konseyi bu düzenlemeleri kabul etmiştir. Bu düzenlemeler doğrultusunda Birliğin eşitlik konusundaki görüşü, diğer üyeler ve aday olmak isteyen ülkeler için de örnek olmaktadır. Dolayısıyla ülkelerden de kendi ulusal mevzuatlarında bu uygulamayı gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Kadın erkek eşitliğine yönelik olarak kabul edilen düzenlemeler, aşağıda ele alınıp incelenecektir.

4.1.2.2.1. 75 / 117 / EEC Sayılı Eşit Değerde İşe Eşit Ücret İlkesine İlişkin Direktif

10 Şubat 1975 yılında kabul edilen Eşit Değerde İşe Eşit Ücret İlkesine göre, kadın ve erkek arasında ücret bakımından var olan ayrımcılık ortadan kaldırılarak, iş alanında eşitlik sağlanmıştır. Kadın ve erkek için yaptıkları işe göre verilen ücretin ne olması gerektiği bu direktif ile açıklanmıştır. Buna göre;[204]

---

[203] Göksel Kuşlu - Murat Karaşahin, a.g.m., s.10.

[204] İ. Alper Arısoy - Nurten Demir, "Ayrımcılıkla Mücadele Kapsamında Avrupa Birliği Sosyal Hukukunda Kadın, Erkek Eşitliği", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2007, C.7, S.2, s.717.

"Eşit işe eşit ücret" ilkesiyle birlikte "Eşit değerde işe eşit ücret" ilkesi de benimsenmekte, ücret eşitliği ilkesi çerçevesinde ücret kapsamına asli ücret ve diğer bütün ödemelerin dahil olduğu, ücretlendirme konu ve şartlarında cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın önleneceği güvence altına alınmaktadır (Madde 1/1).

-Ücretin belirlenmesi esasında erkek ve kadınlar için aynı ölçütler geçerli olacaktır (Madde 1/2).

- Üye devletlerin ulusal mevzuatlarında ücret eşitliği ilkesine aykırı uygulamalardan dolayı mağdur olanlar için bu kişilerin şikayetlerini dile getirebilecekleri yasal mekanizmaların oluşturulması öngörülmektedir (Madde 2).

- Üye devletler, kanun, tüzük ve idari hükümlerden kaynaklanan ve ücret eşitliği ilkesine aykırı bir biçimde ayrımcılığa yol açan düzenlemeleri ortadan kaldıracaklardır (Madde 3).

- Üye devletler toplu iş sözleşmelerinde ücret belirleme cetvellerinde ve ücret sözleşmelerinde ücret eşitliği ilkesine aykırı durumdaki hükümleri geçersiz kılmak ya da değiştirmek üzere gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür (Madde 4).

-Ücret eşitliği ilkesini ihlal eden bir işverene karşı hukuki yollardan hakkını arayan bir işçinin işini kaybetmemesi için gerekebilecek tedbirler üye devletler tarafından alınacaktır (Madde 8).

Birinci maddenin birinci fıkrasında da ifade edildiği gibi, kadınların erkeklerle eşit şartlar altında yapmış olduğu tüm işlerde herhangi bir ayrım gözetilmeksizin aynı ücreti alması gerektiğinin altı çizilmektedir. Ücret ile ifade edilen; kadın veya erkek olsun herkese, yapılan eşit değerdeki iş için verilen ayni ya da nakdi bir gelirdir. Çalışanların yaptıkları işe göre değil de, var olan cinsiyete dayalı bir adaletsizlik, önlenmek istenmiştir. Bu düzenlemeye, yapılan

işe ödenen diğer ek ödemeler de dahil edilerek adil bir ücret politikası uygulamaya konulmuştur.

Uluslararası arenaya baktığımız zaman Avrupa Birliği'nin benimsemiş olduğu ve direktiflerle de yasal düzenlemesini yaptığı bu ilkenin, Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından da benimsendiği görülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmelerinde de 111 sayılı yönerge ile, "Eşit Değerde İş için Eşit Ücret ilkesi" benimsenmiştir. Bu maddenin gerek Avrupa Birliği direktiflerinde yer alması, gerekse Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından benimsenmesi, kadın ve erkek eşitliğinin geniş çapta yaygınlaşmasını sağlamıştır. Kadının iş yaşamında haksız muamele görmesi önlenmiştir.

Avrupa Birliği'nin ücret politikasını sistemli hale getirdiğini, eşit işe eşit ücret antlaşmasının 1'inci maddesinin 2'nci fıkrasında ve 2'nci maddesinde görebiliriz. Ücretler belirlenirken yaş, eğitim, tecrübe gibi faktörler göz önüne alınsa bile bunun kadın ve erkek için eşitlik prensibi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak kadının annelik vb. gibi durumlarından dolayı izinli olduğu dönemlerde ücretli izinli sayılması gerektiği, ayrıca düzenlenmiştir. Kadınların bu ücret politikası konusunda mağduriyet yaşamaları durumunda ne gibi bir prosedür izleyecekleri ise, 3'üncü madde ile açıklanmaktadır. Adaletsiz bir uygulama ile karşılaşan kadınlar, bu duruma itiraz edilebileceklerdir. Adalet Divanı, kadınların haklarını aramaları için kapılarını sonuna kadar açmıştır. İşyerinin haksız uygulamalarından şikayetçi olan kadınların iş güvencesi de koruma altına alınacaktır. Kadınlar, işveren hakkında şikayette bulundukları için işten çıkartılamayacaklardır. Bu durum mağdur edilen kadınların yalnız bırakılmamasını ve gerçek anlamda adaletin yerini bulmasını sağlamıştır.

Bunun yanı sıra bu konu ile ilgili devletlere de büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Yönergenin 3'üncü Maddesinde böyle bir uygunsuzluğun ortaya çıkmamasının kontrol ve tespiti de devlete bırakılmıştır.

4.1.2.2.2. 76 / 207 / EEC Sayılı İşe Alımda, Mesleki Eğitim ve İşte Yükselmede ve Çalışma Koşullarında Kadınlara ve Erkeklere Eşit Davranılmasına İlişkin Direktif

Kadınların sosyal anlamda karşılaştıkları en önemli ayrımcılıkların başında işe almada, mesleki eğitim ve işte yükselmede ve çalışma koşullarında var olan eşitsizlikler gelmektedir. Avrupa Birliği, kadına yönelik sosyal sorunları ortadan kaldırmak adına çıkartmış olduğu bu direktif ile, kadının işe alım süreci ve kariyer imkanlarında karşılaştığı adaletsiz uygulamaları ortadan kaldırmak istemektedir. Direktif; hizmet ilişkisinin bağımlı ya da bağımsız, özel veya kamu sektöründe olmasına bakılmaksızın tüm mesleki faaliyetleri kapsamaktadır. Ayrıca üye devletlerin, eşit davranma ilkesini ihlal eden uygulamalarda bulunan işverenler hakkında denetim ve yargı yoluna başvuran işçilerin işten çıkarılmasını engelleyici tedbirleri alacağını düzenlemiştir.[205] Kadınların geleneksel aile değerlerine uygun yaşamak zorunda bırakılması, onların iş yaşamına geç atılmalarına neden olduğu gibi erkekler karşısında da ikinci planda kalmaları sonucunu doğurmaktadır. Kadının öncelikle annelik gibi bir sosyal sorumluluk ile baş başa bırakılması, kendisinin iş yaşamına geç girmesi ve bunun neticesinde de iş deneyiminin yetersizliğine neden olmaktadır. İşyerlerinin, işe eleman alırken dikkat ettiği en önemli alanlardan bir tanesi olan deneyim konusunda, aynı şartları taşımalarına rağmen işveren tarafından tercihin erkek yönünde kullanılmasına neden olmaktadır. Haksız rekabetin tam ortasında kalan kadın, çıkartılan bu yönerge sayesinde bir nebzede olsa iş yaşamında erkeklerle eşir koşullarda işe alınacak ve kendisine terfi etme imkanları sağlanacaktır.

Bu direktife göre kadın erkek eşitliği için kabul edilen maddeler şunlardır:[206]

> *1-Kişinin özellikle medeni durumundan ya da aile içi konumundan dolayı, dolaylı ya da doğrudan ayrımcılık yapılması, eşit davranma ilkesine aykırıdır (Madde 2/1).*

---

[205] Nazan Moroğlu, a.g.m., s.8.
[206] İ. Alper Arısoy ve Nurten Demir, a.g.m., s.717 vd.

2-İşin niteliği, mesleğin veya verilen mesleki eğitimin konusu itibariyle cinsiyetin vazgeçilmez bir özellik ya da koşul olduğu durumlarda cinsiyet ayrımcılığı yapılması, eşit davranma ilkesiyle aykırılık oluşturmaz (Madde 2/2).

3-Hamile kadınların veya annelerin korunmasına ilişkin hükümler eşit muamele ilkesinin ihlali anlamına gelmezler, hatta bu hükümler eşitsizlikleri önlemeyi amaçlarlar (Madde 2/3).

4-İstihdam alanında kadın ve erkeğe fırsat eşitliğinin tanınmasını veya devam eden eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlayan tedbirler eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmazlar. Bu tedbirler genellikle kadınların çalışma hayatına daha etkin katılımlarını amaçlayan destek ve teşvik programları olduğunda bazı durumlarda "olumlu ayrımcılık" uygulamalarına yaklaşabilmektedirler. Söz konusu hüküm bu sebeple getirilmiştir (Madde 2/4).

5-Eşit muamele ilkesi işe alınmada ve çalışma koşullarında cinsiyete dayalı herhangi bir ayrımcılık yapılmaması anlamında olup, ulusal düzeydeki, kanun, tüzük ve diğer hukuksal tasarrufta, hizmet akitlerinde ve toplu iş sözleşmelerinde işletme ve iş yeri yönetmeliklerinde bu ilkeye aykırı olarak yer alan hükümler geçersiz kılınacak ya da değiştirilecektir (3/1 ve 3/2. Maddeleri).

6-Eşit muamele ilkesinin uygulanma alanı, işten çıkarmayı da kapsar (Madde 5).

7-Eşit muamele ilkesini ihlal eden işverenlere karşı başvurulacak hukuki prosedürler üye devletler tarafından belirlenecektir (Madde 6).

8-Eşit davranma ilkesini ihlal eden işverenlere karşı hukuki yollara başvuran işçilerin işveren tarafından işten çıkarılmalarını engelleyici tedbirler alınacaktır (Madde 7).

9-Eşit muamele ilkesiyle aykırılık teşkil etmeyen istisnai meslek alanlarındaki uygulamalar üye devletler tarafından düzenli aralıklarla denetlenecek, bu alanlardaki uygulamaların haklı sebeplere dayanıp dayanmadıkları belirlenecektir (Madde 9).

Toplumumuzda maalesef işe alım sürecinde özellikle kadınların medeni hali, işe alınacak kişinin belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Kadınların bekar ya da boşanmış olmaları veya eşlerinin ölmesi, işverence kişi üzerinde olumsuz bir izlenim oluşturmaktadır. Evli olan bir kadın boşanmış, dul ya da bekar olan kadına göre tercih sebebidir. Bu ve buna benzer yaptırımların ortadan kaldırılması amacıyla yasal düzenlemelere gidilmiştir. Konuyla ilgili yönergenin 2'nci maddesinde böyle bir uygulamanın ortadan kaldırılacağı ifade edilmiştir. Belirli meslek gruplarının özü itibariyle kadına yönelik olması ve işe alım sürecinde ayrımcılığı önlemek amacıyla yapılan tercihlerin erkeklere yönelik bir ayrımcılık olarak tanımlanamayacağı vurgulanmıştır. Kadının annelik ve emzirme dönemlerinde yapılan çalışmaların ayrımcılık olarak nitelendirilmesi gereği, sözleşmenin 2'nci maddesinin 2'nci fıkrasında belirtilmiştir. Bununla birlikte kadının bu gibi durumlarda ve iş yerinde eşitliği sağlamak adına işveren tarafından alınan özel ve geçici önlemlerin veya devletin kadının çalışma hayatında tutunmasını sağlamak adına koyduğu bir takım destek programları ve teşvik uygulamalarının, "pozitif ayrımcılık" ya da "olumlu ayrımcılık" olarak nitelendirilmesi gerektiğine yer verilmiştir. Genellikle kadınların işe alım sırasında ya da terfi etme durumlarında, hamilelik ve emzirme dönemlerinde izine çıkacağı düşünülmektedir. Bu da erkeklerin egemenliğini sürdürdüğü bir işletmede kadının işten çıkartılması ile sonuçlanabilmektedir. Tüm dünyada kadınlar hamilelik ve emzirme dönemlerinde işlerinden çıkartılma korkusu yaşamaktadırlar. Bunu önlemek adına çalışan kadınların hamilelik ve emzirme dönemlerinde işten çıkartılamayacağı konusunda düzenleme yapılmıştır.

Ücret ilkesinde olduğu gibi, her türlü alanda ve koşulda üye ülkelerin ulusal yasalarının da bu mevzuata göre ayarlanması istenmektedir. Böylece hem ulusal alanda hem de uluslararası arenada eşitlik politikasının tekdüze olması sağlanarak eşitsizliğin kökü kazınacaktır. Sözleşmenin 9'unu maddesinde, bu konu devletin sorumluluğu altındadır. Eşitlik politikasına aykırı olmayan bazı meslek gruplarına yönelik çalışmaların gerçekten yapılıp yapılmadığının kontrolü, devlete

verilmiştir. Devlet işe almada, terfi ve yükselmede kadına yapılan ayrımcılığı böylelikle yasal çerçevede uygulamaktadır.

4.1.2.2.3. 79 / 7 / EEC Sayılı Sosyal Güvenlik Alanında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Direktifi

Erkek egemen sistemde var olan erkek ev-geçindiren modeli ve "ailenin reisi erkektir" anlayışına dayalı olarak ortaya konan, sosyal güvenlik sisteminde erkeğe öncelik verilmesini savunan yaklaşım, çıkartılan direktiflerle yasaklanmıştır. Bu alanda çıkartılan ilk direktif "Kadın ve Erkeğe Kanuni Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Eşit Muamele (79/7/EEC)" Direktifi'dir.[207]

Buna bağlı olarak prim ödeme yükümlülüğü ve ödemeler hesabı gibi konularda medeni ve ailevi durumu esas alan her türlü ayrımcılığın yasak olduğu hükme bağlanmıştır.[208]

Her geçen gün yaşlı ve emekli nüfusu artan Avrupa ülkeleri bu kesime yönelik sosyal politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı da kadının hastalanması, iş kazasına uğraması vb. durumlarda devlet tarafından her türlü destek ve yardımlar uygulanacaktır.

4.1.2.2.4. 86 / 378 / EEC Sayılı İş Yerlerinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Direktifi

Sosyal güvenlik sistemlerinde kadın ve erkeğe eşit muameleye ilişkin kabul edilen direktif, hastalık kaza ya da işsizlik nedeniyle çalışmasına ara veren kişileri de kapsayacak şekilde, iş arayanlara, emekli ya da sözleşmesi dolmuş ve

[207] A. Aslı Şimşek – Recep Volkan Öner, "Türkiye'de Hegemonik Erkeklik: Medyada ve Hukukta İzler, Dönüşümler ve Olasılıklar", *Global Media Journal TR Edition*, 2015, http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_11._sayi_guz_2015/pdf/21.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).
[208] Nazan Moroğlu, a.g.m., s.8.

serbest çalışanlara; diğer bir deyişle çalışan nüfusun tamamına uygulanmaktadır.[209]

Sigorta primlerinin ödenmesi ve hesaplanmasında, emeklilik yaşının belirlenmesinde herhangi bir cinsiyet ayrımı yapılamayacağı bu yönerge ile teyit edilmiştir. Bununla birlikte üye devletlere bu konuda gerekli önlemleri alma yükümlülüğü de getirilmiştir. Kadının emeklilik hakları da normal çalışma yaşamında olduğu gibi bu yönerge ile güvence altına alınmıştır. Böylece prim hesaplanmasında, primlerin ödenmesinde ve sigorta yardımları hususunda kadına yönelik farklı bir politika izlenmeyecektir.

4.1.2.2.5. 86 / 613/ EEC Sayılı Serbest Çalışan (Tarım Sektörü Dahil) Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Direktifi

Avrupa Birliği tarafından düzenlenen bu direktifte, vergi yükünü azaltmak için kadına düşük ücret ödenmesi ya da sigortasız çalıştırılması gibi durumların ortadan kaldırılması ve böyle bir uygulamanın üye devletler tarafından da kontrol edilip, önlem alınması gerektiği belirtilmiştir. Böylece tarım sektöründe çalışan gizli işsiz statüsündeki kadınlar, gerek ücret gerekse prim konusunda erkeklere sağlanan tüm şartlardan eşit şekilde yararlanma hakkını elde etmişlerdir. Özelikle bu sektörde çalışan kadınlara erkeklere oranla düşük ücret ödenmesi engellenmiş ve prim açısından eşit davranılması sağlanmıştır.

4.1.2.2.6. 92 /85 / EEC Sayılı Gebe, Doğum Yapmış ve Emziren Kadınların İşyerlerinde Sağlık ve Güvenliklerinin İyileştirilmesine İlişkin Asgari Önlemlerin Belirlenmesine Dair Direktif

Bu direktif, yeni doğum yapmış ve emzikli kadınların sahip oldukları risk grubu sıfatıyla sağlık ve güvenliklerinin sağlanması konusunda alınacak önlemleri belirtmektedir.[210]

---

[209] Gözde Kaya, *Avrupa Birliği İş Hukuku'nda Cinsiyet Ayrımcılığı*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, http://www.ab.gov.tr/files/pub/gozde_kaya_doktora_tezi.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

İşverenler tarafından hamile ve emzikli kadınların işyerlerinde uygun yerlere yerleştirilmesi gerektiği, gece işlerinde çalıştırılmayacağı, hamilelik öncesi ve sonrasında 14 haftalık analık izni verileceği ve bu süre bitimine kadar iş sözleşmesinin sonlandırılamayacağı, bu yönerge ile teyit edilmiştir. Bununla birlikte doğum sonrasında doktor kontrolü için gerekli olduğunda izinli sayılmaları gerektiği vurgulanmıştır. Direktif hükümlerine aykırı uygulamalar söz konusu olduğunda, mağdur durumundaki kadın çalışanın ulusal düzeyde hakkını nasıl arayacağına ilişkin prosedürler ise, üye devletlerce düzenlenecektir.

4.1.2.2.7. 96 / 34/ EEC Sayılı Ebeveyn İzni Direktifi

Çalışan anne ve babaların yeni doğan veya evlat edinilen çocuğa bakmak için çocuk sekiz yaşına gelene kadar üçer aylık süre ile izin almaları kabul edilmiştir.[211]

Devlet ve işveren bu konuda gerekli düzenlemeleri yaparak, işçinin izin programının düzenlenmesini ve çocuğun bakımına yönelik tedbirlerin alınmasını sağlamış olmaktadırlar. Bu direktif sadece kadının değil, babanın da çocuk üzerinde sorumlu tutulmasının altını çizmiştir. Toplum tarafından kadına verilen annelik rolü ve sorumluluğu, babayı her zaman teğet geçmiştir. Ebeveyn izni hakkındaki yönerge ile var olan bu adaletsiz düzen sorgulanmaktadır. Bundan böyle çocukların yetiştirilmesi hususunda erkeklerin de kadınlar kadar sorumlu olduğu kanaati yaygınlaşmaktadır.

4.1.2.2.8. 87 / 80 / EEC Sayılı Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Durumlarında İspat Yükümlülüğüne İlişkin Direktif

Çalışanların işverenler hakkında cinsiyet ayrımcılığı yapıldığı yönünde şikayette bulunmaları durumunda, ispat yükümlüğü konusunda daha adil bir sistem oluşturulmak istenmiştir. Buna yönelik gerek Birlik mevzuatında gerekse

---

[210] İştar Urhanoğlu Cengiz, "Kadın İşçilerin Hamilelik ve Analık Durumlarının İş Sözleşmesine Etkisi", 2009, http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1042.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

[211] Türk-İş, *15'inci Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi*, Ankara 2014, http://www.turkis.org.tr/dosya/GFd1guHl578j.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

üye ülkelerim mevzuatında değişiklik yapılması gerektiği düşünüldüğünden, çıkartılan bu direktif ile; ispat yükü davacıya ait olmakla beraber, kendisine ayrımcılık yapıldığını iddia eden kişi, inandırıcı nitelikte bazı verilere dayanıyorsa, iddiada bulunan kişinin onu ispatlaması şartı aranmayacak, işverenin ispat etmesi beklenecektir.[212]

4.1.2.2.9. 2000/ 78 / EEC Sayılı İşe Alma ve Mesleki Eğitime Giriş ve Çalışma Koşulları ile İlgili Direktif

Avrupa Birliği tarafından düzenlenen direktifte, işe alımda adil, şeffaf yöntemler çerçevesinde bir sistemin uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Kadın ve erkeklere medeni durumu, cinsiyeti, yaşı, iş deneyimi vb. gibi faktörlere dayalı olarak herhangi bir ayrımcılığa sebebiyet verecek şekilde bir yöntemin uygulaması, bu yönerge ile yasaklanmıştır.

Bundan böyle bir işçi işe alınırken, cinsiyete, yaşa, iş deneyimine bağlı olarak ayrımcılık yapılmayacak ve işe alım tamamen şeffaf bir süreçten geçecektir. Bu düzenleme de, kadınların iş yaşamına daha başlamadan karşılaştığı işe alım sorununu ortadan kaldırmıştır.

4.1.2.2.10. 2002 / 73 / EEC Sayılı Cinsel Tacize İlişkin Direktif

2002 yılında, 1976 tarihli "Eşit Muamele" direktifine yapılan bir ekle, cinsel taciz de şiddet temelli bir ayrımcılık olarak tanımlanmış ve eşit muamele ilkesine aykırılık teşkil ettiği vurgulanmıştır. Kadın hakları açısından ayrı bir yeri olan bu yönerge ile, işyerinde cinsel tacizin bir ayrımcılık yasası ihlali olduğu kabul edilmiştir. 1990 tarihli "İşyerinde Kadın ve Erkeğin Onurunun Korunması Hakkında Konsey Tavsiye Kararı" "cinsel taciz" konusunda bu yönergeye kaynak teşkil etmiştir.[213]

---

[212] Göksel Kuşlu - Murat Karaşahin, a.g.m., s.11.
[213] Nazan Moroğlu, a.g.m., s.10.

Üye ülkelerden kadın erkek eşitliği konusunda eşit muameleyi izleyecek, teşvik edici bir sistemi oluşturmaları istenmektedir. Üye devletler bu konuyla ilgili çalışmalar yapmak zorundadırlar.

4.1.2.2.11. 2004/ 113 / EC Sayılı Mal ve Hizmetlere İlişkin Kadın ve Erkek Eşitliğine Dair Direktif

Kadınların ve erkeklerin mal ve hizmet alanında da eşitliğini savunan bu direktif ile ilk kez toplumsal cinsiyet eşitliği, istihdam alanının dışında bir mecraya taşınmış olmaktadır. Direktif, Amsterdam Antlaşması'na dayanılarak yaşamın her alanında cinsiyete dayalı ayrımcılığın yasaklanması konusunda ilk örneği oluşturmaktadır. Direktifin oluşumunda Avrupa Birliği Lobisi'nin katkıları büyüktür.[214]

4.1.2.2.12. 2006 / İstihdam ve Çalışma Koşullarında Kadın ve Erkeklere Eşit Davranılması ve Eşit Fırsatlar İlkesinin Uygulanmasına Dair Direktif

İstihdam ve çalışma koşullarında kadın erkek eşitliğine ilişkin düzenlenen direktif 2006 yılında değiştirilerek, yenilenmiş ve genişletilmiştir. Kadına yönelik doğrudan ve dolaylı olarak yapılan ayrımcılığın ne olduğu hususu tanımlanarak, işyerinde cinsel tacizin de bir ayrımcılık yasağı sayılacağı bir kez daha vurgulanmıştır. Konsey tarafından böyle bir direktifin çıkartılmasına neden olan faktör ise; kadın erkek eşitliği konusunda var olan birçok yönergeye tek bir metinde yer verilmek istenmesi ve kolay ulaşımın sağlanılması düşüncesidir.[215]

Düzenleme ile getirilen söz konusu eşitliğin tam olarak hayata geçirilebilmesi için, sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere üye ülkelerin alınan bu kararlara uymaları istenmiştir. Ayrıca uygulamanın seyri için, her dört yılda bir ülkelerin hazırlayacağı rapor ile ulusal gidişat hakkında bilgi vermeleri istenmektedir.

---

[214] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kadın Erkek Eşitsizliği, Mart-Nisan –Mayıs 2010, s.12.
[215] Nazan Moroğlu, a.g.m., s.11.

4.1.3. Sosyal Süreç

Avrupa Birliği'nin sosyal politikası ile kastedilen; vatandaşlarının çalışma ve yaşam kalitesinin yükseltilerek, doğumdan ölüme kadar refah seviyesinin arttırılması amacıyla oluşturulan politikalara uyum sağlanması ve tüm üye ülkeleri içine alabilecek bir sosyal zeminin yaratılması düşüncesidir. Bu kapsamda Avrupa Birliği'nin oluşturmuş olduğu sosyal politikalar, Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı'nı kuran Paris Antlaşması'ndan Nice Antlaşmasına kadar geçen zaman dilimi içinde ele alınıp incelenecektir.

4.1.3.1. Paris Antlaşmasın ve Sosyal Süreç

Başlangıçta ekonomik bir temel üzerine kurulmuş olan Avrupa Birliği, vatandaşlarının emeklilik, sağlık, işsizlik vb problemlerine çözüm bulabilmek ve Avrupa'yı yaşanabilir kılmak adına, sosyal alanda da politikalar uygulama zorunluluğu hissetmiştir. Sorunun temelinde Avrupa Birliği'nin gelecekteki optimum ekonomik ve siyasal modelinin ne olması gerektiği tartışması yatmaktadır.[216] Bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin sosyal politikası ilk olarak, ekonomik temel üzerine kurulan Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı'nda hissedilmektedir. Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı ile birlikte üye devletlerin kömür ve çelikle ilgili serbest dolaşımları güvence altına alınmıştır. 1972 yılında yapılan Paris Zirvesi'nde devletler bir araya geldiklerinde sadece ekonomik temel üzerinde değil, aynı zamanda sosyal alanda da politikalar geliştirecekleri belirtmişlerdir.

Sosyal alanda yapılan çalışmalar, I. ve II. Sosyal Eylem Planları, Avrupa Tek Senedi'nin kabul edilmesiyle ortak bir pazarın kurulması, Avrupa Sosyal Şartı' ile daha geniş sosyal imkanlar sağlanması, 2000 yılında yapılan Lizbon Zirvesi, Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Sosyal Modeli'nin oluşturulması ve 2005- 2010 yılları arasında hayata geçirilmek üzere faaliyet programının planlanması sürecini kapsamaktadır.

---

[216] Füsun Özerdem, "Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye'nin Uyumu", *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma*, Yıl:1, C.1, S.1, Ocak-Haziran 2010, s.18.

Bu antlaşmalarda ve alınan kararlarda öncelik alanı olarak belirlenen konuların başında girişimcilik, istihdam edilebilirlik, gelişim ve değişim sürecine uyum sağlayabilme, herkese eşit fırsatlar tanıma vb. gelmektedir. Avrupa Birliği'nin izlemiş olduğu sosyal politikanın başlıca iki temel hedefi bulunmaktadır. Bu hedeflerden birincisi, Avrupa Birliği'nin yaşam ve çalışma koşullarına katkısını ve ayrımcılıkla mücadelesini garanti altına almak; İkincisi ise, sosyal dışlanmayı azaltmak ve rekabeti düzenlemek için işçilerle ilgili sosyal haklarda minimum bir taban oluşturulmasıdır.[217]

Bunu gerçekleştirebilmek adına ilk olarak, Avrupa Birliği I. Sosyal Planı üye devletler tarafından 1974 yılında kabul edilmiştir. Bu eylem planı ile; istihdam koşullarının iyileştirilerek işsizliğin önlenmesi, kadın ve erkeklere eşit iş imkanlarının tanınması, işçinin tüm haklarının korunması, yaşam ve çalışma koşullarının bir fiil iyileştirilmesi planlanmaktadır.

İkinci Sosyal Eylem Planı ise 1984 yılında kabul edilmiştir. Yine bu eylem planı da I. Sosyal Eylem Planında olduğu gibi işçilerin haklarının iyileştirilmesi, istihdamın artırılması gibi alanlarda çalışmalar yapmıştır.

4.1.3.2. Avrupa Tek Senedi Ve Sosyal Politika

Sosyal politika konusunda 1986 yılında kabul edilen Avrupa Tek Senedi, getirmiş olduğu yenilikler bakımından önemli gelişmelere imza atmıştır. Avrupa Tek Senedi ile birlikte, gümrük malları dışında üye devletlerarasında tüm duvarlar kaldırılarak, ortak tek bir pazar yaratılmıştır. Avrupa Tek Senedi ile Roma Antlaşması maddelerine bazı sosyal içerikli hükümler eklenmiştir. 118'inci maddede yer alan, işçi sağlığı ve iş güvenliği, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve bu alandaki mevcut koşulların uyumlaştırılması ile ilgili olarak Konsey'e nitelikli oy çokluğu ile karar alma yetkisi verilmiştir. Ayrıca, taraflar arasında sosyal diyalogun uygun ve yapıcı şekilde geliştirilmesi hükme bağlanmıştır.[218]

---

[217] Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, *Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*, 46. Oturum, 12-30 Temmuz 2010, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/CEDAW_sonuc_gozlemler.doc (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

[218] Haluk Günuğur, a.g.e., s.235.

Nitelikli oy çokluğu ilkesinin kullanılmaya başlanması, karar alma sürecini de hızlandırmıştır.[219]

Üye ülkeler arasında ulusal mevzuat ve kültür bakımından farklılıklar, ortak bir sosyal politikanın oluşmasına önüne engel teşkil ettiğinden, Tek Senet ile birlikte tüm üye devletlerarasında ortak pazarın kurulması ve katılımlı bir sosyal politikanın oluşması mümkün hale gelmiştir.

4.1.3.3. Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Tek Senedi ile giderilemeyen bazı eksik noktaların ortadan kaldırılması ve Avrupa Sosyal Alanı'nın oluşturulmasına ilişkin çalışmalar, 9 Aralık 1989'da İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı'nın kabul edilmesiyle birlikte daha belirgin bir görünüme kavuşmuştur.

Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni "sosyal" açıdan tamamlayan uluslararası bir antlaşmadır.[220] Bu antlaşma 1961 yılında kabul edilmiştir. Avrupa Sosyal Şartı'nın siyasal açıdan önemi, Avrupa'daki demokratik rejimlerin sosyal niteliğini güvence altına almış olmasıdır. Akit tarafların Avrupa Sosyal Şartı'nda yer alan düzenlemelere bağlı kalmayı taahhüt ettikleri maddeler şunlardır:[221]

1-Çalışma Hakkı

2-Adil Çalışma Koşullarına Sahip Olma Hakkı

3-Güvenli ve Sağlıklı Çalışma Koşullarına Sahip Olma Hakkı

4-Adil bir Ücret Hakkı

5-Örgütlenme Hakkı

---

[219] Neşe Seray Taşpınar, *Avrupa Sosyal Politikası: Avrupa Birliği Sosyal Modeli ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.54.

[220] Sinem Göçmenler, *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kadın Erkek Eşitliği*", Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği İlişkileri, İstanbul 2008, s.87.

[221] Mesut Gülmez, *Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye Kollokyumu*, Ankara 2013, s.9.

6-Toplu Pazarlık Hakkı

7-Çocukların ve Gençlerin Korunma Hakkı

8-Çalışan Kadınların Annelik Durumunda Korunma Hakkı

9-Mesleğe Yöneltme Hakkı

10-Mesleki Eğitim Hakkı

11-Sağlığın Korunması Hakkı

12-Sosyal Güvenlik Hakkı

13-Sosyal ve Tıbbi Yardım Hakkı

14-Sosyal Refah Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı

15-Özürlülerin Toplumsal Yaşamda Bağımsız Olma, Sosyal Bütünleşme ve Katılma Hakkı

16-Ailenin Sosyal, Yasal ve Ekonomik Korunma Hakkı

17-Çocukların ve Gençlerin Sosyal, Yasal ve Ekonomik Korunma Hakkı

18-Diğer Akit Tarafların Ülkelerinde Gelir Getirici Bir İş Edinme Hakkı

19-Çalışan Göçmenlerin ve Ailelerinin Korunma ve Yardım Hakkı

20-İstihdam ve Meslek Konularında Cinsiyete Dayalı Ayrım Yapılmaksızın Fırsat Eşitliği ve Eşit Muamele Görme Hakkı

21-Bilgilendirme ve Danışılma Hakkı

22-Çalışma Koşullarının ve Çalışma Ortamının Düzenlenmesine ve İyileştirilmesine Katılma Hakkı

23-Yaşlıların Sosyal Korunma Hakkı

24-İş Akdinin Sona Erdiği Durumlarda Korunma Hakkı

25-Çalışanların, İşverenlerinin Aciz Haline Düşmesi Durumunda Alacak Taleplerinin Korunması Hakkı

26-Onurlu Çalışma Hakkı

27-Ailevi Sorumlulukları Olan Çalışanların Fırsat Eşitliği ve Eşit Muamele Göre Hakkı

28-Çalışanların Temsilcilerinin İşletmede Korunma ve Kolaylıklardan Yararlanma Hakkı

29-Çalışanların Toplu İşten Çıkarma Sürecinde Bilgilendirilme ve Danışılma Hakkı

30-Toplumsal Dışlanma ve Yoksulluğa Karşı Korunma Hakkı

31-Konut Hakkı

Görüldüğü üzere, Avrupa Sosyal Şartı vatandaşlara birçok alanda geniş yetkiler sunmaktadır. Konumuz kapsamına giren kadın haklarına yönelik getirilen Avrupa Sosyal Şartı'nın maddeleri incelendiğinde, özellikle 8'inci maddede düzenlenen "Annelik durumunda koruma hakkı", kadınların doğum öncesinde ve sonrasında erkeklerle fırsat ve muamele eşitliğini yakalaması açısından çok büyük önem arz etmektedir.

Kadının korunmasına yönelik Avrupa Sosyal Şartı'nın 8'inci maddesi ile akit devletler aşağıda yer alan maddeleri uygulayacaklarını kabul etmişlerdir.[222]

1-Kadınlara doğumdan önce ve sonra, ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı veya kamu kaynaklarından yararlandırma yoluyla toplam en az 12 haftalık izin sağlamayı;

2-Çalıştıranın, bir kadına doğum izni sırasında işten çıkarma bildiriminde bulunmasını veya doğum nedeniyle izinli olduğu sırada süresi sona erdiğinde bir bildirimde bulunmasını yasa dışı saymayı;

3-Emzirme döneminde annelere, bu amaçla yeterli bir süre işe ara verme hakki sağlamayı;

4.a) Endüstride çalışan kadınların gece işlerinde çalışmalarını düzenlemeyi;

4.b) Kadınların yeraltı madenlerinde ve gerektiğinde tehlikeli, sağlığa aykırı ve ağır niteliği nedeniyle uygun düşmeyen tüm öteki işlerde çalışmalarını yasaklamayı; taahhüt ederler.

Bu gibi önleyici faaliyetler; aslında korumadan ziyade, fırsat ve muamele eşitliğinin sağlanmasıdır.[223] 'Kadınların korunması mı, yoksa erkeklerle fırsat ve muamele eşitliğinin sağlanması mı' ikilemi hala devam ederken, kadın ve erkeğin fizyolojik özelliklerinden gelen bir farkları olduğu ve buna ilaveten tarihsel gelişme içerisinde kültürel farklılıkların da bulunduğu ortadadır. Avrupa Sosyal Şartı'nın kadınlara, annelik dönemlerinde bazı özel ihtisasları tanımasını, bir ayrımcılık şeklinde değerlendirmek yanlış olacaktır. Kadın fizyolojik özellikleri itibarıyla erkeklere göre daha narin ve güçsüz bir yapıda olabilir; ancak bu durum geleneksel aile rollerinin ve sorumluluklarının eşit bir şekilde paylaşılmaması anlamına gelmemelidir.

[222] https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2016).
[223] Mesut Gülmez, a.g.e., s.77.

Kadınların Annelik Durumlarında Korunma Hakkı'nın 2'nci fıkrası, "Kadının hamile olduğunu işverene bildirmesinden itibaren, doğum iznine ayrılması arasındaki süre zarfında işverenin herhangi bir işten çıkartma olayının yasa dışı sayılmasını öngörmektedir. [224] Buna göre işverenlere hamilelik döneminin tebliğ edilmesinden itibaren kadınların iş güvencesi sağlanmış olunmaktadır. Kadına yönelik korunma hakları, iş güvencesinin yanında emzirme dönemlerinde annelere;

• Bir yıl süresince günde iki kez emzirme izninin verilmesini,

• Emzirme izinlerinin, kreş veya emzirme odasının işverence sağlanması halinde yarım saat sağlanmaması halinde bir saat olmasını,

• Emzirme sürelerinin çalışma süresinden sayılmasını ve çalışılmış gibi ücret ödenmesini,

Kapsayan maddelerin Uzmanlar Komitesi tarafından düzenlenerek taraf devletlerce sağlanması durumunda "Emzirme İzninin" yeterli olacağını belirtmişlerdir.[225]

Ayrıca yeni doğum yapmış olan kadınların, ağır ve tehlikeli işler ile gece görevlerinde çalışması da 8'inci maddenin 4'üncü fıkrasında düzenlenmiştir. Madde gereğince taraf devletler, kadınların gece işlerinde ve ağır ve tehlikeli görevlerde çalışmalarının yasaklanmasını öngörmektedirler. Her ne kadar kadın ve erkek arasında fırsat eşitliğinin sağlanması için çalışmalar yapılsa da, kadının korunmasına yönelik bu maddeler tartışmalara neden olmuştur. Eğer kadın ve erkek arasında eşitlik sağlanmalı ise, kadınlar neden gece vardiyalarında çalıştırılmıyor şeklinde düşünceler ortaya atılmaktadır. Kimilerine göre eşitliğin sağlanması için kadınların da askere gitmeleri gerekmektedir. Bu tartışmalar neticesinde bazı devletlerin kadınların gece çalışması ile ağır ve tehlikeli işlerde görevlendirilmesi yasağını kaldırdığını görmekteyiz. Örneğin Almanya ve İtalya bu yasağı kaldırmış, İspanya ise kadınların ağır ve tehlikeli işlerde çalışmalarını

[224] Mesut Gülmez, a.g.e., s.81.
[225] Mesut Gülmez, a.g.e., s.82.

yasaklayan 1957 tarihli kararnamenin halen yürürlükte bulunduğunu, ancak eşitlik ilkesi uyarınca sorunlara neden olabileceğini belirtmiştir.[226]

"Çalışan Kadınların Annelik Durumunda Korunması" maddesine ek olarak, Avrupa Sosyal Şartı'nın 20'nci maddesinde düzenlenen "İstihdam ve Meslek Konularında Cinsiyete Dayalı Ayrım Yapılmaksızın Fırsat Eşitliği ve Eşit Muamele Görme Hakkı" ile birlikte, kadınların iş yaşamında erkeklerle aynı meslekleri seçebilmesi, eşit koşullar altında işe girebilmesi ve buna bağlı olarak kariyer imkanlarından yararlanması hususunda tüm ayrımcılıkların kaldırılmasını sağlamıştır. Avrupa Tek Senedi ile başlayan vatandaşlara özgür bir yaşam sunma ideali, Avrupa Sosyal Şartı ile birlikte oldukça genişletilmiştir. Kadın hakları açısından alınan kararlar üye olmayan devletler tarafından da benimsendiğinden, gelişmeler uluslararası alanda yayılma imkanı elde etmiş ve Avrupa Birliği dışındaki ülkelere de örnek olmuştur.

4.1.3.4. Maastricht Antlaşması ve Sosyal Dönem

Maastricht Antlaşması, sosyal politika ile ilgili olarak Roma Antlaşması'nın bazı maddelerinde köklü düzenlemelerin yapıldığı önemli bir antlaşmadır. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'na ek olarak üye devletler ayrıca kendi aralarında bu antlaşmaya bağlı kalmak koşulu ile Sosyal Politika Antlaşması'nı da imzalamıştır. Bu antlaşma ile sosyal diyalogun sağlanması amaçlanmıştır. Ancak Avrupa Sosyal Politika Antlaşması'na, İngiltere ortak olmamıştır. Bu nedenle Avrupa Sosyal Politikası oluşturulurken amaçlanan tüm üye devletlerarasında birlik sağlanması düşüncesi de, böylece ortadan kalkmıştır.

Avrupa Sosyal Modeli kavramını haklı kılan, en azından üç temel özelliğin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar;[227]

• Birinci özellik, Avrupa refah devletlerinin esasen sosyal adalet ve sosyal dayanışma temeli üzerinde yükselmesidir.

• İkinci özellik, sosyal adaletin ekonomik etkinlik ve rekabeti arttıracağına olan inançtır. Üretken bir faktör olarak sosyal politika, toplum hayatındaki

[226] Mesut Gülmez, a.g.e., s.83.
[227] Haluk Günuğur, a.g.e., s.241.

belirsizlikleri asgari seviyeye indirmekte, risk alma gücünü ve iradesini artırmakta ve piyasa başarısızlıklarını telafi etmektedir.

• Üçüncü özellik ise, Avrupa sosyal modeli, karşılıklı saygı ve güvene bağlı olarak hükümet ve sosyal taraflar arasında kurumsallaşmış bir sosyal diyaloga dayalıdır.

Maastricht Antlaşması'na ek olarak çıkartılan Avrupa Sosyal Antlaşması'nın kadın haklarına yönelik en önemli katkısı, Konsey'e sosyal politika alanlarında direktif çıkartma yetkisinin tanınmasıdır. Söz konusu husus, antlaşmanın 2. maddesinde düzenlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda karar alma sürecini değiştiren bir maddedir. Bundan böyle karar alma aşamasında "Nitelikli Çoğunluk" ilkesi uygulanacaktır.

Karar alma süreci, 2'nci maddenin kabul edilmesiyle daha pratik hale gelmiştir.[228] Böylece taraf devletler nitelikli oy çoğunluğuna göre hızlı karar alıp, direktif çıkarabileceklerdir. 1980'ler boyunca yaşanan durgunluktan sonra, 1990'nın başında gerçekleşen Maastricht Antlaşması sosyal politikaya yeni bir ivme kazandırmıştır. Ancak sosyal politika alanında sağlanan ilerlemenin istenen seviyede olmadığını da söylemek mümkündür.[229]

4.1.3.5. Yeşil ve Beyaz Kitabın Kabul Edilmesi

1993 yılında Avrupa'da sosyal politikaların gelişmesine yardımcı olmak amacıyla çıkartılan Yeşil Kitap ile üye devletler için sosyal anlamda yapılması gerekenler, ele alınarak, bu konuların düzenlenmesi yapılmıştır. Başta fırsat eşitliği olmak üzere, karşılaşılabilecek tüm sosyal alanlarda var olan mevcut sorunlar belirtilmiştir. 1994 yılında çıkartılan Beyaz Kitap ise, Yeşil Kitaba ek olarak sosyal politika alanında atılması gereken adımlar ile alınması gerekli olan tedbirleri ifade etmiştir.

Bu çerçevede Beyaz Kitap'ın önem vermiş olduğu birincil konu, istihdam sorunudur. Taraf Devletler açısından özellikle sosyal alanda istihdam ile ilgili on yıllık uygulanması gerekli politikaları vurgulamaktadır. Önerilen istihdam

[228] Neşe Seray Taşpınar, a.g.e., s.57.
[229] Mesut Gülmez, a.g.e., s.89.

politikalarının var olan işsizlik problemini çözmede yardımcı olması düşünülmektedir. Bu konu ile ilgili projelere Avrupa Sosyal Fonu'nun destek olacağı da ayrıca Beyaz Kitap'ta belirtilmiştir.[230]

4.1.3.6. Essen Zirvesi

Avrupa Konseyi, 1994 tarihli Essen zirvesinde, Beyaz Kitap'tan ilham alarak istihdam stratejisine yönelik pratik çözümler getirmiş ve üye devletlerce uygulanması gereken beş önceliği kabul etmiştir. Bunlar:[231]

• Mesleki eğitime yönelik yatırımları teşvik etmek,

• Ekonomik büyümeyi daha çok istihdam odaklı hale getirmek,

• Dolaylı işçilik maliyetlerini azaltmak,

• İşgücü piyasası politikalarının etkinliğini yükseltmek,

• İşgücü piyasasından dışlanma riski olan gruplara –(gençler, uzun dönem işsizler, yaşlı işçiler, işsiz kadınlar) yönelik tedbirleri artırmak.

1994 Essen Zirvesi'nin ardından 1995 Cannes ve Madrid' de, 1996 Floransa ve Dublin'de yapılan Avrupa Konseyi toplantılarında, Essen kararlarını destekleyen, yeni kararlar alınmıştır. Özellikle beşinci maddede yer alan "işgücü piyasası dışında kalma riski olan grupları destekleyecek önlemlerin alınmasını teşvik etmek" önceliği, katı iş güvencesi uygulamalarının varlığı durumunda ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçlar açısından öncelik olarak belirlenmiştir.[232]

4.1.3.7. Amsterdam Antlaşması ve Sosyal Politika

1997 yılında Amsterdam Antlaşması'nın kabul edilmesiyle birlikte kadın erkek eşitliği Birliğin temel politikası haline gelmiştir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliği konusu desteklenmeye devam edilmiştir.

---

[230] Dilek Akbaş, *Avrupa Birliği Sosyal Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Edirne 2009, s.77.
[231] Neşe Seray Taşpınar, a.g.e., s.61.
[232] Neşe Seray Taşpınar, a.g.e., s.61.

Amsterdam Antlaşması'nın 125'inci maddesinde, Avrupa Birliği Antlaşmasının 2'nci maddesinde belirtilen amaçları başarmak için eş güdümlü bir istihdam stratejisi geliştirilmesi ve özellikle ekonomik değişimlere duyarlı olan vasıflı ve eğitimli bir iş gücü piyasası sağlanması için çalışılması gerektiği belirtilmiştir.[233]

126'ncı maddenin 2'nci fıkrasında, istihdam konusunun Avrupa'nın ortak bir sosyal sorunu olduğu ve buna çözüm üretilebilecek eş güdümlü politikaların üye devletlerce geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla üye devletlere de istihdam konusunda önemli görevler düşmektedir. Amsterdam Antlaşması ile istihdamın arttırılması için, üye ülkelerin emek piyasaları arasında uyumu sağlamak amacıyla "İstihdam Komitesi" kurulmuştur.[234]

Antlaşmanın 128'inci maddesi gereğince, yılda bir kez üye devletlerden istihdam projeleri ile ilgili olarak bir rapor hazırlanması istenmektedir. Bu doğrultuda gelen raporlar Konsey tarafından incelenecek, sosyal politika alanında uygunsuzluk tespit edilen ülkelere tavsiyelerde bulunulabilecektir. Görüldüğü üzere Avrupa'nın karşılaşmış olduğu ve acil çözüm üretmesi gereken en önemli konu, sosyal haklarda asgari bir taban oluşturulması ve istihdam sorununun ortadan kaldırılmasıdır.

4.1.3.8. Lizbon Stratejisi ve Avrupa İstihdam Politikası

2000 yılı Mart ayında toplanan Lizbon Avrupa Konseyi ise, istihdam, ekonomik reform ve sosyal uyumu güçlendirmeye yönelik bir strateji belirleyerek, Avrupa için daha iyi ve daha fazla iş imkânları yaratılmasını hedeflemiş ve sosyal dışlanmayı önleme konusu üzerinde durmuştur.[235]

Lizbon Zirvesi ile birlikte istihdam alanında 2005 yılına kadar olan döneme dair üye devletlerin de izleyeceği bir yol haritası oluşturulmuştur. Üye devletlerin istihdam ile ilgili yapmaları gereken çalışmalar ve alınması gereken tedbirlere burada yer verilmiştir. Sosyal politikada temel hedeflerden birisi olan istihdam konusunun masaya yatırıldığı Lizbon Stratejisi'nde erkeklerle eşit iş koşullarına

[233] Cenk Bolayır, a.g.e., s.43.
[234] Cenk Bolayır, a.g.e., s.44.
[235] http://www.ab.gov.tr/files/foto/ab_stratejisi.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

ulaşması açısından kadın istihdamının % 60'lara çıkartılması hedefi konulmuştur. Her ne kadar bu hedefe ulaşılamasa da, istihdam sorununu çözme arayışlarından vazgeçilmemiştir. Avrupa Birliği'nde işsizlik sorununu çözmek amacıyla geliştirilen önerilerinden bir diğeri ise, işgücü piyasalarında esnek çalışma ortamının yaratılmasıdır.

İşsizliğin yoğun yaşandığı dönemlerde bu duruma çözüm önerisi olarak getirilen esnek çalışma ile kastedilen; işçilerin çalışma saatlerinde yapılabilecek düzenlemelerdir. Böylece çalışma saatleri ve iş gücü, oluşacak talebe göre ayarlanacaktır. Bu şekilde işgücü potansiyeli değişen duruma göre değerlendirerek, emekten tasarruf edilmiş olmaktadır. Avrupa Birliği sosyal tarafları arasında işsizlik sorununu hafifletici bir formül olarak, "Yarı Zamanlı Çalışmaya İlişkin Çerçeve Antlaşması" imzalanmıştır. Antlaşmanın en önemli amacı, tam zamanlı çalışma ve yarı zamanlı çalışma arasındaki farklılığın ortadan kaldırılmasıdır. Yarı Zamanlı Çalışmaya İlişkin Çerçeve Antlaşması, Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği (UNİCE), Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC), ve Avrupa Kamu Kuruluşları Birliği tarafından (CEEP) imzalanmıştır.[236]

Avrupa Birliği politikası ile başta işsizler olmak üzere, yaşlıların ve gençlerin sağlık, emeklilik, eğitim vb. her tür konuda yaşamlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Bunu yaparken Avrupa Birliği sosyal alanda üye devletlere belirli bir model uygulama zorunluluğu getirmemekte ve her devleti kendi sosyoekonomik yapısına uyumlu politikaları izlemekte serbest bırakmaktadır.[237]

Bu dönemde Avrupa Birliği üye devletlerinde sosyal politika konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden birisi Almanya'ya, diğeri ise Fransa'ya aittir. Fransa genel itibariyle sosyal bütünleşme yanlısı bir tutum izlerken; Almanya ise daha liberal bir bakış açısına sahiptir.[238] Bazı görüşlere göre, genel refaha ilişkin yükümlülüklerin en az seviyede tutularak ekonomiye

[236] Oğul Zengingöl, *Sosyal Politika, Esnek Çalışma Biçimleri Paradoksunda Avrupa Birliği Örneği*, İstanbul 2014, s.29.
[237] Dilek Akbaş, a.g.e., s.53.
[238] Dilek Akbaş, a.g.e., s.43.

olan etkisinin azaltılması gerekirken, bazı düşüncelere göre de sosyal politikalar toplumsal barış için vazgeçilmezdir.

Roma Antlaşması'nın 123'üncü maddesinin 8'inci fıkrası, kadın ve erkek işçilerin ortak pazar içinde istihdam imkanlarını iyileştirmek, yaşam standardını yükseltmek amacıyla Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulması için çeşitli düzenlemeleri gündeme getirmiştir. Avrupa Sosyal Fonu (ASF) ile birlikte çalışanların serbest dolaşımını, istihdamını kolaylaştıracak bir ödenek sağlanmış olacaktır.

4.1.3.9. Nice Antlaşması ve Sosyal Politika

2000 Nice Avrupa Konseyi'nde, 2001-2006 yıllarını kapsayan Avrupa Sosyal Gündemi kabul edilmiştir. Nice Antlaşması istihdam konularına vurgu yaparak, yaşam boyu öğrenme ve aktif istihdam politikasının modernize edilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Buna göre Sosyal Gündem aşağıdaki konuları kapsamaktadır.[239]

• Daha çok ve daha iyi iş olanakları;

• İşyerinde esneklik ve güvenlik arasında yeni bir denge;

• Yoksulluk, sosyal dışlanma ve sosyal korunma üzerine yeni perspektifler;

• Cinsiyet eşitliğinin ve bunun kurumsal gündeme alınmasının geliştirilmesi;

• Genişleme ve dış ilişkilerde sosyal politika cephesinin güçlendirilmesi;

• Sosyal diyalog ve sosyal ortaklık;

• Nitelikli hizmetler, nitelikli iş ve nitelikli çalışma ilişkileri de dahil olmak üzere nitelik üzerine genel itibariyle vurgu yapılmıştır.

[239] http://www.ab.gov.tr/files/foto/ab_stratejisi.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

4.1.4. Politik Süreç

Toplum tarafından kadına verilmiş olan annelik rolü, onun öncelik alanını ev ve aile şeklinde belirlemiştir. Simone de Beauvoir'in "Kadın olunmaz, kadın doğulur" sözü, toplumsal yaşamın kadın üzerindeki etkisini ve kadına vermiş olduğu toplumsal rolleri gözler önüne sermektedir.[240] Bu doğrultuda kadının farklı bir alanda boy göstermesi de pek mümkün olmamıştır. Bunun sonucu olarak da kadın ve erkeğin görev alanı, özel alan ve kamusal alan ise ikiye ayrılmış ve kamusal alan, erkek egemenliği altına girmiştir. Kadın ise bu alanda pek fazla yer alamamıştır.

Kadının özel alandan kamusal alana geçişinde rol oynayan faktörlerden birisi de eğitimdir. Eğitim seviyesi daha yüksek olan kadınlar, belirli bir bilinç seviyesine ulaştığından, kendi hak ve özgürlüklerini sorgulama ve bunları elde etme faaliyetlerine girişmektedir.

Bununla birlikte ataerkil bir aile düzeni içerisinde kadının siyasal tercihlerinin evdeki aile büyüklerinin veya kocasının siyasal görüşü doğrultusunda benzerlik gösterdiği bulgulanmaktadır. Kadınların siyasal faaliyetlere katılma oranları erkeklere göre daha kısıtlıdır.

Kadınların siyasal faaliyetlere katılması, aktif değil de pasif şekilde gerçekleşmiştir. Aktif katılma; siyasete diğerlerine oranla daha çok ve yoğun olarak katılmadır. Aktif katılım parlamentoda, yerel yönetimlerde, siyasi partilerde temsil ve adaylıktır. Pasif katılım ise siyasal yaşama aktif olarak dahil olmama durumudur. Genellikle seyirci faaliyetleri ve oy kullanma düzeyinde gerçekleşen katılma biçimidir.[241]

Avrupa Birliği'nin kadın ve erkeklerin siyasal alanda da eşit olması için belirlediği "Yol Haritası", 1 Mart 2006 yılında kabul edilmiştir. Yol haritasında

---

[240] Cenk Bolayır, a.g.e., s.68.
[241] Nedret Çağlar, "Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2011, C.3, S.4, s.62.

kadın erkek eşitliğini sağlayabilmek için altı önemli öncelik alanı belirlenmiştir. Bu alanlar şunlardır:[242]

1-Kadın ve erkek için eşit ekonomik bağımsızlığı sağlamak,

2-İş hayatı ile özel hayat ve aile hayatının dengelenmesi,

3-Karar alma mekanizmalarına kadın ve erkeğin eşit katılımın teşviki,

4-Cinsiyete dayalı şiddet ve insan kaçakçılığının önlenmesi,

5-Cinsiyete dayalı tekdüze kategorilerin ortadan kaldırılması,

6-AB dışında da toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi.

Demokrasinin vazgeçilmez şartlarından birisi sayılan kadının siyasal haklarını kullanabilme özgürlüğü aynı zamanda eşitlik ilkesinin de bir gereği olduğundan, Avrupa Birliği bu konu üzerinde politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda 2000 yılında Lizbon Zirvesi'nde kadının istihdamını artırmakla ilgili hedefler konulmuştur. 8 Mart 2010 yılında çıkartılan bir bildiri ile kadın ve erkek eşitliğini gerçekleştirebilmek adına faaliyetler sıralanmıştır. Birliğin dikkat edeceği ve gerçekleştireceği çalışmaların başında;[243]

• Eşit ekonomik özgürlük

• Eşit ve eş değerli işler için eşit ücret

• Karar almada eşitlik

• Saygınlık, itibar ve cinsiyet temelli şiddetin sona erdirilmesi,

• Birlik ötesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gelmektedir.

[242] Göksel Kuşlu - Murat Karaşahin, a.g.m., s.12.
[243] Göksel Kuşlu - Murat Karaşahin, a.g.m., s.13.

Kadınların siyasal alanda faaliyette bulunmamaları gerek geleneksel aile rolleri gerekse politikaya olan ilgisizliklerinden kaynaklanmaktadır. Kadının siyasal alana katılmasının sadece oy verme faaliyetiyle sınırlı kaldığı, siyasal parti kurma, aktif siyasette görev alma vb. çabaların ise nadiren rastlandığı görülmektedir. Avrupa Birliği kurumlarına bakıldığında, kadınların erkeklere oranla karar alma mekanizmalarında belirgin derecede daha az görev aldıkları ortaya çıkmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği parlamentosunun % 35'ini kadınlar, %65'ini ise erkekler oluşturmaktadır.

Kadınların siyasal hayata katılmalarını engelleyen faktörler ise şunlardır:[244]

• Erkek baskın değer yargıları ve geleneksel rol dağılımı

• Eğitimsizlik

• Zaman ve Maddi Kaynak Yetersizliği

• Fırsat Eşitsizliği

Kadınların ulusal parlamentoya seçilmeleri için önlerinde aşmaları gereken üç engel bulunmaktadır. Birincisi, kadınların adaylık için kendilerini uygun görmeleri; diğer bir deyişle kendi kendilerini seçmeleri, ikincisi, siyasi partiler tarafından aday olarak belirlenmeleri ve üçüncüsü, seçmenler tarafından tercih edilmeleridir.[245] Kadının genelde ilk aşamada siyasal faaliyette bulunmaktan vazgeçtiği görülmektedir.

Kadınların siyasal hayatta temsil edilebilmeleri adına ortaya konan en önemli çözüm önerilerinin başında "Kota Uygulamaları" gelmektedir. Kadınlara yönelik kotalar;[246] herhangi bir aday listesi, parlamento meclisi, komite veya

---

[244] Göksel Kuşlu - Murat Karaşahin, a.g.m., s.13.

[245] Zeynep Oya Usal, *Bir İnsan Hakkı Olarak Kadının Siyasal Hayata Katılımı: Avrupa Birliği Ülkelerindeki Durum ve Türkiye*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s.29.

[246] TÜSİAD, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/3500_5291284118916f8bb96c664ab48970c3 (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

hükümet olup olmadığına bakılmaksızın, bir kuruluşun veya birimin üyelerinin belli bir sayı ve yüzdesinin kadınlar tarafından oluşturulmasının zorunlu hale getirildiğini içeren bir kavramdır.

Kadınların siyasal hayata katılmaları için uygulanan kota uygulamalarının olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Kota uygulamasının olumlu olduğunu düşünenlere göre;[247]

• Kadın kotaları ayrımcılık oluşturmaz, kadınların siyasi koltukları adil bir biçimde paylaşmalarını önleyen gerçek engelleri telafi eder.

• Kotalar bir komite ya da meclis içinde pek çok kadının beraber olmasını ifade eder, böylece hediye çeki verilen kadınların yaşadığı stresin azalması sağlanmış olur.

• Kadınlar vatandaş olarak eşit temsil hakkına sahiptir.

• Erkekler kadınların çıkarını temsil edemez. Pek çok kadının bulunması, kadınların çeşitliliğini temsil eder.

• Seçim temsille ilgilidir, eğitsel yeteneklerle ilgili değildir.

• Kadınlar erkekler kadar yeteneğe sahiptir, fakat kadınların donanımları erkek baskın bir siyasi sistemde alaşağı edilir ve küçültülür.

• Kotalar bireysel olarak erkeklere karşı bir ayrımcılık oluşturmaz. Dahası kota kuralları siyasi partilerin sadece erkekleri aday gösterme eğilimini sınırlar.

Seçmenler açısından fırsatlar genişletilmiş olur; çünkü kadın adaylara da oy verilmesi mümkün hale gelir. Bunun dışında kadınlara tatbik edilecek olan kota uygulamasının olumsuz olduğunu düşünenlere göre ise;[248]

---

[247] Nedret Çağlar, "Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2011, C.3, S.4, s.56-59.

• Kotalar kadınlara öncelik verdiğinden, herkes açısından eşit fırsat ilkesine bir aykırılık oluşturur.

• Siyasal temsil, sosyal kategoriler arasında değil, fikirler ve parti formları arasında yapılan bir seçim sonucu ortaya çıkmalıdır.

• Kotalar anti-demokratik bir uygulamadır, çünkü seçmenler kimi seçeceklerine karar verebilmelidir.

• Kotalar siyasilerin cinsiyetlerinden dolayı seçildiğine işaret eder, siyasilerin yeterlilikleri hususu ve daha yetenekli adaylar bir kenara bırakılmış olur.

• Birçok kadın, sadece kadın oldukları için seçilmek istemezler.

• Kotaları benimsemek parti teşkilatları arasında büyük ölçekli çatışmalar oluşturur.

• Kadın kotaları, diğer grupların kota taleplerini de doğuracaktır ki, bu durum siyasetin sadece grup çıkarına odaklanan bir temsil şekli alması ile sonuçlanır.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz; Kadının siyasal alana girebilmesi için düzenlenen en önemli çalışma, kota indirme olayıdır. Bu uygulama ile kadının siyasete girmesi sağlanmaktadır.

4.2. Avrupa Birliği Yapısı İçinde Kadın Çalışmaları

Avrupa Birliği'nin kadına yönelik izlemiş olduğu politikaların stratejik planlamasıyla beraber başlayan, sosyal ve siyasal faaliyetlerle devam eden kurumsallaşma sürecinde bir diğer önemli çalışma, kadının aktif olarak katıldığı örgütsel yapılardır. Bu bölümde kadının Birlik içerisinde rol ve görev dağılımının

---

[248] Gözde Kaya, *Avrupa Birliği İş Hukuku'nda Cinsiyet Ayrımcılığı*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, http://www.ab.gov.tr/files/pub/gozde_kaya_doktora_tezi.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

örgütlere yansıması ile Avrupa Kadın Lobisi'nin kadın hakları konusunda yapmış olduğu çalışmalara yer verilecektir.

4.2.1. Avrupa Birliği Yapısı İçinde Kadının Örgütsel Faaliyetleri

Kadının belirli bir örgüt içerisinde yer almasına etki eden faktörleri incelemeden önce, örgüt kavramının tanımını yapmak gerekmektedir. Örgüt; ortak bir amaç çerçevesinde en az iki kişinin bir araya gelmesiyle kurulmuş, ortak bir çalışma düzenine sahip, kendi verimini yönetebilen bir kuruluştur.[249] Kadının örgütsel faaliyetlerde bulunması ise, çok fazla yaygınlaşmamıştır. Kadının örgütsel faaliyetlerde bulunması ile siyasal faaliyete katılması arasında doğru orantılı bir ilişki vardır.

Kadınların siyasal faaliyette bulunmalarına engel teşkil eden faktörler, örgütsel faaliyette bulunmalarına da etki etmektedir. Bu durumun sebebi ise, toplumun kadına vermiş olduğu rol tanımından kaynaklanmaktadır. Kadına yüklenen sorumluluk alanının sadece ev olarak tanımlanması, doğal olarak kendisinin örgütsel faaliyetlerde bulunmasına mani bir durum yaratmaktadır. Genel olarak kadınların özel ve kamusal alan ayrımı, kırsal kesimlerde daha belirgindir. Çünkü geleneksel yapının hüküm sürdüğü kırsal alanda kadının belirli bir örgüt içerisinde bulunmasına hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Dünya genelinde kadınların sendikalara daha düşük ilgi gösterdiği ileri sürülmesine karşın, bazı ülkelerde kadınların erkeklerle eşit ve hatta daha yüksek oranda sendika üyesi olduğu görülmektedir. Örneğin Kanada, İngiltere ve İrlanda'da erkek ve kadın sendikalaşma oranları eşit düzeyde iken; İsveç, Norveç ve Finlandiya'da kadınların sendikalaşma oranları daha yüksektir. Gelişmiş ülkeler dışında ise, kadınların sendikalaşma oranlarının erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir. Brezilya, Mısır ve Filipinler gibi ülkelerde erkeklerin sendikalaşma oranları daha yüksektir.[250]

Aslında kadınların kırsal alanda örgütsel çalışmalara katılmamasına, geleneksel yapı ile birlikte, hakim alt kültürler ve eğitim düzeyinin yetersiz

[249] https://tr.wikipedia.org/wiki/Kurulu%C5%9F (Erişim Tarihi: 16.10.2016).
[250] Barış Seçer, "Kadınların Sendikalara Yönelik Tutumları ile Cinsiyet Ayrımcılığı Algılarının Sendika Üyesi Olma İteğine Etkisi", *Çalışma ve Toplum*, 2009, s.27.

bulunması da neden olmaktadır. Birçok farklı araştırmada sendika üyelerinin daha eğitimli, daha yüksek mesleki statülü olduğu, aktif olarak sendika için çalışan ailelerde sosyalleştikleri, yüksek ücretlerden hoşlandıkları, kısmi zamanlı istihdamdan ziyade tam zamanlı istihdam edildikleri ve de genellikle mavi yakalı oldukları belirlenmiştir.[251]

Kadınların sendikal çalışmaya veya bir kurum olarak sendikaya ilgi duymamasının en önemli nedenlerinden birisi de, sendikaya ilişkin hayal kırıklıkları yaşamalarıdır. [252] Sendikaların kadınları ilgilendiren sorunların çözümünde duyarsız kalması, doğum izni, kreş, vardiyalar, çalışma saatlerinin düzenlenmesine yönelik herhangi bir faaliyet içerisinde olmamaları da, kadınların sendikal katılımına olumsuz anlamda etki etmektedir.

AT ülkelerinde çalışan kadınların şu ortak özellikleri gösterdikleri söylenebilir:[253]

• Kadınlar az sayıda sektör ve meslek grubunda yoğunlaşmışlardır

• Evli ve çocuk sahibi kadınların sürekli istihdam içindeki payı artmasına rağmen, genel tercihleri part-time(kısmi zamanlı) çalışmadan yanadır.

• İşsizler arasında kadınların oranı daha yüksek olmakla birlikte, kadın işgücünün nitelik durumu düşüktür.

• Gerek kamusal alanda gerek meslek yaşamında kadınlar kendilerinden beklenen 'annelik' rolüyle bağlantılı olarak işverenler, yöneticiler tarafından yükselme, nitelik kazanma vb. fırsatlardan eşit yararlandırılmamaktadır.

• Yetersiz altyapı nedeniyle çocuk ve yaşlı bakımı ağırlıkla kadınların sorumluluğunda kalmaktadır.

---

[251] Barış Seçer, a.g.m., s.27.
[252] Gülay Toksöz, Kadın Çalışanlar ve Sendikal Katılım, Ankara Üniversitesi Yayınları, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/465/5346.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016).
[253] Gülay Toksöz, a.g.m., s.6.

• Mevcut önyargılar ve elverişsiz durum, kadın istihdamına ilişkin olumsuz şartlar nedeniyle her geçen gün pekişmektedir. Bu da kadınların daha düşük ücret nedeniyle işe ara vermelerine etki etmektedir.

Yukarıda belirtilen sebepler doğrultusunda kadınların sendikaya bağlı olması ve bu doğrultuda faaliyette bulunmaları, gerek işverenler gerekse toplumsal baskılardan ötürü azalmıştır. Buna bağlı olarak yapılan araştırmalarda, kadınların sendikalaşma oranları ile çalışmış oldukları sektör ve işletmenin büyüklüğü arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı bulgulanmıştır. Küçük bir işletmede çalışanların sendikal faaliyetlere zaman ayırmadığı görülmektedir. Bununla beraber kadınların hamilelik, annelik vb. durumlarından dolayı işten ayrılmaları, kendilerini sendikal faaliyetlerden uzaklaştırmaktadır.[254]

Örneğin kadının aile yaşamındaki rolü ve sorumlulukları, mesleğinde terfi ettirilme imkânını kısıtlamaktadır. Bu eğilim bugün kadınlara yönelik ayrımcılığın esası olan, "cam tavan" kavramını ortaya çıkarmıştır. Kadınların, organizasyonların üst yönetim düzeylerine doğru ilerlemelerini durduran engeller, "cam tavan" olarak adlandırılmaktadır.[255]

4.2.2. Avrupa Kadın Lobisi

Orijinal adı European Women's Lobby (EWL) olan ve 1990 yılında on iki ulusal üye örgüt ile birlikte kurulan Avrupa Kadın Lobisi, Avrupa'nın en köklü ve eski sivil toplum örgütlerinden bir tanesidir. Avrupa Birliği kurumsal yapısı içinde kadın çalışmalarını genel olarak Avrupa Kadın Lobisi çatısı altında yürütmektedir.

Avrupa Kadın Lobisi'nin kadın haklarına yönelik yapmış olduğu çalışmaları daha iyi anlayabilmek adına; Avrupa Kadın Lobisi'nin tarihçesi, misyon ve değerleri ile organizasyon yapısı hakkında yapılan araştırmalara bu bölümde yer verilecektir.

---

[254] Barış Seçer, a.g.m., s.4.
[255] Barış Seçer, a.g.m., s.8.

4.2.2.1. Avrupa Kadın Lobisi'nin Tarihçesi

Avrupa Kadın Lobisi'nin kökenleri, 1987 yılında Londra'da düzenlenen bir konferansa kadar uzanmaktadır. 120 kadın, 85 kuruluş üyesi ve 50 milyon bireysel üyenin bir araya geldiği bu konferansta, kadın haklarının daha iyi savunulması ve temsilini sağlamak için bir yapının oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Avrupa Kadın Lobisi'nin kurulma gerekçesi; Avrupa 'da kadın çıkarlarını savunmak adına giderek yükselen bir farkındalığın yaratılması düşüncesidir. Bu amaç etrafında bir araya gelen üyeler, kadınlar ve kadın kuruluşları arasında köprü vazifesi görmektedirler.[256]

Avrupa Kadın Lobisi, Avrupa düzeyinde faaliyet göstererek geniş bir kitleye hitap etme imkânını elde etmiştir. Aynı zamanda vatandaşlar ile Avrupalı kanaat önderleri arasında diyalog ve gelişimi kolaylaştırmaktadır.

4.2.2.2. Avrupa Kadın Lobisi'nin Misyon, Vizyon ve Değerleri

Avrupa Kadın Lobisi, feminist bir perspektif içinde aşağıda yer alan değerlere dayalı vizyon doğrultusunda hareket etmektedir.[257]

- Eşitlik
- Dayanışma
- Saygı
- Özgürlük
- Barış
- Adalet
- Güçlendirme

[256] http://www.womenlobby.org/-History-?lang=en (Erişim Tarihi: 16.10.2016).
[257] http://www.womenlobby.org/-History-?lang=en (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

• İş birliği ve Uzlaşma

• Sorumluluk yaratma

• Açıklık ve şeffaflık

• Bağımsızlık

Avrupa Kadın Lobisi, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği sağlamak amacıyla gerek kamusal alanda gerekse özel alanda var olan tüm ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını, kendi misyonu olarak benimsemiştir. Bununla birlikte Avrupa Kadın Lobisi, kadın ve erkek arasında var olan eşitsizliğin kaldırılmasının yanı sıra, bağımsızlığın, özgürlüğün, adaletin ve sorumluluğun eşit şekilde dağılımının gerçekleştirilmesi görevini de üstlenmektedir.

4.2.2.3. Avrupa Kadın Lobisi'nin Organizasyon Yapısı

Avrupa Kadın Lobisi, demokratik ve şeffaf usullere yönelik üye tabanlı bir organizasyona sahiptir. Avrupalı kadınların çıkarlarının eşit bir şekilde temsil edilmesini sağlamak için, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler ile yakın işbirliği içinde çalışmaktadır.[258]

Avrupa Kadın Lobisi 2011 yılı organizasyon yapısı, aşağıdaki organlardan oluşmaktadır:

• Genel Kurul

• Yürütme Komitesi

• Yönetim Kurulu

• Sekreterlik

• Üye sayısı 2500 den fazla olan Sivil Toplum Örgütleri

[258] http://www.womenlobby.org/-History-?lang=en (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

• Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Rasathane

Avrupa Kadın Lobisi Genel Kurulu; ulusal ve Avrupa üyesi kuruluşlardan yaklaşık 100 delegenin yanı sıra Ortak üyeler ile bir araya gelerek yılda bir kez toplanmaktadır. Yönetim Kurulu ise yapılacak eylemler vb. kararlar almak için yılda üç kez bir araya gelmektedir. İdari Kurul ise bir başkan, iki başkan yardımcısı, 1 sayman ve 3 üye olmak üzere toplam 7 kişiden oluşmaktadır. Brüksel merkezli Genel sekreterlik tarafından organizasyonlar koordine edilmektedir.[259]

4.3. Kadının Kimliği ve Kadın Hakların Yapısal Görünümü

Kadın haklarının yapısal görünümü konusu, Avrupa Birliği sisteminin kabul edilmesiyle birlikte, kadına tanınan, doğum izni, ebeveyn izni, çalışma saatleri bakımından yenilikler ölçüsünde ele alınıp incelenecektir.

4.3.1. Doğum İznine Yönelik Düzenlemeler

Çalışan kadınların hamilelik ve emzirme dönemlerine ilişkin hakları, Avrupa Birliği tarafından 92 /85 / EEC Sayılı "Gebe, Doğum Yapmış ve Emziren Kadınların İşyerlerinde Sağlık ve Güvenliklerinin İyileştirilmesine İlişkin Asgari Önlemlerin Belirlenmesine Dair Yönerge" ile güvence altına alınmıştır. Buna göre çalışan kadınlar, işverene hamile olduğunu bildirmesinden itibaren doğum öncesi ve sonrasında en az 14 hafta ücretsiz izin hakkına sahiptir.

Bununla birlikte AB'ye uyum sürecinde 2003 yılında yenilenen İş Kanunu ile Türkiye'de daha önce 12 hafta olan ücretli doğum izni, 16 haftaya çıkarılmıştır. Kadın işçi bu sürenin tamamlanmasının ardından isterse 6 ay ücretsiz izin de alabilmektedir. Kadın memurlar için de bu süre 12 aya kadar uzatılabilmektedir.[260]

---

[259] http://www.womenlobby.org/-History-?lang=en (Erişim Tarihi: 16.10.2016).
[260] *100 Konuda Avrupa Birliği'nin Günlük Hayatımıza Etkileri*, İstanbul 2010, s.25.

4.3.2. Hamile Ve Yeni Doğum Yapmış Emziren Kadına Yönelik Düzenleme

Hamile ve yeni doğum yapmış olan kişilerle ilgili çalışma koşullarının nasıl olacağı konusunda hem devletin hem de işverenin alması gereken tedbirler belirlenmiştir. Bu doğrultuda risk içeren yerlerde kadınların çalışmaması ve radyasyon içeren ve kimyasal tehlike arz eden ortamdan uzak tutulmaları istenmektedir.

Hamile ve emziren kadınların yaptığı görevler fiziki ve ruhsal durumlarını tehlikeye düşürebilecek işler ise, işveren tarafından farklı bir pozisyona aktarılmaları gerekmektedir. Bununla birlikte eğer farklı bir iş alanına geçirilme imkanları yoksa, normal çalışacakları iş sağlanıncaya kadar geçici olarak işe ara verme imkanı sunulmalıdır. Hamile ve emziren kadınların doğumdan sonraki altı aylık süre boyunca hastane onaylı özel gece işlerinde çalışma izni kağıdına sahip bulunmadıkları takdirde akşam saatlerinde çalıştırılması yasaktır.[261]

4.3.3. Ebeveyn İznine Yönelik Düzenlemeler

Çalışan kadınların ve erkeklerin, çocuklarının bakımı ile ilgili olarak çıkartılan 96/34/EEC Sayılı Ebeveyn İzni Yönergesi ile çocukları sekiz yaşına gelinceye kadar üçer aylık süreler ile izin almaları sağlanmıştır. Bu izin boyunca işverenin herhangi bir şekilde işçiyi işinden çıkartması veya iş akdini feshi mümkün değildir.[262]

[261] İ. Alper Arısoy ve Nurten Demir, a.g.m., s.720.
[262] Nazan Moroğlu, a.g.m., s.8.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADIN KİMLİĞİ VE KADIN HAKLARI

5.1. Türkiye'de Kadının Kimliği ve Kadın Haklarına Tarihsel Bakış

Bu bölümde Türkiye'deki kadının kimliği ve kadın hakları ele alınacaktır. Ancak konuyu daha detaylı inceleyebilmek adına Türkiye'deki kadın hakları, üç döneme ayrılarak değerlendirilecektir. Birinci dönem; 1920-1960 arası dönem, ikinci dönem; 1960-1980 yılları, üçüncü dönem ise; 1980'den günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır. Her döneme ilişkin olarak, Türkiye'de bulunan kadının hakları ve kadının kimliği sorgulanacaktır.

5.1.1. 1920-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Kadının Kimliği ve Kadın Hakları

Türkiye'de kadın kimliğinin ana unsurlarına baktığımızda ataerkil bir sistemin etkisi altında kaldığı görülmektedir. Toplum tarafından diğer ülkelerde mevcut olan görünmez baskı, Türkiye'de de maalesef geçerlidir. Kadın erkek eşitliği fiili anlamda geçerli olmuş, gerçek anlamda ise pek fazla etkili olamamıştır. Türk kadınının toplumdaki konumunu ve rolünü belirleyen en önemli dönem ise, 1919-1923 yılları arasında Mustafa Kemal önderliğindeki Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşanmıştır. Kadın açısından bakıldığında, bu savaşa "Kadının Kurtuluş Savaşı" adı da verilebilir.[263]

Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadınlarının göstermiş olduğu gayret ve üstün başarı, Atatürk'ün sözlerine şöyle yansımıştır:

> "*Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir milletinde Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkanı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını 'Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım. Milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar hizmet gösterdim diyemez'... Belki erkeklerimiz memleketi istila eden düşmana karşı süngüleriyle düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında ispat-ı vücut ettiler.*

[263] Emel Doğramacı, *Cumhuriyet Döneminde Kadın Haklarının Gelişmesi, Türkiye'de Kadın Hakları, Sorunları ve Çözüm Yolları*, YediTepe Üniversitesi Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul 2009, s.25.

Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat menba'larını kadınlarımız işletmişlerdir… Çift süren, tarlayı eken, ormandan keresteyi, odunu getiren, mahsulatı pazara götürerek paraya kalbeden, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, soğuk demeyip, cephenin harp malzemesini taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakar, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen ta'siz ve takdis edelim".[264]

Kurtuluş Savaşı sonrasında Türk kadınının hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Bunda Atatürk'ün izlemiş olduğu politikaların katkısı büyüktür. Atatürk; ulusun refah ve gelişiminin ancak laik, demokratik, çağdaş ve kadın-erkek eşitliğine dayanan bir devlet anlayışı ile gerçekleşeceğine inanmıştır.

Atatürk kadın-erkek eşitliğini anlatan konuşmasında şunları söylemiştir:

"*Kadınlarımızın aydınlanma ve akıl yolunda erkeklerimizle yan yana yürümekte olduklarını ve kendilerini ispat ettiklerini memnuniyetle müşahade ediyoruz. Yine memnuniyetle müşahade etmekteyiz ki, kadınlarımızın erkeklerden geri kalan hiçbir yanı yoktur. Kadın ve erkeklerimizi birbirine eşit cinsler olarak görmekte ve bundan gurur duymaktayım. Kadınlarımızın hiçbir suretle erkeklerden geri kalmaması ve hatta kimi durumlarda onları geçmiş bulunmaları bizler için bir övünç meselesi olmaktadır*".[265]

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere, kadın ve erkeklerin eş değerde olması gerektiğine inanan Mustafa Kemal Atatürk bizlemiş olduğu tüm politika ve inkılaplarında eşitlik ilkesini uygulamıştır. Atatürk döneminde kadın haklarına yönelik yapılan düzenlemeler; Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Medeni Kanun'un

---

[264] Şefika Kurnaz,, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.125, Naklen: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, Ank., 1981, ss.147-148

[265] Emel Doğramacı, a.g.e., s.26. Naklen: *Atatürk Söylev ve Demeçleri II*, s.152.

kabulü, yeni alfabe ve buna bağlı olarak harflerde yapılan düzenlemeler kadının siyasal hayata katılmasını sağlayan çalışmalardan oluşmaktadır.

5.1.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanununun (Eğitim Birliği Kanunu) Kabul Edilmesi

1924 yılında çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretim alanında çok önemli bir adım atılmıştır. Daha önceleri eğitim ve öğretim alanının iki farklı yerde (medrese ve okul) olması kaldırılarak, eğitim ve öğretim faaliyetleri tek bir çatı altında birleştirilmiştir. Bu yasa ile ilköğretim, kız ve erkek çocukları için zorunlu ve karma bir hale getirilmiştir.[266] Bundan böyle kız ve erkek çocuklarının cinsiyete dayalı ayrım uygulanarak eğitim ve öğretime alınması ortadan kaldırılmıştır. Atatürk'ün çıkartmış olduğu bu yasa, aynı zamanda kızların okuma yazma oranlarını da yükseltmesi bakımından önem arz etmektedir.

5.1.1.2. 1926 Yılında İsviçre Medeni Kanununun Kabul Edilmesi

1 Mart 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi, en az Tevhid-i Tedrisat Kanunu kadar kadın hakları açısından önem arz etmektedir. Bu yasaya göre; şeriat kaldırılarak evlilik, boşanma, miras hukuku ve tanıklık etme konusunda kadın ve erkeğe eşit haklar tanınmıştır. Kadının tanıklığı kabul edilmiş, kadına özgürce boşanabilme, evlenme ve miraslardan eşit şekilde yararlanabilme hakkı verilmiştir.

5.1.1.3. 1928 Yılında Yeni Alfabe ve Yeni Harflerin Kabul Edilmesi

Arap Harflerine dayanan okuma ve yazmanın, çok zor olması nedeniyle 1928 yılında Latin Harfleri kabul edilerek, okuma yazma oranının arttırılması planlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, uzmanlara yeni alfabeye geçilmesinin ne kadar zaman alacağını sorduğunda "En az beş yıl "yanıtını alır. Bunun üzerine verdiği karşılık öğreticidir: "Beş ayda bitirmeliyiz" der.[267] Atatürk'ün ne kadar kararlı olduğu bu sözlerinden de anlaşılmaktadır. Bu harflerin halk arasında benimsenebilmesi adına çok hızlı çalışmalara girişilmiştir. Böylelikle kadın erkek

[266] Emel Doğramacı, a.g.e., s.21.
[267] Emel Doğramacı, a.g.e., s.22.

okuma yazma oranındaki mevcut dengesizlik bir ölçüde azaltılmıştır. Seferberlikler düzenlenerek okuma yazma bilmeyenlere dersler verilmiştir. Bu çalışmanın karşılığı özellikle kadın okur-yazar oranının artmasıyla alınmıştır.

5.1.1.4. Kadınlara Siyasal Haklarının Tanınması

Kadın hakları açısından devrim niteliği taşıyan söz konusu inkılap sayesinde kadınlar, kendi seslerini bundan böyle mecliste duyurabileceklerdir. Erkekler kadın sorunları ile ilgili düzenlemelere pek değinmediklerinden, kadınlar kendi sorunlarını dile getirip çözmek istemişlerdir. Bu dönemde kadınların kendi haklarını savunmalarına imkan verilmiştir. Bununla birlikte kadınlara siyasal hakların Avrupa Birliği ülkelerinden önce tanınmış olmasının ayrıca büyük önemi vardır. Birçok Avrupa ülkesinden önce gerçekleştirilen düzenlemeler, Atatürk döneminde kadına bakış açısının nasıl olduğunu da ortaya koymaktadır. Türkiye'nin kadınlara siyasal alanda bu kadar fazla hak ve eşitlik tanıması, diğer ülkelerin kendisine gıpta ile bakmalarına neden olmuştur. Bu konu, aynı zamanda gerek Atatürk'ün gerekse Türkiye'nin uluslararası alanda örnek alınmasını sağlamıştır.

Kadın açısından yasal alanda yenilikler getiren kanunlardan ilki, kadınlara 1930 yılında belediye seçimlerine katılma hakkı verilmesidir. İkinci olarak 1933 yılında çıkartılan Köy Kanunu'nun 20'nci ve 25'inci maddelerinde yapılan değişiklikler ile kadınlara köyde muhtar olma ve ihtiyar kuruluna seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Bu maddenin kabul edilmesinden sonra ilk kadın muhtarımız Aydın-Çine/karpuzlu nahiyesinin merkezi Dereköy'den Gül Esin olmuştur.[268]

5 Aralık 1934'te Anayasa'da yapılan değişiklik ile kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme hakkı tanınmıştır. Kadınların meclise girebilmelerine imkan tanıyan bu madde ile 8 Şubat 1935 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi 5. Dönem seçimleri sonucunda 17 kadın milletvekili ilk kez meclise girmiş, ara seçimlerde ise bu sayı 18'e yükselmiştir.[269]

---

[268] Belkıs Konan, "Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci", *AÜHFD*, C.1, S.60, 2011, s.10.
[269] Feyza Yılmaz, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanma Süreci ve Siyasi Etkinlikler", GÜHFD, 2015, S.2, s.138.

Kadın hakları bakımından 1920 ile 1960 arasındaki dönem, oldukça verimli geçen yıllar olmuştur. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle başlayan süreç, Atatürk ilke ve inkılapları ile zirve noktasına ulaşmıştır. Bu süreçte kadın ve erkek eşitliği ön plana alınarak, var olan ayrımcılık önlenmek istenmiştir. Atatürk'ün 1938 yılında hayatını kaybetmesi ile kadın hakları konusunda başlatılan bu devrim, yavaş yavaş etkisini yitirmeye başlamıştır. Bundan sonra ise 1960 yılına kadar önemli bir gelişme yaşanmamıştır.

5.1.2. 1960- 1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kadının Kimliği ve Kadın Hakları

Türkiye'de 1960 - 1980 arası yıllar, oldukça sıkıntılı bir dönemdir. Türkiye bu dönemde iki tane darbe yaşamıştır. Yaşanılan bu gelişmeler neticesinde Türkiye-AB ilişkileri de belirli bir süre askıya alınmıştır. Avrupa Birliği açısından ülkede darbe yapılarak hükümetin düşürülmesi, adaylık sürecimizin uzamasına neden olmuştur. Bu aşamada kadına yönelik herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir.

5.1.3. 1980 Sonrası Süreçte Kadın Hakları

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin yeniden düzenlenmesiyle beraber, kadın hakları konusunda da çalışmalara başlanmıştır. Bu bölümde Türkiye'de kadın hakları, Avrupa Birliği müzakere sürecinde yapılan çalışmalar ile Avrupa Sosyal Şartı'nda kadın haklarına yönelik kabul edilen maddelere uyum kapsamındaki anayasal düzenlemeler ve onaylanan yönetmelik çerçevesinde ele alınacaktır.

5.1.3.1. Türkiye'de Kadın Haklarına Yönelik Anayasal Düzenlemeler

1982 Anayasası ile kadın haklarına getirilen düzenlemeler, bu başlık içerisinde ele alınacaktır.

5.1.3.1.1. Kanun Önünde Eşitlik

1982 yılında kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. Maddesi'ne göre: "Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç,

din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir".[270] Bu maddede belirtilmiş olduğu üzere, kadın ve erkek arasında var olan cinsiyete, dini inanç veya başka bir sebebe dayanan her türlü faktörün geçersiz olduğu vurgulanarak kadın ve erkeğin her koşulda eşit olduğu Anayasa'nın 10. Maddesi ile bir kez daha ortaya konulmuştur. Kadın ve erkek arasında en fazla görülen cinsiyete dayalı ayrımcılık böylelikle önlenmiştir.

5.1.3.1.2. Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler

Anayasanın 3'üncü bölümünde ele alınan sosyal ve ekonomik hak ve ödevler başlığındaki bu düzenlemenin 41'inci maddesi ile Ailenin Korunması kabul edilmiştir. Söz konusu madde ile: "Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır." 42'nci madde ile de ilköğretimin kız ve erkek çocuklar için yasal ve mecburi olduğu belirtilmiştir.

Burada kız çocuklarını okullara göndermeyen aileler için belirli bir yaptırıma tabi tutulmalarının caydırıcı olacağı düşüncesiyle ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Türkiye, Avrupa Birliği kapsamında kadın-erkek eşitliğini her alanda geçerli kılmaya çalışmıştır.

5.1.3.1.3. Milletlerarası Antlaşmaları Uygun Bulma

Usulüne uygun şekilde yürürlüğe konulmuş olan Milletlerarası Antlaşmalara uyum sağlayacağını, Türkiye de taahhüt etmiştir. Bu konu hakkında Anayasa Mahkemesine aykırılık iddiasıyla başvurulamaz.[271]

5.1.3.2. Türk Medeni Kanununda Yapılan Düzenlemeler

1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Türk Medeni Kanunu'na göre kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere yapılan bazı değişiklikler şunlardır:

---

[270] http://www.yasalar.org/anayasa/madde-10/ (Erişim Tarihi: 16.10.2016).
[271] Servet Armağan, "1982 Anayasası'nda Uluslararası Andlaşmaların İmzalanması ve Onaylanması Sistemi", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/armagan.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

•Eski Medeni Kanunda belirtilen "Ailenin Reisi Kocadır" hükmü kaldırılmış, bunun yerine; "Evlilik birliğini eşler birlikte yönetirler" hükmü getirilmiştir. Bu madde ile aile içinde doğrudan erkek egemenliğine vurgu yapılmasına son verilerek, kadının da aile içinde en az erkek kadar söz sahibi olması gerektiği bildirilmiştir.

• Eski Kanunda evlilik birliğini temsil hakkı, bazı haller dışında kocaya ait iken, yeni Türk Medeni Kanunu'nda evlilik birliğinin temsili eşlerin her ikisine de verilmiştir.

• Evin seçimini kocanın yapacağı hükmü değiştirilerek, eşlerin oturacakları evi birlikte seçecekleri hükmü getirilmiştir.

• Kadına önceki soyadını, kocasının soyadından önce gelecek biçimde kullanabilme hakkı veren 1997 yılındaki değişiklik yeni yasada aynen benimsenmiştir.

• Yeni Medeni Kanunda eşlerden birinin meslek ve iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda olmadığı hükmü getirilmiştir. Bu düzenlemeyle eşler mesleklerini diğer eşten izin almadan da sürdürebileceklerdir.

• Yeni Kanun, vesayeti kabul yükümlülüğünü sadece erkek ve koca için öngören maddeyi, kadın-erkek eşitliğini zedelediği için tamamen kaldırmıştır.

• Yeni Kanun mirasın taksiminde, tereke malları arasında yer alan ve ekonomik bütünlüğü bozulmaması gereken tarımsal taşınmazların hangi mirasçıya devredileceği konusunda, erkek çocuklara kızlara nazaran öncelik tanıyan eski hükme yer vermemiştir.

• Daha önce evlenme için müracaat yeri, erkeğin oturduğu yerin evlendirme memurluğu iken, Yeni Kanunda kadın veya erkeğin oturduğu yerdeki evlendirme memurluğu olarak düzenlenmiştir.[272]

[272] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic_yazici?P4=6248&P5=B&page1=51&page2=51 (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

Avrupa Birliği süreciyle birlikte kanunlarımızda mevcut olan erkek egemenliği ortadan kaldırılmıştır. Bu düzenleme hem kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olması açısından önemli, hem de Avrupa Birliği'nin üstlenmiş olduğu kadın-erkek eşitliği konusu ve fırsat eşitliğine uyum kapsamında gereklidir. Kadının oturacağı yerden tutun da, çalışacağı mesleğe kadar herşeyin erkek tarafından belirlenmesi, kadının söz hakkının olmadığını gözler önüne sermektedir. Yine kadının anne kızlık soyadını evlendikten sonraki soyadından önce kullanabilmesi, kadının en doğal haklarından bir tanesidir.

Medeni Kanunumuzdaki bu düzenleme ile, yıllardır kadınların ikinci planda kalmasına neden olan zihniyetin yerle bir edilmesi sağlanmış ve Avrupa Birliği mevzuatına yakınlaşmamız mümkün hale gelmiştir.

5.1.3.3. Türk Ceza Kanununda Yapılan Düzenlemeler

Kadın-erkek eşitliğine ilişkin Türk Ceza Kanunumuzda cinsel tacize yönelik hükümlere yer verilmiş ve kadın ve kız ayrımı biçimindeki tanım ortadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte cinsel suçun eşe karşı işlenmesi durumunda soruşturma ve kovuşturma, mağdurun şikayetine bağlı tutulmuştur.[273]

Eski Türk Ceza Kanunu'nda, cinsel saldırı ya da kız-kadın kaçırma suçlarında "etkin pişmanlık" dan yararlanarak, cinsel saldırıda bulunan kişinin mağdurla evlenmesi halinde cezasının beş yıl ertelenmekteydi. Beş yıl süre ile evliliğin sürmesi halinde de suçlunun cezasını ortadan kaldıran hüküm, 2004 yılında AB uyum yasaları ile Türk Ceza Kanunu'ndan çıkartılmıştır.[274]

5.1.3.4. Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla, Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik

Gebe veya emziren kadının çalışma şartlarının neler olduğu, hangi koşullarda çalışması gerektiği, izin alma dönemlerinin düzenlendiği bu yönetmelik, 2004 yılında kabul edilmiştir. Buna göre fiziksel ve zihinsel risklere de işveren tarafından dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Yeni doğum

[273] http://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-0328.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016).
[274] http://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-0328.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

yapmış işçinin olayı izleyen sekiz haftalık süre sonunda ve emziren kadınların altı aylık süre bitiminde de, hekimlerce çalışması uygundur raporu verilmeden gece çalıştırılmaları yasaklanmıştır.

Çalışan kadınların hamilelik dönemlerini bildirmesiyle beraber, işverenin bu konuda tedbirleri alması gerekmektedir. Gebe çalışanların doğumdan önce ve sonrasında sekizer hafta olmak üzere toplam 16 haftalık izin süresi vardır.

5.2. Türkiye'de Çalışma Mevzuatında Kadın Hakları Konusunda Yapılması Öngörülen Düzenlemeler

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yapılan çalışmalar neticesinde kadın hakları bakımından alınması gereken önlemler tespit edilmeye edilmiştir.

Türkiye'nin kadın hakları açısından özellikle cinsiyet eşitliğini sağlayabilmesi amacıyla bilgilendirici ve çalışmaları koordine edici bir misyonla 1989 yılında kurulmuş olan Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, her alanda cinsiyete dayalı ayrımcılığın kaldırılması için yasal ve idari düzenleme çalışmalarını başlatmış, bunların bir kısmını da yasa tasarısı haline getirmiştir.[275] Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün düzenli olarak takip ettiği çalışmaların yanı sıra birtakım acil düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düzenlemeler şunlardır:[276]

• Anayasamızın 10. Maddesinde belirtilen: "Herkes dil, din, cinsiyet, yaş, dini inanç vs. bakımından ayrım gözetmeksizin kanun önünde eşittir" ifadesi, kadın erkek eşitliği için yeterli değildir. Sadece yasalar önünde değil, gerçek anlamda da düzenlemelerin olması gerekmektedir. Ancak bu şartlar etrafında kadın-erkek eşitliğinden bahsedilebilir. Bunun dışında kadına yönelik özel önlemlerin alınması; yani kadına yönelik pozitif ayrımcılığın yapılmasının da, yasalarımıza dahil edilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

---

[275] *100 Konuda Avrupa Birliği'nin Günlük Hayatımıza Etkileri*, İstanbul 2010, s.23.
[276] Meryem Dinç, *Çalışma Hayatındaki Kadın ile İlgili Hukuki Düzenlemeler*, Kamu İş Verenleri Sendikası, Ankara 2000, C.6, S.3, s.15-17.

• Ebeveyn İzni konusunda gerekli müessesenin oluşturulması gerekmektedir.

• Ücretli izin sonrasında 4,5 aylık süre için geçerli olan günde 1,5 saatlik süt izni hakkının tüm is kanunlarında ve 657 sayılı Kanunda birbirine uyumlu olarak düzenlenmesi gereklidir.

• İşyerinde emzirme odası ve kreş açma yükümlülüklerinin tespitinde kadın-erkek ayırımı yapılmaksızın çalışan sayısı dikkate alınmalıdır.

• Çalışma yaşamında kadın ve erkek için fırsat eşitliğine yönelik çalışmalar artırılmalıdır.

• 657 sayılı Kanuna tabi çalışan erkeklerin askerlik sürelerinin intibaklarında dikkate alındığı gibi, kadın çalışanların da doğumlara ilişkin yasal ücretli ve ücretsiz izin süreleri intibaklarında göz ardı edilmemelidir.

• Kadın istihdamı için önemli bir yere sahip olan kısmi zamanlı çalışma, evde çalışma gibi esnek çalışma türleri yasal düzenlemeye kavuşturulmalıdır.

5.3. Türkiye'de Kadın ve Aile Politikalarına Yön Veren Kurum ve Kuruluşların İncelenmesi

5.3.1. Aile Araştırma Kurumu

Türkiye'de aile politikalarının oluşturulmasında belirleyici kurum, Aile Araştırma Kurumu'dur. Söz konusu kurum, yapmış olduğu araştırmalar, yayınlar, çalıştaylar aracılığıyla 1980'lerin sonundan itibaren ülkenin aile politikalarının belirlenmesinde bir hayli olmuştur. Bu bölümde Aile Araştırma Kurumu'nun tarihçesi, yapısı ve işleyişi, kadın ve aileye ilişkin çalışmaları ele alınmıştır.

Aileyi temel alan kurumsal düzenlemeler, aile odaklı sorunlardaki artışla birlikte önem kazanmıştır. Nitekim Batı Avrupa ülkelerinde İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra aile alanında hizmet veren kurumların ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de ise ancak 1980'lerin sonunda ANAP hükümeti

tarafından Aile Araştırma Kurumu-AAK, kurulmuştur.[277] Türkiye'de güçlenen feminist hareketin baskıları ve CEDAW(Kadına Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)'ın gereklilikleri arasında yer alan ve kadına ait politikaların geliştirilmesi için kamusal bir kurumun oluşturulması sürecinde KSGM(Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü)'nin yanında, stratejik olarak aileyi de temel alan bir birimin ortaya çıkarılması isteği üzerine 1989 yılında AAK kurulmuştur[278]. Ancak, AAK muhafazakâr bir bakışla ailenin bir üyesi olarak kadını ele almıştır. Kadın kavramı, burada feministlerin bakış açısından farklı şekilde, ailenin temeli olarak kabul edilmiş ve sorunlar daha çok aile birliğini sağlayıcı yönde ele alınmıştır.[279] Kadın bağımsız birey olmanın dışında daha çok aile birliğini sağlayıcı bir öğe anlamında düşünülmüştür. Aileyi, tüm bireyler düzeyinde geniş bir eksende araştırma konusu yapan kurum konuyla ilgili çalışmalarını, araştırmalarını daha çok feminist kadınların parçalayıp yok etmek istedikleri ailenin birliğini ve sürekliliğini sağlayıcı yönde gerçekleştirme amacı izlemiştir. Özellikle AAK, feministlerin eleştirilerine hedef olan aileyi kurtarma hamlesi olarak algılanmıştır. Uzun yıllar feministlerin yoğun eleştirisine maruz kalan kurum, 1991 yılında DYP-SHP koalisyonuyla birlikte etkinliğini yitirerek, araştırmalarını durdurmuş ve yalnızca personel istihdam eden kızak bir kuruluş haline dönüşmüştür. İlk olarak 1989 yılında Aile Araştırma Kurumu adıyla kurulmuş olan günümüzdeki Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 13.11.2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5256 sayılı Teşkilat Kanunu ile Genel Müdürlük olarak yeniden yapılandırılmıştır. Sonrasında ise, T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü olarak Başbakanlığa bağlı faaliyetlerini sürdürmüştür. Son düzenlemeyle birlikte kurum, 08.06.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na

[277] Anayasamızın 41. maddesi "Ailenin Korunması" başlığı altında şu hükümleri getirmiştir; "Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar." 41. Madde ile aile alanında çalışacak bir kurumun oluşturulması gereğinin, en temel yasa olan Anayasamızda özellikle belirtildiği görülmektedir. 29 Aralık 1989 tarihinde 396 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı ilk kurumsal düzenleme olarak kuruluş gerekçesini Anayasa'nın söz konusu amir hükmünden almaktadır (AAK).

[278] Gül Aktaş, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.30, S.1, Haziran-Temmuz 2013, s.53-72.

[279] http://saglikligun.blogspot.com.tr/2008/09/feminizm.html (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 5256 sayılı kanuna göre Genel Müdürlüğün amacını; ülkedeki sosyal sorunları tespit etmek ve buna yönelik çözümler geliştirerek Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılmasına yönelik ulusal ve uluslararası bilimsel araştırmalar yapmak veya yaptırmaktır. Genel Müdürlük projeler üreterek, bunları desteklemek ve projelerin uygulamaya konulmasını sağlamak ve aileye yönelik millî bir politikanın geliştirilmesine yardımcı olmakla yükümlüdür. Aileye yönelik milli bir politikanın oluşturulmasını amaçlayan Aile Araştırma Kurumu; 'aile eksenli' sosyal araştırmalar ve çalışmalar üzerine yoğunlaşmıştır.[280] Aile Araştırma Kurumu, bu amaçlar doğrultusunda sosyal alanda politika üreten, sosyal politikaların uygulanmasında karar alan bir kurumdur. Son dönemlerde aile odaklı çözüm politikalarının oluşturulmasını amaçlayan kurum daha çok ekonomik, sosyal, kültürel ve demokratik alanda eşitsizliklerin giderilmesi gerektiğine odaklanmakta; ancak aile içerisinde dezavantajlı ve geleneksel cinsiyetçi rollerle tanımlanan kadının güçlendirilmesine yönelik politikalar geliştirememektedir. Ekonomik alanda daha çok gelir dağılımının iyileştirilmesi, görece yoksulluğun azaltılmasına önem vermekte, sosyal alanda toplumsal değerlerin kuvvetlenmesi, çocukların ve gençlerin hayata hazırlanması, toplumda dayanışma ve yardımlaşma mekanizmalarının işlemesini amaçlamakta, kültürel alanda ortak yaşam kültürünün oluşması, beşeri sermayenin paylaşılması, demokratik alanda demokratik değerlerin benimsetilmesi, ayrımcılığın ve eşitsizliğin giderilmesi konularını önceleyerek, bu hususlara yönelik politikalar geliştirmeye odaklanmaktadır.633 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurumun amaçları genişletilerek uygulamaya yönelik hedefler belirlemek suretiyle daha fonksiyonel hale getirilmeye çalışılmıştır. Daha önce kurum sadece yayın, araştırma ve proje odaklı süreçte yer alırken; yeni düzenlemeyle uygulayıcı, işbirliği ve koordinasyonu sağlayıcı bir kurum olarak kendisini tanımlamıştır.

---

[280] http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/542935d5369dc32358ee2a8a/idare_faaliyet_idare_faaliyet.doc (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Aile Araştırma Kurumu, yıllar içinde kadın-erkek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini ana politikalar içinde yerleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak burada kadın yalıtılmış bir birey olarak ait olduğu aile dışında tanımlanmaya çalışıldığı için, sorunun kaynağı olan aileye odaklanılmadan üretilen politikalar çözüm getirmemiştir. Bu nedenle Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, aileye ve ailenin sorunlarına mercek tutan ve kadını aileden koparmadan politika üreten bir anlayış ile çözüm üretmeyi hedefleyen yaklaşım içerisinde hareket etmektedir. Güçlü aile içinde güçlendirilmiş kadın anlayışı, bu kurumun temel felsefesini oluşturmakta ve toplumsal anlamda yaşanılan tüm sorunların çözümünde etkili olacağı düşünülmektedir.[281]

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliğinin yanında, Aile Eğitim Programı ve Evlilik Öncesi Eğitim Programları ile Türkiye'nin her şehrinde eğitici eğitmenler yetiştirmekte ve yerelde aile içi iletişim, aile ve sağlık, kadın-erkek eşitliği, şiddetin önlenmesi, hukuk ve kadın konularında halkın bilinçlenmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak eğitici eğitmenler yetiştirildikten sonra sürecin nasıl işleyeceği konusunun açık olmaması ve yerel yönetimlerde kurumların benimsedikleri yönetim felsefesi arasındaki farklılıklar, bu eğitimlerin çok da gündeme gelmemesi sonucunu da doğurmaktadır.

5.3.2. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)

Türkiye'de kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik ulusal bir politika belirlenmesinden sorumlu esas kurum, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'dür. Müdürlük kuruluşundan itibaren kadın odaklı politikaları ile ön plana çıkmış ve yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini yerleştirmeye çalışmıştır. Bu kısımda kadın politikalarının oluşturulmasında Müdürlüğün kuruluşundan itibaren yaptığı çalışmalar, eğitimler, ulusal ve uluslararası projeler değerlendirilmiştir. Verilen bilgiler, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün web sayfasından[282] ve Müdürlüğün kütüphanesinden elde edilmiştir.

---

[281] Ayşen Gürcan, "Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi ve Aile Araştırma Kurumu", *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2006, C.1, S.3, s.57.
[282] http://www.kadininstatusu.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadınların sosyal yaşamın her alanında güçlendirilmesine yönelik politikaların geliştirilmesinden ve uygulanmasından sorumlu birimdir. Bu yönüyle KSGM, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan ulusal bir kurumsal mekanizma konumundadır.[283] 1990 yılında kadınlara eşitlik sağlanması temelinde, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettikleri statüyü kazandırmanın yanında uluslararası kararlara hükümetin belli ölçüde de olsa uyma zorunluluğu, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün kurulmasını gerekli kılmıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik ulusal düzeyde bir politika oluşturmadan sorumlu esas kurumdur. İlgili kurum, Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) adı ile 20 Nisan 1990 tarihinde "Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı" ibaresiyle Başbakana bağlı olarak kurulmuş ve 25 Ekim 1990 tarihinde; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı oluşturulan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü sonrasında Başbakanlığa bağlanarak kadın konuları ile ilgili bir Devlet Bakanlığı emrine verilmiştir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, daha güçlü bir yapıya kavuşturulması amacıyla 13 Ekim 1993 tarihinde 514 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı'nın ana hizmet birimlerinden biri olarak yeniden yapılandırılmıştır.[284]

Önce Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlanan kurum, daha sonra Başbakanlığa bağlı olarak, bir Devlet Bakanlığı'nın bünyesinde Genel Müdürlük düzeyinde bir yapı haline getirilmiştir. Bu durum kadın sorununun Başbakanlık düzeyinde, politika uygulanmasını gerektiren bir mesele olarak kabul edildiğinin ve Türkiye'de kadın-erkek eşitliğini sağlamanın bir "kamu sorumluluğu" olduğuna dair ilk resmi kabuldür.[285] 2002 yılından itibaren de, kurum, hem kadın politikalarını belirlemek, hem de ulusal ve yerel düzeyde uygulanmasını sağlamak hedefini benimsemiştir. 1997 yılında KSGM'nin koordinasyonunda ve valilikler bünyesinde 13 ilde kadının statüsü birimleri kurulması

[283] Yıldız Ecevit, *Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları, Ankara 2007, s.1.
[284] Sabite Güleç, *Kadın Girişimciliği-Karaman Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman 2011, s.30 vd.
[285] Selma Acuner, *Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitliği ve Resmi Kurumsallaşma Süreci*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, s.8.

kararlaştırılmıştır. [286] Ancak bu birimler, İstanbul ve Bursa illeri dışında oluşturulamamıştır. Valilikler bünyesinde bu birimlerin oluşturulmasındaki amaç, Devletin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını hazırlamak; yasama, yürütme ve yargı kurumlarını bu doğrultuda harekete geçirmek; bakanlıklar ve kamu kurumlarındaki merkezi ve yerel uygulamaları koordine etmek ve izlemekle görevli yetkili bir mekanizma oluşturmaktır. Bu nedenle KSGM'nin, bu görevi yapacak şekilde, merkezde ve yerel düzeyde yeniden örgütlenmesi, gerekli kadroların ve kaynakların sağlanması, kamunun yeniden yapılandırılması ve yönetişim anlayışının geliştirilmesi yaklaşımı çerçevesinde gerekli görülmüş ise de hedefler uygulamaya geçirilememiştir. Bunun en önemli nedeni kanunda yapılması öngörülen eksikliklerin sonra ki yıllarda düzenlenmiş olmasıdır. Kadının statüsünü arttırmayı hedefleyen kanun değişiklikleri ile kadına kendi soyadını kocasının soyadından önce gelmek üzere kullanabilme hakkı verilmiş ve bunun gibi cinsiyet ayrımcılığını bitiren düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye'de kadın-erkek eşitliğini sağlamanın bir "kamu sorumluluğu" olduğuna dair resmikabulün gerçekleşmesinde iki önemli gelişmenin rolü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, 1986 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) Türkiye tarafından imzalanması ve ikincisi de 1995 yılında Pekin'de toplanan IV. Dünya Kadın Kongresi'ne Türkiye'nin, KSGM bürokratları ve sivil örgütleri temsilcileri ile katılmasıdır.

KSGM, kadının toplumsal konumuna yönelik ayrımcılıkların önlenmesi için kadın bilgi sistemi oluşturmak başta olmak üzere, araştırmalara öncelik vermiş ve kadınla ilgili politikaların geliştirilmesinde koordinatör kurum olma işlevini üstlenmiştir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, ağırlıklı olarak kadın konusuna eğilmiştir. Başlangıçta kadını, AAK gibi ailenin bir bireyi olarak kabul etmiş, bu çerçevede gönüllü kuruluşlarla işbirliği yaparak kadın sorunlarını çözmeye yönelik politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Her iki da, kurum feministlerin tartışmasına neden olan kadın konusuna ailenin bütünlüğü çerçevesinde yaklaşarak konuya farklı bir bakış geliştirmeyi hedefleseler de, KSSGM feminist kadın gruplarıyla ortak çalışmalar yaparak feminist bir bakış

[286] Bursa, Erzurum, İstanbul, Gaziantep, Mersin, Adana, Antalya, Diyarbakır, Van, İzmir, Trabzon, Muğla ve Sivas.

açısıyla kadın konusuna eğilmiştir.[287] Günümüzde KSGM'nin özerk konumu kaldırılmış ve yeni bir bakanlığa (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) bağlanmıştır. Bakanlık kadınlara karşı ayrımcılığı; çocukları, engellileri, yaşlıları koruma ile birlikte ele alarak konuyu bir sosyal hizmet sorununa indirgemiş durumdadır.

5.3.3. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu

Türkiye'de kadın ve aile politikalarının belirlenmesinden ve uygulanabilirliğinin sağlanmasından sorumlu bir diğer yapı, TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'dur. Bu başlıkta komisyonun kuruluş amacı, yapısı, işleyişi ve kararları incelenerek Türkiye'nin kadın ve aile politikası konusundaki öncelik alanları belirlenmeye çalışılmıştır.

TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, kadın haklarının korunması, geliştirilmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanmasından sorumlu bir birim olarak, 23 Mart 2009 tarihinde ilgili yasa gereğince kurulmuştur. Komisyon üyelerinin seçiminde kadın milletvekilleri ile insan hakları konusunda uzman milletvekillerine öncelik tanınmaktadır. Komisyonun amacı; kadın haklarının korunması, geliştirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkedeki ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bilgilendirmek, istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan kanun tasarısı ve teklifleri ile kanun hükmünde kararnameler hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmaktır. Bunlara ilaveten, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Erkek-Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun kuruluş, görev, yetki, çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir." Komisyonun kurulmasında en önemli aktörler; kadın örgütleri, milletvekilleri, akademisyenler ve ilgili kurumlardır. Kadın örgütleri, özellikle 1995-1996 Pekin Eylem Platformu'ndan itibaren bu kurumsallaşmayı daha güçlü şekilde dile getirmeye başlamışlar ve bunun üzerine politikacılar konuya ilgi duymuşlardır. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu; kadın haklarının korunması, geliştirilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması amacıyla, kanun teklif ve tasarılarını görüşmekte ve rapor sunmakta; kadın erkek eşitliğinin ihlali ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemekte; toplumsal sorunları

[287] Ömer Çaha, *Sivil Kadın*, Savaş Yayınevi, Ankara 2010, s.189 vd.

inceleme, toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme faaliyetlerinde bulunmakta ve yerel, ulusal ve uluslararası toplantı, panel, sempozyum vb. etkinlikler gerçekleştirmektedir.[288]

Komisyon erken yaşta evlilikler yapılmasına dair raporunda, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası mevzuatlardaki düzenlemeleri incelemiş ve söz konusu evliliklerin sakıncalarını tartışmıştır. Özellikle raporda erken yaşta gerçekleştirilen evliliklerin gelenekler, eğitimsizlik, aile içi şiddet, toplum baskısı gibi nedenlerden dolayı görüldüğü vurgulanmıştır. Çözüm olarak da mevcut yasal düzenlemelerin uygulanmasını sağlamak, ailelerin bilinçlenmesi için çalışmalar yapmak ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Koordinatörlüğünde diğer kurumlarla çözüm ortaklığı yapılarak toplumu bilinçlendirme ve farkındalık yaratma çalışmalarını gerçekleştirme önerilmektedir.[289]

5.3.4. Kalkınma Planlarında Kadın ve Aileye Yönelik Politikalar

Türkiye'de kadın ve aileye ilişkin düzenlemeleri daha iyi anlayabilmek için, bu konudaki politika alanlarının belirlenmesinde etkili olan faktörlere de bakmak gerekmektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967)[290] aile politikaları, daha ziyade aileyi tüm bireyler düzeyinde değerlendirerek buna yönelik önerilerde bulunmuştur. Öncelikli olarak aile planlamasının yapılması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972)[291] aile politikaları açısından aile ödenekleri üzerinde durulmuştur. Kadın politikaları açısından ise, kadınların "ev hanımı ve anne olarak" Türk toplumundaki üstün değerini etkin bir şekilde artırmayı hedefleyen kadın eğitimi programlarının önemi vurgulanmıştır.

---

[288] https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm (Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[289] TBMM, Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor 2009, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[290] http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=9&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[291] http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=8&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977)[292] ise, kız enstitülerinin geliştirilmesi, kız öğrencilerin iyi bir ev kadını olarak yetiştirilmesi ve kadınlar için uygun görülen mesleklere hazırlanmalarının sağlanması hedeflenmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979-1983)[293] ise, çalışan annelerin yoğun olduğu şehir merkezleri ile sosyoekonomik durumu elverişsiz ailelerin yaşadığı gecekondu bölgelerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde ana sınıflarının hızla yaygınlaştırılmasının sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Ayrıca gönüllü bir biçimde toplumun temelini teşkil eden aile sistemi içindeki tabii sosyal dayanışmayı idame ettirecek ve özendirecek tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda(1985-1989) Aile kavramı üzerinde durulmuş ve ailelere eğitimler verilmesi gerekliliği, maddi ve manevi konularda sağlıklı bir kurum olarak korunması ve geliştirilmesi doğrultusunda, tedbirler alınmıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994)[294] ise, aile üzerine odaklanılmış, ev hanımlarının durumu çalışan kadınlara eş tutulmuştur. Çalışan kadınların iş hayatı, sosyal güvenlik, sağlık, mesleki eğitim, yeniden işe alınma gibi konularda karşılaştıkları uygulamadan güçlüklerin giderilmesi için tedbirler geliştirilecek, çocuklarının bakım imkânlarının artırılması teşvik edilecektir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın da (1996-2000)[295] da, aile ve kadın konusunda kurumsallaşma süreci üzerinde durulmuş ve cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine dikkat çekilmiştir. Plan kapsamında kadınların, eşit statüde bireyler olarak toplumsal yaşamın her alanına katılımlarının sağlanması, eğitim, sağlık,

---

[292] http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=7&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

[293] http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=6&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

[294] http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=4&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

[295] http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=3&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

çalışma hayatı, sosyal güvenlik ve istihdam alanlarında statüsünün iyileştirilmesi ve mevcut eşitsizliklerin giderilmesi için önlemlerin alınması vurgulanmıştır. Toplumsal refahın artırılması ve kadınların da bu zenginlikten en üst düzeyde yararlanabilmesi için, kız çocuklarının ve kadınların eğitimine ağırlık verilecek ve kadının kalkınmaya katılımının sağlanmasına çalışılacaktır. Bunun için yasalardaki değişimlere dikkat çekilmiştir: Türk Medeni Kanunu'nda yer alan, ikametgâh, aile reisliği, soyadı, evlilik birliğinin temsili, husumet ehliyeti, evlilik yaşı, mal rejimi, eşlerin meslek ve sanatı, miras, ev eşyaları, resmi nikâh ve nafaka gibi konularda gerekli düzenlemenin yapılması; evlilik süresince edinilen maddi birikimde eşler arası mal birliği ilkesinin uygulamaya geçirilmesi; aile içi sorumlulukların eşit paylaşılması ve kadının toplumsal yaşama eşit biçimde katılımının sağlanması vb. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005)[296] ise, kadın ve aileye yönelik hizmetlerin sunumunda kurumsallaşma süreci ve işbirliğinin önemi belirtilmiştir. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2007-2013)[297] da, şu ana kadar belirlenen hedeflerin ne kadarının gerçekleştiği üzerinden bir durum tespiti yapılmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ana hedefinin plan, politika ve program hedefleriyle kaynaştırılması stratejisi, ilk defa Üçüncü Dünya Kadın Konferansı metinlerinde yer almış, bu strateji Dördüncü Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen Pekin Eylem Platformunun ve Pekin+5 sonuç belgesinin de temel taşlarından biri olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğini tüm kurumların uygulamaları içine yerleştirmek suretiyle toplumsal dönüşümü gerçekleştirmeyi amaçlayan söz konusu strateji; toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu politika kararları, kurumsal yapılanmalar ve kaynak dağılımı gibi geniş bir çerçevenin merkezine yerleştirmekte ve kalkınma hedef ve süreçlerine kadınların görüş ve önceliklerinin katılmasını öngörmektedir.[298] Bu kapsamda Türkiye'de toplumsal

---

[296] http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=2&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

[297] http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=1&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

[298] KSGM, *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Rolü*, KSGM Yayınları, Ankara 2014.

cinsiyet eşitliği konusu da kalkınma planlarında yerini almış ve cinsiyet eşitliğine yönelik stratejiler belirlenmiştir.

5.3.5. Hükümet Programlarında Kadın ve Aile Politikaları

Türkiye'de kadın ve aile politikalarının siyasal iktidarların söylemlerinde nasıl anlam bulduğunu ortaya koyabilmek için 1980'den 2007 yılına kadar iktidara gelmiş partilerin hükümet programları kısaca incelenmiştir. Bu tarihlerin önemi: Küreselleşme kavramının 1980'ler sonrası çıkması ve bu tarihlerden itibaren kadın hareketlerinin yoğunlaşıp, farkındalık eylemlerinin artması ülkedeki sosyal politikalar üzerinde etkili olmuştur. Çünkü ailelerin risklere karşı korunması ve güçlendirilmesi hedefi taşıyan aile politikalarının önemi küreselleşme kavramı ile daha da belirgin hale gelmiştir.

Devlet politikaları aracılığıyla kadınlar adına yürütülen hizmetler zaman zaman muhafazakâr ve eril değerleri yeniden üretebilmektedir. 1980 sonrasında kurulan hükümetlerin programlarına baktığımız zaman, kadın ve aileye ilişkin politika önerilerinin daha çok muhafazakâr bir bakışla 'aile değerlerinin korunması', 'milli aile modelinin' oluşturulması şeklinde hazırlandığını görmekteyiz. Bugün için AKP döneminde önemli yasal düzenlemeler yapılmış olsa da, bu adımlar muhafazakâr ideolojinin kadınları sadece annelik ve aile bağlamında algılamak istemesiyle sınırlı kalmaktadır. 2013 yılı itibariyle TBMM'de grubu olan siyasal partiler de cinsiyet eşitliğinin gereğini yapma konusunda yeterince duyarlılık geliştirememişlerdir.[299]

1980'den 2007 yılına kadar iktidara gelen hükümetlerin hükümet programları incelendiğinde, kadın ve aileye ilişkin beş ana tema karşımıza çıkmaktadır. 1980-1991 yılları arasındaki hükümetler kadın ve aile konusunda daha çok sosyal yardım odaklı ve aile merkezli bir bakışa sahip olmuşlardır. 1991'den 1996 yılına kadar olan süreçte hükümetler kadın ve aile konusunda kurumsallaşma süreci ve uluslararası taahhütlerin iç hukukla uyumlaştırılması hususuna odaklanmışlardır. 1996 Mart'ından 2002 Kasım'ına kadar olan

[299] Serpil Sancar, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politiği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler", *Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s.90.

dönemdeki hükümetlerde, kadın ve aile konusunda işbirliği süreci ve yasal düzenlemelere yönelik anlayış hâkimdir. 2002-2003 yılları arasındaki hükümet, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında özellikle Avrupa Birliği uyum sürecinin de etkisiyle uluslararası bağlayıcılıkların uygulamaya konmasına odaklanmıştır. Bu dönemde kadınlar için birçok düzenleme söz konusu olmuştur. Son olarak 2003 Mart'ından 2013'e kadar olan süreçte iktidarda olan hükümet, aile odaklı programların oluşturulması ve geleneksel kadın rollerinin yeniden keşfine yönelik düzenlemelerde bulunmuş ve bu bakış açısını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu dönemde kadına yönelik politika alanlarından biri olan şiddet konusunda önemli adımlar atılmış olsa da, hala sorun çözülebilmiş değildir. Ne yazık ki, İnsani kalkınma endekslerinde Türkiye şiddet konusunda riskli ülkeler grubunda yer almaya devam etmektedir. Yine bu dönemde kürtaj tartışmaları gündeme gelmiş ve kürtajın yasaklanması konusunda beyanatlar verilerek yasalaşmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye'nin 2011 yılında imzaladığı ve 2014 yılında yürürlüğe girmiş olan "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" diğer adıyla "İstanbul Sözleşmesi", kadınlar ve tüm ev içi şiddet mağdurlarını kapsaması açısından önemlidir. Kadına yönelik şiddetle mücadele konusu, ulusal düzenlemelerimizde ve temel politika dokümanlarımızda da yer almıştır. 2014-2018 yıllarını içeren 10. Kalkınma Planı'nda da diğer kalkınma planlarımız gibi kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda düzenlemeler yapıldığı belirtilmiştir. Bu plan döneminde şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilincin yükseltileceği belirtilmektedir.

Ayrıca 65. Hükümet Programında kadınlara yönelik şiddete karşı yasaların etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanacağı, kadınların şiddete uğradıklarında başvurabilecekleri ve bilgi alabilecekleri merkezlerin işlevsel, ulaşılabilir hale getirileceği ve çocuk evlilikleri önlemek için eğitim çalışmalarının artacağı belirtilmiştir.[300] Hükümet programlarında, hükümetlerin kadın ve aileye ilişkin bakışları dönemsel olarak farklılaşmaktadır. Göreve gelen her hükümet ile birlikte

[300] Türkiye'de Kadın, https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin, (Erişim Tarihi:01.06.2017).

Türkiye'nin kadın ve aileye bakışı da değişikliğe uğramakta, belirlenen politika alanları uygulama açısından bir süreklilik gösterememektedir. Bu da ülkedeki kadın ve aile politikalarında çeşitli paradokslar yaratmaktadır.

5.3.6. Toplum Merkezleri

Türkiye'de ve dünyada son yıllarda değişen anlayış çerçevesinde yerinden yönetim uygulamaları yaygın hale gelmiştir. Özellikle sorunları yerinde saptayıp çözüm önerilerinin halkla birlikte üretilmesinde ve sorunların devlet, gönüllü kişi, kuruluşlar ve yöre halkının katılımıyla çözümlenmesinde, kamusal yarar üretmede ve sorunlara yerinde ve zamanında müdahale etmede etkili bir yönetim modelidir.[301] Toplum merkezleri hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla kurulmuştur. SHÇEK Toplum Merkezleri yönetmeliğinin 5.maddesine göre toplum merkezlerinin yoğun göç alan bölgelerde, gecekondu bölgelerinde, kalkınmada öncelikli bölgelerde ve gereksinim duyulan diğer bölgelerde hizmet sunabileceği belirtilmiştir. Toplum merkezlerinin ortak amacı; aile ve bireyin kendi üretkenliklerini ve gelişimlerini sağlamalarıdır. Aynı zamanda bu merkezler koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, tedavi ve rehabilite edici işlevleri olan, halk eğitimi, serbest zaman etkinlikleri, sosyal-kültürel-sanatsal etkinlikler, dayanışma ve rehberlik hizmetlerinin bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde halka ve özellikle sorun gruplarına en yakın olan ve halkın katılımıyla sorunların yerinde çözümünü destekleyen, diğer sosyal hizmet alanlarının yoğunluğunu azaltan, koruyucu-önleyici rolünü üstlenen sosyal hizmet kuruluşları olma özelliğine sahiptirler.[302]

Merkezler çeşitli belediyeler, Milli Eğitim Bakanlığı Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Anne Çocuk Eğitim Vakfı,

---

[301] Burhan Aykaç, *Yönetim Bilimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007, s.263.
[302] 24106 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1285329379-1.Sosyal_Hizmetlerde_Kademelenme.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Kadının İnsan Hakları Projesi, Türk Kadınlar Birliği, İnsan Sağlığı ve Eğitim Vakfı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Vakfı, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, Rotary Kulübü vb. çeşitli sektörlerle yapılan protokoller çerçevesinde işbirliği ve eşgüdüm sağlanarak hizmetleri sürdürmektedir.[303] Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, çağdaş sosyal hizmet politikaları bağlamında, aileye ve kadına yönelik koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, tedavi ve rehabilite edici hizmetleri yerine getirmek üzere 1992 yılında Toplum Merkezi Projesi'ni hazırlayarak 1993 yılında toplum merkezi hizmetlerini başlatmıştır. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 9'uncu maddesinin değişik (j) bendi ile 15 inci maddesi hükümlerine dayanılarak düzenlenen "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği", 11.07.2000 tarih ve 24106 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğe göre toplum merkezlerinin öncelikle yoğun göç alan bölgelerde, gecekondu bölgelerinde, kalkınmada öncelikli bölgelerde gereksinim duyulan diğer bölgelerde hizmete açılması öngörülmüştür.[304] Hizmetlerin planlanmasında ve sunulmasında öncelikler, bölge halkının sorun ve gereksinimleri göz önünde tutularak belirlenir. Bu merkezin amaçlarından biri de, dezavantajlı ve yoksun konumda bulunan ve iç göçten etkilenen tüm nüfus kesimlerine yönelik Toplumsal Cinsiyet Eşitliği kapsamında toplumsal kaynaklara ve sosyal hizmetlere eşit erişimi sağlayacak sosyal, ekonomik ve kültürel gelişime uygun programlar hazırlamak ve uygulamaktır. Bu birimler Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde var olan Aile, Kadın ve Toplum Hizmetleri Daire Başkanlığı'na bağlı olarak hizmet vermektedirler.

Toplum merkezlerinin genel amacı, hizmet verdiği bölgedeki toplum kesimlerinin daha iyi yaşam koşullarına ulaşmalarını sağlamak ve kentsel alanda gözlenen yaşam biçimlerindeki farklılaşmayı azaltmaktır.[305] İlgili yönetmelikte

[303] Bu konuda geniş bilgi için bkz. http://www.aile.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[304] Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği 2000, 2'nci bölüm 5'inci madde, http://www.denetci.gen.tr/mevzuat/20534.html (Erişim Tarihi: 18.10.2016).
[305] Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği 2000, 2'nci bölüm 7'nci madde, http://www.denetci.gen.tr/mevzuat/20534.html (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

toplum merkezlerinin etkinlik alanları rehberlik ve danışmanlık hizmetleri vermek, yetişkinlerin bilgi, bilinç ve beceri düzeylerini artırmaya yönelik eğitim çalışmaları yapmak, meslek edindirmek ve gelir kaynakları yaratmak için çalışmalar sürdürmek, sosyal-kültürel-sportif etkinlikler düzenlemek, kentsel bütünleşme, kentsel kalkınma ve kentin kaynaklarından yararlanmayı artırıcı çalışmalar yapmak olarak belirlenmiştir.[306]

Devlet düzeyinde SHÇEK'e bağlı şu an 42 ilde toplam 84 toplum merkezi bulunmakta ve bu merkezler son yıllarda kadın kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde faaliyetler yürütmektedirler. SHÇEK çeşitli protokollerle Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Türk Kadınlar Birliği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Vakfı, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı gibi kadınlara yönelik hizmet sunan sivil toplum kurumlarıyla işbirliğine gitmektedir.

Bu işbirlikleri içerisinde Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Vakfı ile birlikte 1998 yılından bu yana yürütülen "Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı" (KİHEP) özel bir öneme sahiptir. Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Vakfı'nın 1995'te İstanbul'da ilk tohumlarını attığı KİHEP, 1998 yılında SHÇEK ile imzalanan bir işbirliği protokolüne dayanarak bugüne kadar 5000 kadar kadının katıldığı kapsamlı bir eğitim programı uygulamıştır. Bu program çerçevesinde SHÇEK'in sosyal hizmet uzmanları, kadınların anayasal ve medeni haklarından, kadınlara karşı şiddet ve aile içi şiddete karşı geliştirilecek stratejilerden, feminizme kadar kadının insan haklarını kapsayan, 16 modülden oluşan ve 3-4 ay süren bir "eğitici eğitimi programına katılmakta, daha sonra bu programı çalıştıkları illerdeki kadınlara tatbik etmektedir.

Toplum merkezlerinde kadınlara yönelik çalışmalar çok çeşitli ve farklı konular içeren programlardan oluşmaktadır. Bu çalışmalar genellikle eğitim odaklı olup toplum merkezlerinin bulunduğu bölgelerde yaşayan kadınların bilgi, beceri ve bilinç düzeyini yükseltme amacıyla uygulanmaktadır. Toplum merkezlerinde, kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle ön plana çıkan ve kadının

[306] Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği 2000, 2'nci bölüm 8'inci madde, http://www.denetci.gen.tr/mevzuat/20534.html (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

kendisi tarafından da öncelikle benimsediği anne ve eş rollerinde yaşadığı sorunların çözümüne yönelik olarak, "Anne-Çocuk Eğitim Programı" yürütülmektedir. Bu programda, eşler arası çatışma çözme eğitimi, grup çalışmaları ve kişisel çalışmalar yapılmaktadır. Anne ve eş rollerine uygun olarak, aile içi ilişkilerini düzenlemek üzere beceri kazanan ve kapasiteleri artan kadınların bireysel kimliğini güçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı ile çeşitli seminerler, konferanslar, paneller, söyleşiler ve eğitim toplantıları düzenlenmektedir. Ayrıca, bireylerin bilgi, bilinç ve beceri düzeylerini arttırmaya yönelik eğitim programları ve kadınlara yönelik gelir getirici çalışmalar yürütülmüştür. Bunlardan bazıları; Ev Kadınını Destekleme Projesi, Evde Çocuk Bakıcılığı Projesi, çeşitli mesleki kurslar (halıcılık, dikiş, nakış, ebru, bilgisayar, yaşlı bakımı, hasta bakımı vb.), kermes ve sergiler gibi farklı projelerdir. Ayrıca, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı, Benim Ailem, Aile Çocuk Eğitimi, İşlevsel Yetişkin Okuma Yazma Programı ve Baba Destek Eğitim Programı gibi uygulamalar da sürdürülmektedir.

Toplum merkezlerinde, aile içi şiddete uğramış kadınlara yönelik çeşitli hizmetler de verilmektedir. Kadınlara merkezin temel amaçları doğrultusunda psikolojik, hukuksal danışmanlık ve ekonomik destek verilmekte, konukevlerinde kalma talebi olan kadınlar değerlendirilerek ilgili birimlere yönlendirilmektedir. Eğer kadının barınma talebi varsa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne yönlendirilmekte; boşanma isteği ya da Ailenin Korunması Yasası'ndan yararlanma gibi hukuksal bir talebi halinde ise, kurumda kadrolu bir avukat ya da gönüllü bir avukat aracılığıyla veya Baronun Kadın Danışma Merkezine yönlendirilerek oradan destek alması sağlanmaktadır. Gerekli durumlarda kadının kocasına ulaşılıp, bireysel destek alması için yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Eğer koca ile doğrudan temas kurulması mümkün olamıyorsa, dolaylı olarak psikolojik destek alması için yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Kadının ayni, nakdi yardım talebi olması durumunda, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne yönlendirilerek Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan yararlanması için rehberlik yapılmaktadır.[307]

[307] http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/Siddete%20Maruz%20Kalan%20Kad%C4%B1nlara%20Sunulan%20Hizmetler.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

5.3.7. Aile Danışma Merkezleri

Türkiye'de kadın ve aile politikalarının uygulayıcısı konumunda oldukça önemli bir işleve sahip bulunan aile danışma merkezleri bu çalışmada paydaş olarak ele alınmıştır. Bu bölümde aile danışma merkezlerinin amaçları, işlevleri, işbirliği süreçleri ve aktif olarak faaliyette bulunan aile danışma merkezlerinin hizmetleri değerlendirilmiştir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, "koruyucu-önleyici bir hizmet modeli" olarak Aile Danışma Merkezlerini ve Toplum Merkezlerini kurmuştur. Türkiye'de SHÇEK'ler bünyesinde Aile Danışma Merkezleri, 6 Haziran 1997 tarih ve 23011 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 572 sayılı kanun hükmünde kararname ile 2828 sayılı kurum kanununun 3'üncü maddesinin "e" bendine eklenen 8'inci fıkraya dayanılarak açılmıştır. 1997 yılında kurulan Aile Danışma Merkezleri, toplumun ve ailenin gelişmesi için bireyin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi, ailelerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş edebilmeleri için korunması, desteklenmesi ve güçlendirilmesi amacıyla hizmete girmişlerdir.

Aile Danışma Merkezleri Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet vermektedirler. 1997 yılından itibaren açılan ve sayıları 2012 yılında 49'a ulaşan Aile Danışma Merkezleri, günümüzde tüm illerimizde uygulamayı sürdürmektedir. ailelerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik sorunlarla baş edebilmeleri için korunması, desteklenmesi ve güçlendirilmesi doğrultusunda kadına yönelik şiddetle mücadele çalışmaları yürütmektedir. Aile Danışma Merkezlerinde yürütülen çalışmalardan biri de kadının toplum ve aile içerisindeki statüsünün yükseltilmesine yönelik programların geliştirilmesi, aile içi şiddetin önlenmesi ve 4320 Sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanun" hakkında ailelerin bilgilendirilmesidir. Ayrıca şiddete uğrayan kadınları sığınma evi süreçlerine yönlendirmede de rol oynamaktadırlar.[308]

[308] Songül Sallan Gül, "Toplumsal Cinsiyet", *Sosyolojiye Giriş*, (Ed. Muammer Tuna), Detay Yayıncılık, Ankara 2012, s.237 vd.

“Aile Danışma Merkezi Çalışma Esasları Hakkında ki Yönergeye göre, Aile Danışma Merkezlerinde, aile yaşamını korumak, desteklemek ve sorunlarının çözümüne yardımcı olmak amacıyla aile bireylerine yönelik koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, tedavi ve rehabilite edici hizmetlerin yanı sıra rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Aile Danışma Merkezi, ailenin karşılaştığı toplumsal, ekonomik, psikolojik, hukuksal sorunlara, eşler arası uyuşmazlıklara ve ebeveyn-çocuk ilişkisinden doğan sorunlara çözüm bulmada yardımcı olmakla, yeni evlenecek çiftlere aile sisteminin oluşturulmasında danışma ve rehberlik hizmeti vermektedir. Merkezlerde, aile bireylerinin bilgi ve bilinç düzeylerinin yükseltilmesi, sorunları tanıma ve çözme potansiyellerinin geliştirilmesi, sağlıklı bir aile yaşamının sürekliliğinin sağlanması yönünde hizmet verilmektedir. Bu hizmetler, aile görüşmeleri, eğitici danışmanlık, grup çalışmaları, bilgilendirmeye yönelik söyleşiler, seminerler, eğitici çalışmalar şeklinde yürütülmektedir. Bu merkezler mesai saatlerinde çalışmaktadır. Gerekli durumlarda hafta sonu da (Cumartesi günü için) randevu verilebilmektedir.

Merkezde yürütülen faaliyetler, oturumlar halinde gerçekleştirilen ve uzun zaman alan çalışmalardır. Sorunun niteliğine bağlı olarak görüşmelere tüm aile ya da eşler çağırılabiliyor. Görüşmeler bazı durumlarda sadece kadın ile sürdürülüyor. Çalışmaların sonunda aile bireyleri ileriye dönük bir karar veriyorlar. Örneğin bu karar, ailenin durumunu daha iyi bir hale getirmek, ya da olduğu gibi korumak, ya da yeni bir yapıya dönüştürmek yönünde olabiliyor. Bu aşamada merkezin amacı, aile bireylerinin bu süreçten en az zarar görmelerini sağlamak üzere onlara destek olmaktır. Eğer boşanma kararı verildiyse, bulundukları ildeki baroya yönlendirilmekte; ekonomik desteğe ihtiyaç varsa, bu konuda rehberlik yapılmakta; eğer patolojik sorunlar varsa ve bir psikiyatrist desteği ya da bir doktor yardımı alınması gerekiyorsa ilgili kurumlara yönlendirilmektedirler. Çalışma yapılan çiftlerden birinde her hangi bir patolojik durum (depresyon, alkol bağımlılığı ya da şiddet) tespit edilirse, o kişi sağlık kuruluşlarında psikiyatri servislerine yönlendirilmektedir. Aile Danışma Merkezi Çalışma Esasları Hakkında Yönergede de, merkezin; psikolojik sorunları saptanan bireyleri, işbirliği içerisinde çalıştığı üniversitelerin psikiyatri servislerine ya da sağlık kuruluşlarına yönlendireceği belirtilmektedir.

Ankara, Mersin, Antalya, İzmir, Adana ve Erzurum'da hizmet modelleri incelenen aile danışma merkezlerinin, daha çok danışmanlık, rehberlik ve yönlendirme hizmetlerini verdiği tespit edilmiştir. 2012 yılından itibaren Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerini devam ettiren aile danışma merkezlerinin işlevlerinin ve hizmet sunum biçimlerinin nasıl olacağı konusu belirsizliğini korumaktadır. Daha önceden aile terapisi, yönlendirme, bilinçlendirme, eşler arası etkili iletişim becerileri konusunda hizmet veren kuruluşlar, şu an oluşturulması beklenen ŞÖNİM (Şiddet Önleme Ve İzleme Merkezi)' lerle aynı hizmeti yerine getirdiklerinden daha sonraki süreçte nasıl bir hizmet modeli benimseyecekleri belirsizdir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, kamu kurum ve kuruluşları ile dernekler arasında yapmış olduğu protokollerle aile danışma merkezlerinin etkin çalışmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca bu merkezlerin hizmet kalitesinin artması, ulaşılabilirliğin sağlanması için yapmış oldukları faaliyetlerin listesini ve çıktılarını talep etmektedir. Bu denetim mekanizması, birçok ilde verimsiz olan aile danışma merkezlerini çok daha işlevsel hale getirecektir. Ancak aile danışma merkezlerinin işlevsel olması ve verimli hizmet sunması için, bu merkezlerde çalışan uzman kişilerin de yeterli sayıda ve talebi karşılayabilecek nitelikte olması gerekmektedir. Şu ana kadar faaliyetlerini ve hizmet sunumlarını incelediğimiz aile danışma merkezlerinde ciddi bir personel sıkıntısı vardır. Özellikle de uzman personelin yetersiz olması, bu merkezlerin etkin ve verimli çalışmasına engel teşkil etmektedir.[309]

[309] Serpil Sancar, a.g.m., s.18 vd.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa Birliği'nin oluşum süreciyle birlikte gündeme gelen kadın haklarına yönelik uygulamalar, kadınlar için yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Kadın ilk çağlardan beri görmek istediği değeri, Avrupa Birliği yapısı içerisinde elde etmenin sevincini yaşamaktadır. Birliğin meydana getirmiş olduğu bu sistem hem üye ülkeler, hem de aday ülke olan Türkiye için de emsal teşkil etmektedir. Ancak Türkiye açısından Avrupa Birliği üyelik sürecinde kadın haklarına yönelik ulusal mevzuatta yapılan düzenlemeler halen yeterli değildir.

Atatürk dönemi ile birlikte hareketlenen kadın hakları konusundaki gelişmeler, daha sonrasında hep yüzeysel kalmıştır. Özellikle siyasal haklar bakımından yetkiler sunan Belediye Seçimleri, Köy muhtarlığı ve ihtiyar heyetine katılabilme ile seçme seçilme hakkı, birçok Avrupa Birliği ülkesinden önce Türkiye'de Kadına sağlanmasına rağmen, ülkede bugün istenen ve beklenen çizgiye ulaşılamamıştır.

Bunun başlıca sebebi; Türkiye'de toplumsal yapının yeterince gelişmemesidir. Toplumun bazı kesimlerinde halen 'kadının yeri evidir' inancı devam etmektedir. Geleneksel roller kırılamamıştır. Bununla birlikte ulusal mevzuatta ve yasal düzlemde yapılacak her türlü değişiklik için alt yapı sisteminin de tam oturtulmadığı görülmektedir. Kadın-erkek eşitliğine yönelik yapılan düzenlemeler yüzeysel kalmıştır. Kadın hakları tabandan değil, tepeden inme olarak yapılmıştır. Çünkü kadınlarımız haklarının ne olduğu konusunda bilinç sahibi değillerdir.

Kadının en çok ayrımcılıkla karşılaştığı alanlardan birisi olan çalışma ve iş yaşamında, işe girmede, işte yükselmede ve kariyer fırsatlarından yararlanmada ne yazık ki eşitsizlik vardır. İşverenin kadının gebelik ve emzirme dönemlerini göz önüne alarak personel seçiminde, tercihini erkekten yana kullanıldığı görülmektedir. Türkiye'de maalesef işe alım süreci şeffaf değildir. Eğitim ve öğretim alanında karma sisteme geçilerek cinsiyet eşitliği sağlansa da, meslek seçiminde toplumsal baskılar devam etmektedir. Kadına toplum tarafından uygun görülen belirli meslek grupları dışında başka bir meslek tercih edildiğinde kendisi

yadırganmaktadır. Türkiye'de Avrupa Birliği'ne uyum kapsamında başlatılan kız çocuklarının okutulması kampanyalarında belirli başarılar elde edilmiştir. Ancak daha başka destek projelerine ihtiyaç vardır. Kız çocuklarının eğitilmesinin yanı sıra kadın hakları konusunda da bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte kız çocuklarının annelerinin de bu konuda eğitim alması sağlanmalıdır. Annenin çocuğun ilk öğretmeni olduğu düşünülürse, bilinçli bir annenin yetiştireceği çocukların da daha bilinçli olacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Halen Türkiye'de bilinç sahibi olmayan kadınlar ve onlar üzerinde egemenlik kurmayı bir hak gibi gören erkekler çoğunluktadır.

Türkiye'nin en önemli sorunlarından bir tanesi de kadına yönelik şiddetle mücadele konusudur. Doğuda meydana gelen töre cinayetleri her geçen gün azalacağı yerde artmaktadır. Türkiye'nin bu konuda alacağı önlemler kalıcı ve kesin olmalıdır. Kadına yönelik şiddet, en büyük sorunlardan bir tanesidir. Bu konuda şiddete maruz kalan ve devletten koruma talebinde bulunmasına rağmen ciddiye alınmayan, daha sonra da eski kocası tarafından boşanmak istediği için öldürülen Ayşe Paşalı cinayeti hafızalarımızdan silinmiş değildir. Bu ve bunun gibi nice kadınlar her gün şiddete maruz kalmakta; ancak toplumsal baskı veya ekonomik bakımdan kendilerini idame ettiremeyecekleri için sessiz kalmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere, Türkiye'nin her bir alanında kadınların istihdamına yönelik tedbirler alınmalıdır. Kadına ekonomik özgürlüğünü kazabilmesi için fırsatlar yaratılmalıdır. Pozitif ayrımcılığın, ayrımcılık olarak sayılmadığı Avrupa Birliği'nde birçok kurucu antlaşma ile kabul edilmiştir. Dolaysıyla kadının istihdamı için özgün bir plan oluşturulmalıdır. Belli bölgelerde kadınların daha erken saatte işten ayrılmaları için düzenlemeler yapılmalıdır.

Bununla birlikte Türk Ceza Kanunu ve Medeni Kanunu'nda yapılan düzenlemeleri destekleyici yeni projeler üretilmelidir. Cinsel tacize yönelik suçlarda mağdurun haklarını koruyucu önlemler arttırılmalıdır. Etkin Pişmanlık Yasası yeniden gözden geçirilmelidir.

Çalışan kadınların gebelik ve emzirme dönemlerinde mevcut izin durumları ile ücretsiz izin planlarının İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanunu'na göre uyumlu içinde olması sağlanmalıdır.

Çalışan kadınların, çocuklarının sorumluklarının üstlenilmesinde en az erkeklerin de sorumluluk sahibi olmalarına dair yasalar çıkartılmalıdır. Ebeveyn izin planı düzenlenmelidir. Kadının siyasal hayatta temsil oranı, Türkiye'de bugün birçok ülkeden hala çok daha alt seviyelerdedir. Kadının siyasal hayatta pasif değil, aktif rol almasını sağlayabilecek kalıcı önlemlerin alınması gerekmektedir. Kadınlar için uygun kota planları belirlenerek uygulamaya konulmalıdır.

Görüldüğü üzere, Türkiye Avrupa Birliği yolunda ilerlerken oluşturması ve geliştirilmesi gereken birçok düzenlemeyi de yapılandırmalıdır. En kısa sürede önlemlerin alınarak, yasal zeminin oturtulması gerekmektedir. Böylece kadın ve erkek arasında eşitlik sağlanacak ve yıllardır devam eden mevcut adaletsiz sisteme ve uygulamalara da son verilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Anayurt, Ömer, *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002.

Ayan, Mehmet, *Medeni Huku*k, Mimoza Yayınları, Konya 2001.

Aykaç, Burhan, *Yönetim Bilimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007.

Aytekin, Atay, *Medeni Hukukun Genel Teorisi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1980.

Baydarol, Can, "*Tam Üyelik Sürecinde Topluluk Müktesebatına Uyum*", Yeni Türkiye, Yıl:6, S.35, Ankara 2000.

Berktay, Hacımirzaoğlu, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul 1994.

Bock, Gisela, *Avrupa Tarihinde Kadınlar, (Çev. Zehra A.Y.)*, İstanbul 2014.

Bolat, Ömer, *Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi*, İstanbul 2010.

Bolayır, Cenk, *Amsterdam Antlaşması (Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Kurucu Antlaşmaları)*, İstanbul 2015.

Bozkır, Volkan, *AB Üyesi Olarak Türkiye-Ab İçin Avantajlar Ve Dezavantajlar*, Ankara 2001.

Bozkurt, Enver, *Avrupa Birliği Temel Mevzuatı*, Ankara 2008.

Canbolat, İbrahim S. , *Avrupa Birliği*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 2012.

Çaha, Ömer, *Sivil Kadın*, Savaş Yayınevi, Ankara 2010.

Çalış, Şaban H. , *Türkiye AB İlişkileri Kimlik Arayışları, Politik Aktörler ve Değişim*, Ankara 2004, s.39.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kadın Erkek Eşitsizliği*, Mart-Nisan –Mayıs 2010.

Çetinkaya, Sevda, *Kadın Hareketinin Temelleri*, İstanbul 2013.

Çığman, Burcu, *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi, İstanbul 2015.

Dinç, Meryem, *Çalışma Hayatındaki Kadın ile İlgili Hukuki Düzenlemeler, Kamu İş Verenleri Sendikası*, C.6, S.3, s.15-17.

Durakbaşa, Ayşe, *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İstanbul 2012.

Ecevit, Yıldız, *Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları, Ankara 2007.

Ergun, Turgay, *Avrupa Birliği'ne Yönetsel Uyum*, İstanbul 2010.

Gül, Songül Sallan, "*Toplumsal Cinsiyet*", Sosyolojiye Giriş, (Ed. Muammer Tuna), Detay Yayıncılık, Ankara 2012.

Gülmez, Mesut, *Avrupa Sosyal Şartı ve Türkiye Kolokyumu*, Ankara 2013.

Günuğur, Haluk, *Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi*, Ankara 2015.

Hatemi, Hüseyin, *Medeni Hukuka Giriş*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2004.

İnci, Metin, *Uygarlık Tarihi,* İkbal Yayınları, İstanbul 2008.

İren, Ertan, *Türkiye-AB İlişkileri ve Gelişmeler*, İstanbul 2011.

Kalcağası, Bahadır, *Avrupa Galaksisinde Türkiye Yıldızı*, İstanbul 2006.

Karluk, Rıdvan, "*Helsinki'den Sonra Tünelin Ucu Göründü mü?"* Yeni Türkiye, Yıl:6, S.35, Ankara 2000, s.299.

Kaya, İhsan, *Türkiye-AB İlişkileri*, UKAM Yayınları, İstanbul 2013.

Kılıç, Ramazan, *Türkiye AB İlişkileri ve Gümrük Birliği*, Ankara 2005.

Konan, Belkıs, "*Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci*", AÜHFD, C.1, S.60, 2011, s.10.

KSGM, *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Rolü*, KSGM Yayınları, Ankara 2014.

Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Kuşlu, Göksel - Murat Karaşahin, "*Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kadın- Erkek Eşitsizliği*", Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni, 2010, S.35, s.10.

Mıchael, Andree, *Feminizm*, (Çev: Şirin T.), İstanbul 2013.

Önal, Recep, "*Tam Üyelik Sürecinde Türkiye*", Yeni Türkiye, Yıl:6, Sayı:35, Ankara 2000. s.229-249.

Özdal, Barış – Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye AB İlişkilerine Etkileri*, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005.

Özsoy, Ahmet, *AB Yolunda Türkiye*, Akın Yayınları, İstanbul 2015.

Reed, Evelyn, *Kadın Özgürlüğünün Sorunları*, (Çev. Zeynep S.,), İstanbul 1995.

Sanberg, Özden, "*Uzun İnce Bir Yol Türkiye-AB İli*şkileri", Yeni Türkiye, Yıl:6, S.35, Ankara 2000, s.485.

Seçer, Barış, "*Kadınların Sendikalara Yönelik Tutumları ile Cinsiyet Ayrımcılığı Algılarının Sendika Üyesi Olma İteğine Etkisi*", Çalışma ve Toplum, 2009, s.27.

Sezer, Ahmet Necdet, "*Avrupa Birliği ile ilgili Görüşler*", Yeni Türkiye, Yıl:6, Sayı:35, Ankara 2000, s.11-17.

Sönmezoğlu, Faruk, *Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Şahin, Mehmet, *Avrupa Birliği Mevzuatı*, İstanbul 2015.

Şayegan, Feride, *Kadın Haklarının Mutlak Kavramı*, İstanbul 2014.

Şenay, Furkan, *Türkiye ve Avrupa Birliği: Çok Boyutlu İlişkiler,* SETA Perspektif Yayınları, İstanbul 2014.

TBMM, *Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor* 2009,

Tekeli, İlhan - Selim İlkin, *Avrupa Birliği Türkiye ve Yerellik,* İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Türkkan, Erdal, "*Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Stratejisi*", Yeni Türkiye, Yıl:6, S.35, Ankara 2000, s.502.

Türkmen, Mehmet, *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları: Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayınları, İstanbul 2014.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 2010.

Uzun, Ahmet, *Sanayi Devrimi Esasında Çalışma Şartları*, Ankara 2014.

Ülger, İrfan Kaya, *AB'nin Avrupa Galaksisi'nde Türk Yıldızı*, İstanbul 2005.

Ülker, Nuran, *Çalışma Hayatında Kadın*, İstanbul 2014.

Watkıns, Susan Alice, *Yeni Başlayanlar İçin Feminizm*, (Çev: Özden U.), İstanbul 2006.

Yılmaz, Feyza, "*Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanma Süreci ve Siyasi Etkinlikler*", GÜHFD, 2015, S.2, s.138.

Yurdusev, A.Nuri, *Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 1997.

Zengingöl, Oğul, *Sosyal Politika, Esnek Çalışma Biçimleri Paradoksunda Avrupa Birliği Örneği*, İstanbul 2014.

Makaleler

Acuner, Selma, *"Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitliği ve Resmi Kurumsallaşma Süreci",* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

Aka, Assiye, "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar", C.Ü *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.34, S.1, Sivas 2010, s.17-24.

Akbaş, Dilek, *"Avrupa Birliği Sosyal Politikası"*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2009.

Akın, Burcu Gökçe Yılmaz, "Avrupa Birliği'nin Yaşlanma Sorununa Bir Çözüm Olarak Türkiye'nin Üyeliği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.8, S.1, 2009.

Aktaş, Gül, "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.30, S.1, Haziran-Temmuz 2013, s.53-72.

Aras Gökşen, "Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları", *Atılım Üniversitesi Yayınları*, İstanbul 2013.

Arısoy, İ. Alper - Nurten DEMİR, "Ayrımcılıkla Mücadele Kapsamında Avrupa Birliği Sosyal Hukukunda Kadın, Erkek Eşitliği", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2007, C.7, S.2, s.717-720.

Belli, Cevdet Ülgen, *"Helsinki Zirvesinden Günümüze Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kürt Meselesi"*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

Çabuk, Didem, "Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Türkiye'de Medya Politikalarının Dönüşümü", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2013, S.1, s.28.

Çağlar, Nedret, "Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2011, C.3, S.4, s.41-71.

Çakmak, Diren, "Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Yıl:2007, S.2, İzmir 2007, s.727-745.

Doğramacı, Emel, *"Cumhuriyet Döneminde Kadın Haklarının Gelişmesi, Türkiye'de Kadın Hakları, Sorunları ve Çözüm Yolları*", Yeditepe Üniversitesi Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul 2009.

Erol, Metin, "Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.32, S.2, Sivas 2008, s.199-219.

Gedik, Hande Birkalan, *"Yeni Toplumsal Hareketler"*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No:1342, Eskişehir 2011.

Göçmenler, Sinem, *"Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kadın Erkek Eşitliği", Yüksek Lisans Tezi,* Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği İlişkileri, İstanbul 2008.

Gökkaya, Veda Bilican, "*Türkiye'de Modernitenin Ötekisi: Kadın ve Kimliği"*, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009.

Gönenç, Aslı Yapar, "Fransa ve Türkiye'de Kadın Hareketleri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2006, S.27, İstanbul 2006, s.63-84.

Güleç, Sabite, *Kadın Girişimciliği-Karaman Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman 2011.

Gürcan, Ayşen, "Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi ve Aile Araştırma Kurumu", *Kadın Çalışmaları Dergisi,* 2006, C.1, S.3, s.57.

Karaduman, Sibel, *"Modernizimden Postmodernizime Kimliğin Yapısal Dönüşümü"*, Journal of Yaşar Universty, İzmir 2010.

Koçer, Gökhan, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası: Uluslararası İlişkiler Açısından Bir Analiz", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,* Yıl:1, C.1, S.2, 2009, s.45.

Konuk, Bahar, *Avrupa Birliği Hukukunda Kadın Erkek Eşitliği*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008.

Kurşunlu, Elif, *AB Müktesebatının Uygulanması Çerçevesinde İdari Kapasite,* AB Genel Sekreterliği Uzmanlık Tezi, Ankara 2004.

Mor, Hasan, "Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.14, S.1, 2010, s.520.

Moroğlu, Nazan, "Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerinde Kadın Erkek Eşitliği", *MESS-Sicil İş Hukuku Dergisi*, 2008, S.4, s.209-217.

Özer, Mehmet Akif, *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2009.

Özerdem, Füsun, "Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye'nin Uyumu*", T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi* Yardım ve Dayanışma, Yıl:1, C.1, S.1, Ocak-Haziran 2010, s.18.

Öztürk, Melda Yaman, "Ataerkil: Bir Kavramın Yeniden İnşası Eski Ataerkil'den Ataerkil Kapitalizme*", Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, C.10, S.38, Bahar 2012, s.75.72-115.

Sancar, Serpil, "*Türkiye'de Kadın Hareketinin Politiği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler*", Türkiye'de Kadın Çalışmaları: Bilanço 1975-2010, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

Taşpınar, Neşe Seray, *Avrupa Sosyal Politikası: Avrupa Birliği Sosyal Modeli ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

Usal, Zeynep Oya, *Bir İnsan Hakkı Olarak Kadının Siyasal Hayata Katılımı: Avrupa Birliği Ülkelerindeki Durum ve Türkiye*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

Yolcu, Serap, *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Entegrasyonunu Engelleyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2008.

İnternet Kaynakları

24106 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1285329379 1.Sosyal_Hizmetlerde_Kademelenme.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye'de Kadın, Eylül 2014, http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

Aktan, Coşkun Can - Dilek DİLEYİCİ - Özlem ÖZKIVRAK, Avrupa Birliği'nde Temel Kurumlar, Hedefler ve Değerler, http://www.canaktan.org/ekonomi/yeni-avrupa/temel-kurum.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

Armağan, Servet, "1982 Anayasası'nda Uluslararası Antlaşmalarının İmzalanması ve Onaylanması Sistemi", http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/armagan.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliğinin Tarihçesi, http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105&l=1 (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

Baltacı, Cemal, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Türk Anayasal Demokrasisi Üzerine Etkisi", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.13, S.2, 2012, http://ibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/trkiyeavrupabirliilikilerinintrkanay asaldemokrasisizerineetkisi.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

Bodur, Ekin, "Kadınların Kurtuluşu-Erkek Egemenliğinin Tarihsel Kökenleri", https://kadinlarinkurtulusu.wordpress.com/yazdiklarimiz/erkek-egemenliginin-tarihsel-kokenleri/ (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

Cengiz, İştar Urhanoğlu, "Kadın İşçilerin Hamilelik ve Analık Durumlarının İş Sözleşmesine Etkisi", 2009, http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1042.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

Cengiz, İştar Urhanoğlu, "Kadın İşçilerin Hamilelik ve Analık Durumlarının İş Sözleşmesine Etkisi", 2009, http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1042.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

Çalık, Öznur, Kadın Hakları ve Avrupa Birliği Mevzuatı, http://oznurcalik.com.tr/kadin_haklari.htm (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

Çeker, Mustafa, Hak Kavramı ve Genel Esaslar, http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/temel %20hukuk/6-Haklar.ppt (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Dışişleri Bakanlığı, *Avrupa Konseyi*, http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Evlimoğlu, Umut, "Avrupa'da Parasal Bütünleşme Sırasındaki Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye", 2005, http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/299/1/umut_evlimoglu_YL.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

Güneşlioğlu, Birsen - Yağmur KUMCUYLDIZ, "Cinsiyete Dayalı İş Bölümünün Sosyal ve Ekonomik Maliyetler Üzerine Etkisi", Anadolu International Conference in Economics II, Eskişehir 2011, http://www.econanadolu.org/en/files.php?force&file=2011/pdf/GundesliogluKumcuYildiz_CinsiyeteDayali.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/542935d5369dc32358ee2a8a/idare_faaliyet_idare_faaliyet.doc (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/Siddete%20Maruz%20Kalan%20Kad%C4%B1nlara%20Sunulan%20Hizmetler.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://saglikligun.blogspot.com.tr/2008/09/feminizm.html (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://tdk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

http://www.ab.gov.tr/files/foto/ab_stratejisi.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

http://www.ab.gov.tr/files/rehber/06_rehber.pdf (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

http://www.aile.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://www.bydigi.net/genel-kultur/164323-devrimler-tarihindekadin.html(Erişim Tarihi: 14.10.2016).

http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/ (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

http://www.islamustundur.com/konular/islamvekadin.htm (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://www.kadininstatusu.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=8661bcf7-9da5-4ecb-a190-fd4aadbacc02&ID=9&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FKalkinmaPlanlari%2Easpx&ContentTypeId=0x0100B6043AD55C311E41A48571E65B9E1AD1 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

http://www.womenlobby.org/-History-?lang=en (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

http://www.yasalar.org/anayasa/madde-10/ (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

http://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-0328.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

https://en.wikipedia.org/wiki/Elizabeth_Cady_Stanton (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1n_haklar%C4%B1 (Erişim Tarihi: 13.10.2016).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kurulu%C5%9F (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic_yazici?P4=6248&P5=B&page1=51&page2=51 (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fmasi.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

Humphries, Barbara, (2001), "Kadın ve Kapitalizm", http://marksist.net/KAD/Kadin%20ve%20Kapitalizm.htm (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

İktisadi Kalkınma Vakfı, Adalet ve İçişleri Politikaları, http://ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=223 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 12-30 Temmuz 2010, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/CEDAW_sonuc_gozlemler.doc (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

Kaya, Gözde, Avrupa Birliği İş Hukuku'nda Cinsiyet Ayrımcılığı, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, http://www.ab.gov.tr/files/pub/gozde_kaya_doktora_tezi.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği 2000, 2'nci bölüm 5-8'inci madde, http://www.denetci.gen.tr/mevzuat/20534.html (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Şimşek, A. Aslı – Recep Volkan Öner, "Türkiye'de Hegemonik Erkeklik: Medyada ve Hukukta İzler, Dönüşümler ve Olasılıklar", Global Media Journal TR Edition, 2015, http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_11._sayi_guz_2015/pdf/21.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyon Kopenhag kriterleri, http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/752d1--Kopenhag-Kriterleri.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Toksöz, Gülay, Kadın Çalışanlar ve Sendikal Katılım, Ankara Üniversitesi Yayınları, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/465/5346.pdf (Erişim Tarihi: 16.10.2016).

Tural, Nazım, AB'nin Stratejik Hedefleri ve Türkiye İlişkileri, 2013, http://t24.com.tr/yazarlar/nazimtural/abnin-stratejik-hedefleri-ve-turkiye-iliskileri-1,7781 (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Türk-İş, 15'inci Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi, Ankara 2014, http://www.turkis.org.tr/dosya/GFd1guHl578j.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2016).

Türkiye AB katılım müzakereleri, Ankara, no,06, http://www.ab.gov.tr/files/rehber/06_rehber.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2016).

Türkiye Metal Sanayiciler Sendikası, Avrupa Birliğinin İlk Adımları, http://www.mess.org.tr/media/filer_public/3c/85/3c85c5df-3721-4a36-80f0-9c2ce44bb779/ilkadimlar.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2016).

TÜSİAD, Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/3500_52912841189l6f8bb96c664ab48970c3 (Erişim Tarihi: 15.10.2016).